

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ
ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἐνῶ
ἡ ἡλικία
προχωρεῖ...

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑ

Τοῦ Paul Tournier, ἰατροῦ.

Πρόκειται ν' ἀγοράσωμε ἕνα κομμάτι γῆς στὴν Ριβιέρα τοῦ Καντονίου Βῶ, πού εἶναι μία ἀπὸ τὶς ὠραιότερες περιοχὲς τῆς πατρίδος μας. Σκεπτόμαστε νὰ χτίσωμε ἐκεῖ μιά μέρα ἕνα μικρὸ χαμηλὸ σπίτι, πού δὲν ἀπαιτεῖ πολλὰ μέσα συντηρήσεως, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ περάσωμε τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς μας σὲ κατάλληλο περιβάλλον. Ὅταν ἡ θίλλα, πού κατοικοῦμε στὴν Γενεύη θὰ κατεδαφισθῇ ἀπὸ τὴν ἐπέκταση τῆς πόλεως, θὰ εἶναι λάθος νὰ διαλέξωμε τὴ νέα μας κατοικία μέσα στὴν πόλη. Πλησιάζομε κι' οἱ δύο, ἡ γυναῖκα μου κι' ἐγώ, τὰ 65 χρόνια, τὴν ἡλικία, πού ἔχει καθορισθῇ γιὰ τοὺς μὴ ἐλευθέρους ἐπαγγελματίες, ὡς χρόνος ἀποχωρήσεως ἀπὸ τὴν ἐργασία. Τὸ προνόμιο τῆς ἰατρικῆς εἶναι ἡ ἐλευθερία. Πολλοὶ ἰατροὶ ἐξακολουθοῦν σὲ μεγάλη ἡλικία, σχεδὸν ὥσπου νὰ πεθάνουν, νὰ δέχωνται καὶ νὰ ἐπισκέπτονται ἀσθενεῖς. Ἀντίθετα, προκειμένου γιὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα, πολλοὶ ἄνθρωποι ἐκμηδενίζονται ἀπὸ τὸ ἀπότομο πέρασμα τῆς πλήρους δραστηριότητος στὴν ἀπόλυτη ἀδράνεια.

Τὸ προνόμιο τῆς ἐλευθερίας εἶναι νὰ μπορέσωμε ν' ἀντιληφθοῦμε οἱ ἴδιοι στὸν κατάλληλο χρόνο καὶ προοδευτικὰ τὶς ἀναγκαῖες μεταβολὲς στὴν ὀργάνωση τῆς ζωῆς μας, γιὰ νὰ προσαρμοσθοῦμε στὴ Φύσι. Ἡ Φύσι εἶναι ὁ διδάσκαλος ὄλων καὶ οἱ ἰατροὶ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ καλύτερα ἀπὸ ἄλλους. Δὲν μποροῦμε νὰ ζήσωμε τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ, πού ζούσαμε στὸ ἄνθος τῆς

ἡλικίας. Δὲν πρέπει νὰ περιμένωμε τὰ θαθεῖα γεράματα γιὰ ν' ἀλλάξωμε τὴ ζωὴ μας ἔτσι, ὥστε νὰ γίνῃ ἀρμονικὴ. Προσέξατε πόσο εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνωμε ἂν παρουσιάζωμαστε ὡς «γέροι» ἢ ὡς «νέοι», ἂν δηλαδὴ προσθέτομε ἢ ἀφαιροῦμε χρόνια ἀπ' τὴν πραγματικὴ ἡλικία μας. Ἴδου ἕνα λεπτὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖο ἀπασχολεῖ τοὺς ἰατροὺς, πού ἔχουν ἀσθενεῖς προχωρημένης ἡλικίας.

Ἡ εὐτυχία ἀπαιτεῖ πάντοτε συμφωνία ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ στὶς πιὸ ἐσωτερικὲς πεποιθήσεις μας. Μήπως ἡ σωφροσύνη δὲν ἔγκειται σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ συμφωνία; Ἡ σωφροσύνη αὐτὴ ἀπαιτεῖ τὴν παραδοχὴ τῆς ἡλικίας, τὴν προσαρμογὴ στὴν πραγματικὴ ἡλικία, κι' αὐτὸ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκολο. Τὸ νόημα, sens, τῆς ζωῆς δὲν εἶναι τὸ ἴδιο σὲ κάθε στάδιο: στὴ νεανικὴ ἡλικία χρειάζεται προετοιμασία γιὰ τὴν ὄριμο ἡλικία. Στὴν ὄριμο ἡλικία ὁ ἀγὼν καὶ ἡ δρᾶσις ἔχουν σκοπὸ νὰ φέρουν καρπούς. Ἄλλ' ὅταν ἀρχίσῃ ἡ γεροντικὴ ἡλικία, ἡ κλίμαξ τῶν ἀξιών πρέπει ν' ἀλλάξῃ θαθεῖα. Γίνεται τότε αἰσθητό, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι πρέπει τελικὰ ν' ἀπαρνηθῇ πολλὰ, πού κατάρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Κατὰ συνέπειαν ἐνδιαφέρει λιγώτερο νὰ κἀνῃ κανεὶς πολλὰ, καὶ περισσότερο νὰ προσθέσῃ μιά νέα ἱκανότητα σ' αὐτὸ πού κάνει, δηλαδὴ νὰ ἐκλέξῃ ἀνάμεσα στὶς προσπάθειές του. Ἔτσι ἡ ζωὴ μετατοπίζεται ἀπ' τὴν πρόθεση τοῦ «πράττειν» στὸ «ὑπάρχειν» καὶ τροφοδοτεῖται ἀπὸ

τις αιώνιες αλήθειες περισσότερο παρά από παροδικά επιτεύγματα. Δεν πρέπει άραγε τότε να καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς προσπάθεια, ὥστε νὰ βοηθηθοῦν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ προσαρμόσουν τὴ ζωὴ τους στοὺς βασικοὺς νόμους, πὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεός; Ἄλλὰ πῶς οἱ ἰατροὶ θὰ μπορέσουν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἄλλους, ἂν δὲν ἀναζητήσουν νὰ ὑποταχθοῦν σ' αὐτοὺς πειθίμια;

Στὸ μικρὸ μας νέο σπίτι θὰ ἐγκαταστήσω ἓνα ἰατρεῖο. Θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴν πόλη, μὰ δὲν θὰ βρεθοῦμε σὲ ἀπρόσιτη ἀπομόνωση. Θὰ εἶμαστε πιὸ κοντὰ σ' ἓνα χωριὸ μὲ τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς ἀμπελοουργοὺς του, πὺ ζοῦν κοντὰ στὴ φύση, σὲ μιὰ ζωὴ ἀπλὴ γεμάτη αἰσθαντικότητα. Θὰ δέχομαι ἐκεῖ ἀκόμα γυναῖκες καὶ ἄντρες, πὺ θὰ ἔρχονται γιὰ νὰ μοῦ κάμουν ἀπολογισμό τῆς ζωῆς τους κάτω ἀπ' τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐργασίας θὰ εἶναι πολὺ θραδύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἐκεῖ θὰ παραταθῆ ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς μου, πὺ μὲ ὠδήγησε ἀπὸ τὴν γενικὴ ἰατρικὴ ἐξάσκησι τῆς συνοικίας, στὴν ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος. Οἱ ἰατρικὲς ἐπισκέψεις μου θὰ ἔχουν περισσότερο χαρακτῆρα συναντήσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἀπλῶς τεχνικῆς ἰατρικῆς ἐξετάσεως. Παράλληλα θὰ ἔχω περισσότερο καιρὸ γιὰ περισυλλογὴ, διάβασμα καὶ γράψιμο.

Ὅσο γερνάει κανεῖς, τόσο ὁ διάλογος μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἡ προσωπικὴ συνάντησι παίρνει ἀξία· διὰ τοὺς γέροντας πελάτες ἡ τεχνικὴ ἰατρικὴ πρέπει νὰ ὑποχωρῆ σιγά-σιγά μπροστὰ στὴν ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος. Κατ' ἀρχὴν γιατί δὲν τολμᾶμε πιά νὰ ἐφαρμόσωμε ἰσχυρὰ θεραπευτικὰ μέσα μὲ θεαματικὰ ἀποτελέσματα, ὅπως στοὺς νέους. Κατόπιν οἱ περισσότερες ἀρρώστειες, οἱ μικρὲς ἀναπηρίες προχωροῦν βαθμιαῖα, ὅτι κι' ἂν κάνωμε. Οἱ γέροντες ἔχουν ἀνάγκη ἡσυχίας, γαλήνης καὶ ἀποδοχῆς τῆς ἀρρώστειας. Ἡ θεραπευτικὴ πρέπει νὰ εἶναι διακριτικὴ καὶ γεμάτη κατανόηση, νὰ μὴ δίνῃ μάλιστα ἐλπίδες ἀπραγματοποίητες.

Ἐπὶ πλέον ἐκεῖνο ἀπ' τὸ ὁποῖο οἱ γέροντες πάσχουν περισσότερο θρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ ὄριο τῆς τεχνικῆς ἰατρικῆς. Σκέπτονται ὅτι ἡ ζωὴ τους δὲν ἔχει σημασία, γιατί εἶναι ἄχρηστη. Αὐτὸ ὀφείλεται φυσικὰ στὸ ὅτι δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν ἀναθεώρηση τῶν ἀξιών, γιὰ τίς ὁποῖες μιλήσαμε παραπάνω, δηλαδὴ δὲν κατῶρθωσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὴ συσχέτιση τῆς δραστηκῆς ἀποδοτικότητος στὴν ὠριμὴ ἡλικία. Κατόπιν εἶναι κι' ἡ μοναξιά: ἡ ἀποχώρηση τοὺς ἀφαιρεῖ τὴν πολλαπλότητα τῶν κοινωνικῶν ἐπαφῶν, πὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ τὴν κοσμικὴ ζωὴ. Κι εἶναι ἀκριβῶς ἡ περίοδος πὺ ἔχουν μεγαλύτερη ἀνάγκη ἐπαφῆς, ὄχι τόσο τῶν πολλῶν, ὅσο μιᾶς θαθύτερης ἐπαφῆς μὲ ἄλλα πρόσωπα. Οἱ νέοι μιλοῦν γιὰ ὑποθέσεις καὶ ἀνησυχίες. Οἱ γέροντες ἔχουν ἀνάγκη νὰ μιλοῦν γιὰ τὴ ζωὴ, νὰ δοθοῦν στὰ προβλήματα τῶν ἀξιών, πὺ φέρνουν στὸ πνεῦμα τους τὰ γηρατεῖα, τ' ἀλλεπάλληλα πένθη, ἡ ἐξασθένησι τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῶν δυνάμεων, ἡ ἐγκατάλειψη τῶν φιλοδοξιῶν, ἡ παραδοχὴ ἀποτυχιῶν καὶ τὸ πλησίασμα τοῦ θανάτου. Αὐτὰ συμβαίνουν ἀκόμα καὶ σὲ ἀνθρώπους πὺ προσπαθοῦν νὰ καταλάβουν τὰ προβλήματα, πὺ ἀναφέρθηκαν.

Πράγματι, μπροστὰ στὸ θάνατο ὁ διάλογος τοῦ ἀνθρώπου ἀποκτᾶ ὄλο του τὸ νόημα, ὄλο του τὴν ἀξία, ὄλο του τὸ βάθος, γιατί μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ θανάτου ὄλα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς παίρνουν τὴν πραγματικὴ τους σημασία. Καὶ πολὺ λίγοι γέροντες θρῖσκουν ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μιλήσουν μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Αὐτοὶ πὺ θρῖσκονται γύρω τους προσπαθοῦν μᾶλλον νὰ ξεφύγουν τὴ συζήτηση αὐτῶν τῶν προβλημάτων, νὰ τοὺς δώσουν ἀπατηλὲς παρηγοριὲς συγχαίροντας, γιατί ἀκόμα «μποροῦν νὰ περπατήσουν σάν νέοι» ἢ γιατί ἔχουν ὄρεξη ἢ γιατί ἀκοῦν ἀκόμα καλὰ καὶ μποροῦν ν' ἀπολαῦσουν τὸ ραδιόφωνο. Συνήθως ἡ οἰκογένεια μιλά στοὺς γέροντας ὅπως σὲ παιδιὰ καὶ ἔτσι συμβάλλει στὸ νὰ τοὺς ξαναγυρίσῃ στὴν παιδικὴ ἡλικία.

Επίσης συχνά οί νέοι ιατροί δέν έχουν καθόλου χρόνο νά μιλήσουν γιά τὸ θραδύ ρυθμό, πού ταιριάζει στοὺς γέροντας. Ἐπειδὴ εἶναι κατὰ θάθος φορτισμένοι μὲ πάθος καὶ τρόπο μὲ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀσθενείας, αἰσθάνονται ἀμήχανοι μπροστὰ στοὺς γέροντες, πού ἔχουν ἀνάγκη ἄλλου πράγματος. Νομίζουν ὅτι τοὺς καθισχοῦν, ὅταν λέγουν ὅτι «ἔχουν τὴν καρδιά νέου» ἢ ὅταν δίνουν συνταγή μὲ θιταμίνες, πού θὰ τοὺς κάμει νέους. Ἡ πιὸ μεγάλη ἀνάγκη τῶν γερόντων δέν εἶναι νά γίνουν νέοι, ἀλλὰ νά ζήσουν κατὰ τρόπο σωστὸ τὰ γηρατειά τους.

Προσωπικῶς εἶχα πρῶτα, ἀκόμα ὅταν ἦμουν νέος, ζωηρὴ προτίμησι γιά τοὺς γέροντας ἀσθενεῖς. Ἴσως γιὰ τὴν ἐδιάλεξι: τὴν ἰατρικὴ ἀπὸ ἀγάπη γιά τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας στὴν γερωντικὴν ἡλικία. Ἴσως πάλι γιὰ τὸ πατέρα μου ἦταν 70 ἐτῶν, ὅταν γεννήθηκα. Δέν τὸν ἐγνώρισα καὶ ἀναζητοῦσα πάντοτε ἕνα πατέρα ἀνάμεσα στοὺς ἡλικιωμένους ἀσθενεῖς μου. Κι αὐτοὶ ἔχουν ἀνάγκη ἑνὸς γιου: ἐγράφηκαν πολλὰ γιά τὴ συναισθηματικὴ μεταβίβασι (transfert), πού μᾶς ἐμφανίζει σὲ πολλοὺς ἀσθενεῖς σάν πατέρα ἢ σάν μεγαλύτερο ἀδελφόν. Δέν ἔχω ἀκόμα τίποτα διαβάσει γιά τὴ συναισθηματικὴ μεταβίβαση, πού μᾶς κάνει γιὸ ἄλλων. Ἀμέσως μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ τὸ χωρὶο τῆς Βίβλου «Τίμα τὸν Πατέρα σου καὶ τὴ Μητέρα σου». Ἐφαρμόζομε πραγματικῶς αὐτὸ τὸ «Τίμα», ὅπως θέλει ὁ Θεός, ὅταν προσφέρωμε στοὺς γέροντας χρόνο, προσοχὴ καὶ σεβασμό.

Τὴ στιγμὴ πού ὁ γέροντας αἰσθάνεται ἀχρηστος καὶ παραμερισμένος, τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τὸν κάνουν ν' ἀποκτᾶ καὶ πάλι ἀξία. Πρέπει νά παραδεχτοῦμε πῶς ἡ τωρινὴ κοινωνία μας δίνει στοὺς γέροντας αὐτὸ τὸ ἀσθηματικὸν τῆς ὑποτιμήσεως. Σκεφθῆτε τὴν τιμὴ μὲ τὴν ὁποία περιέβαλαν τοὺς γέροντας στὴν ἀρχαία κοινωνία. Σκεφθεῖτε τοὺς γέροντας τῆς Βίβλου, πού συμβολίζουν τὴν ἀνθρωπίνην πληρότητα ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴ γνωριμία μὲ τὸ Θεόν. Ἡ δημοσία νοο-

τροπία πρέπει νά μεταρρυθμισθῆ ριζικῶς γιά νά θροῦν οἱ γέροντες τὴν τιμητικὴν θέσιν, πού τοὺς ἀρμόζει. Ποιὸς ἄλλος θὰ μπορούσε νά πραγματοποιήσῃ αὐτὴ τὴν μεταρρύθμιση καλύτερα ἀπὸ τὸν ἰατρό, πού εἰσχωρεῖ σὲ ὅλες τῖς οἰκογένειες, ἰδιαίτερα μάλιστα τὸ Χριστιανὸν γιάτρον, πού ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ Βιβλικὴ ἀποκάλυψη τὸ ἀληθινὸ ὄραμα τῆς οὐσίας τῆς ζωῆς; Ὁ ἰατρός βλέπει κατὰ πόσο ἡ ἀντίληψις τῆς ζωῆς, πού βασίζεται μόνο στὴ δράση, τὴν ἔντονη ζωὴ, εἶναι σήμερα λανθασμένη καὶ γίνεται πηγὴ αἰσθημάτων κατωτερότητος γιά ἐκείνους, πού δέν μποροῦν πιά νά δροῦν ὅπως οἱ νέοι. Αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον, γιὰ μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἰατρικῆς ἀυξήθηκε σημαντικῶς τὸ ποσοστὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γερόντων στὸν τωρινὸν πληθυσμό. Μέσα στὰ χρόνια πού ἐξήσα, ἡ μέση διάρκεια τῆς ζωῆς σχεδὸν διπλασιάστηκε. Ἀπὸ 40 ἔτη στὴν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος ἐφθασε τώρα στὰ 70 ἔτη. Σήμερα τὸ ¼ τοῦ πληθυσμοῦ (τῆς Ἑλβετίας) εἶναι 65 ἐτῶν καὶ ἄνω. Ἐτσι ὅλος ὁ κόσμος, γέροι καὶ νέοι, παρουσιάζουν τὴ ζωὴ σάν μιὰ καμπύλη ἀνιούσα, πού φθάνει μιὰ ὀρισμένη κορυφὴ, μετὰ τὴν κορυφὴ ὅμως ἀκολουθεῖ ἡ πτώσις: Οἱ γέροντες εἶναι ἐκεῖνοι, πού θρίζονται στὴν πτώσις! Νὰ τὸ πρόβλημά τους, νὰ τί τοὺς θγάζει ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία, πού θρίζεται στὴν ἀνιούσα. Αὐτὴ ἡ καμπύλη, τῆς ὁποίας εἰκόνα ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ μας σάν ἀρχέτυπο, δέν εἶναι ἡ καμπύλη τῆς ζωῆς, μὰ ἡ καμπύλη τῆς παραγωγικότητος. Εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας πού θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον μόνον παραγωγικὸν μηχανημα.

Ἐτσι οἱ γέροντες γυρίζουν ἀντίθετα στὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς: πάντα διηγοῦνται τῖς ὁμορφες ὥρες τοῦ παρελθόντος ἢ ἀναχαράζουν ἀποτυχίες, θλίψεις καὶ πικρίες. Ὅταν ἦταν παιδιὰ ἐσκέπτοντο μὲ χαρὰ ὅτι θὰ γίνουν μεγάλοι, ὅταν ἔγιναν ἐνήλικες ἔστρεφαν πάντα τὸ βλέμμα στὸ μέλλον. Μὰ τώρα γυρίζουν στὸ παρελθόν, σὰ νὰ μὴν ἔχουν πιά μέλλον. Τὸ μέλλον εἶναι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωντανὴ αἰωνιότης! Τὸ ξέρομε ἐμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἰατροί, κι αὐτὸ εἶναι σημαντικὸ γιά τὴν

επαφή μας με τούς γέροντας, ακόμα κι αν δεν αναφέρουμε τίποτα για την πίστη μας. Ένεργούμε με την καρδιά κι όχι με τὰ λόγια μας. Ο γέροντας δεν μᾶς φαίνεται τὸ φτωχὸ ἐκεῖνο πλάσμα, πὸν κατεβαίνει σὲ μιὰ ἀμείλικτη πτώση, ἀλλὰ εἶναι ἄνθρωπος σὲ πορεία πὸν ἀνεβαίνει πρὸς τὴν δλοκλήρωση τῆς ζωῆς του. Ὁ Θεὸς κυβερνᾷ ὄλη τὴ ζωὴ του. Ἐκεῖνος τὸν ὠδήγησε καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἀκόμα. Ἐκεῖνος τοῦ ἔδωσε τὴν πρώτη ἀναπνοή. Ἐκεῖνος τὸν ἐτοίμασε γιὰ τὴ δράση. Ἐκεῖνος τὸν καλεῖ τώρα ν' ἀποσπασθῆ σιγά-σιγά ἀπὸ τὴν φρενίτιδα τῆς δράσεως, ν' ἀποχωρήσει σὲ πνευματικὴ περισυλλογή.

Τὸ ἀληθινὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς δὲν εἶναι καθόλου ἡ ἀνιούσα καμπύλη, πὸν κατεβαίνει ἀπότομα, ὅπως ἀναφέρθηκε πὸ πάνω. Εἶναι μᾶλλον ἕνα ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμο κομμένο στὰ δύο ἀπὸ μιὰ διαγώνιο: Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο ὀψεις: τὴν φυσικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ. Ὅσο τὸ τρίγωνο τῆς φυσικῆς ζωῆς ἐλαττώνεται (στὴν πραγματικότητά ἐλαττώνεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς νεότητος καὶ ὄχι ἀπότομα στὰ 50 ἢ 60 χρόνια), τὸ τρίγωνο τῆς πνευματικῆς ζωῆς μεγαλώνει καὶ πρέπει νὰ μεγαλώνη τόσο, ὥστε τελικὰ ν' ἀποτελέσει τὸ σύνολο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι αὐτὸ πὸν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γέρων, ἔγραφε στοὺς Κορινθίους «lors même que notre homme extérieur se détruit, notre homme intérieur se renouvelle de jour en jour». Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς γεροντικῆς ἡλικίας καὶ πρέπει νὰ βοηθήσουμε τοὺς γέροντας ἀσθενεῖς νὰ θεροῦν μετὸ πησιάζμα τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸ πλοῦτο, τὴ γαλήνη, πὸν εἶναι ἀδέσμευτη ἀπὸ τίς γήινες ἀπαιτήσεις. Ὁ νέος ἀγωνίζεται, ὁ γέροντας ἀναζητᾷ νὰ κατανοήση, νὰ δεχτῆ καθένα μετὸ καλωσύνη, ζητᾷ νὰ γίνῃ κάποιος, πὸν εὐλογεῖ. Αὐτὰ σημάδια εἶναι πάλι πὸς ἡ γεροντικὴ ἡλικία ἐτοιμάζεται σὲ ὄλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς. Ἐχετε προσέξει πὸς ὑπάρχουν λίγοι γέροντες, πὸν ἰσορροποῦν ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ στὸ κακὸ, πρᾶγμα πὸν συμβαίνει ὄμως στοὺς νέους; Ὑπάρχουν γέροντες πικρόχολοι, ἐ-

γωῖσταί, τύραννοι, ἐπικριταί, ζηλιάρηδες, ἀνυπόμονοι. Ἐπίσης ὑπάρχουν γέροντες ἐξαισιοί, πὸν δὲν ζητᾷν τίποτα, πὸν τὸ θλέμμα τοὺς δίνει καθαρὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀγαθοῦ στὸν καθένα, γέροντες, πὸν εἶναι κιόλας ἀποκάλυψη τοῦ οὐρανοῦ καὶ πὸν ξεχύνουν γύρω τοὺς τὴν εἰρήνη. Ἡ γεροντικὴ ἡλικία τονίζει τὴν κατεύθυνση, πὸν καθέναν πῆρε πολὺ ἐνωρίτερα. Ἄν ἡ ἱατρικὴ προσπάθεια δὲν εἶναι μονάχα νὰ θεραπεύσωμε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ νὰ βοηθήσωμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ δλοκληρωθοῦν, πρέπει σὲ ὄλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φάρμακα καὶ τὸ νυστέρι, νὰ βοηθήσωμε μετὸν κατανόηση τῆς ἐννοίας τῆς ὑπάρξεως. Ἐτσι ἡ γεροντικὴ ἡλικία θὰ μπορῆ νὰ εἶναι, ὅπως εἶπε ὁ κόμης Karlfield von Drückheim ὄχι ἡ ἀποτυχία, ἀλλὰ τὸ πραγματικὸ ἀπόγειο, ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὀποία ὁ ἄνθρωπος τελειοῦται.

Μίλησα τελευταῖα μετὸν μιὰ γυναῖκα ἄγαμο, πὸν μοῦ ἐμπιστεύτηκε τὸν τρόπο τῆς γιὰ τὰ γηρατεῖα. Μοῦ ἔλεγε γιὰ τὴν ἡλικιωμένη μητέρα τῆς, μιὰ γυναῖκα πολὺ αὐταρχικὴ, γεμάτη πικρία καὶ παράπονα: «Ἄραγε θὰ γίνω κάτι παρόμοιο; αὐτὴ ἡ σκέψη μετὸ θασανίζει!» «Αὐτὸ ἐξαρτᾷται ἀπ' τὸ σημερινὸ τρόπο τῆς ζωῆς σας» τῆς ἀπάντησα. Τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς μετὸν τὰ ὀποία παίζομε καὶ τὰ ὀποία ἀπωθοῦμε στὴν ἡλικία, πὸν μποροῦμε ἀκόμα νὰ λέμε ψέματα στὸν ἑαυτὸ μας, τὰ ξαναβρίσκομε πὸν μεγάλα καὶ ἀναπόφευκτα στὴν ἑσπέρα τῆς ζωῆς μας. Ἡ ἀνταρσία γεννάει ἑκατὸ ἀνταρσίες. Ἡ παραδοχὴ προετοιμάζει στὴν παραδοχὴ τῶν γηρατειῶν, στὸ θάνατο, στὴ Σωτηρία. Ὅσο προχωροῦμε στὴν πείρα τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῶν ἀσθενῶν μας, τόσο ἀποκαλύπτομε ὄτι ὄλο τὸ παιχνίδι τῆς ζωῆς βρίσκεται σ' ἕνα ΝΑΙ ἢ σὲ ἕνα ΟΧΙ. Νὰ ποῦμε ναί ἢ ὄχι στὴ ζωὴ, σὲ ὄλα αὐτὰ, πὸν μᾶς φέρνει, δράση ἢ ἀποτυχία, γνωριμία ἢ ἀγνωσία, εἶναι σὰ νὰ λέμε ναί ἢ ὄχι στὸ θάνατο καὶ στὸν Θεὸ, τὸν Δημιουργὸ μας, καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ, πὸν μᾶς σώζει ὄταν προφέρωμε μέσα μας στὸ ὄνομά Του τὸ ἀπόλυτο ΝΑΙ, πὸν μόνος Αὐτὸς μπόρεσε νὰ πῆ μέχρι τέλους.

Ὁ Συνδικαλισμός

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙ

Τοῦ κ. ΔΗΜ. ΚΥΡΙΤΣΗ, Δικηγόρου.

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν ἐργαζομένων σὲ διάφορα ἐπαγγέλματα σὲ σωματεία κατὰ ἐπαγγέλματα ἢ συγγενεῖς ἐπαγγελματικές ἀπασχολήσεις γιὰ τὴν ἐπίδιωξι τῆς βελτιώσεως τῶν ὄρων καὶ συνθηκῶν τοῦ ἐπαγγέλματος, τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ ἐπαγγελματικοῦ κλάδου. Ὑπάρχει, λοιπόν, ὁ συνδικαλισμὸς τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ὁ συνδικαλισμὸς τῶν ἐργατῶν. Κυρίως ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται περισσότερο στοὺς ἐργάτες καὶ ὑπαλλήλους καὶ αὐτὸ τὸ συνδικαλισμὸ ἔννοοῦμε ἐδῶ.

Ὁ συνδικαλισμὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ποὺ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι νὰ συνενώσουν τὶς δυνάμεις των καὶ τὶς προσπάθειές των γιὰ τὴν ἐπίδιωξι κοινῶν σκοπῶν. Ἰδιαιτέρως μὲ τὸ σύστημα τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ, ποὺ ἐπεκράτησε τὸν περασμένον αἰῶνα, ὁ ἐργάτης μόνος του ἀπέναντι στοὺν ἐργοδότη αἰσθανόταν ἐντελῶς ἀνίσχυρος. Ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀπολύσεως καὶ ὄλων τῶν συνεπειῶν τῆς κρεμόταν διαρκῶς πάνω στὸ κεφάλι του καὶ τὸν ἔκανε νὰ ἐργάζεται μὲ ὅποιουσδήποτε ὄρους καὶ γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί.

Θὰ ἤμποροῦσαν νὰ γραφοῦν πάρα πολλὰ γιὰ τὴν περιγραφή κανέναν τῆς ἀπ'στυτα ἐλλεινῆς συνθηκῆς ἐργασίας ποὺ ἐπεκράτησαν κάτω ἀπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ ἀπόλυτου οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων. Θὰ μακραίναμε ὅμως πάρα πολὺ.

Γι' αὐτὸ στὸ ἄρθρο αὐτὸ μόνο λίγα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ θὰ λεχθοῦν ποὺ θὰ δίνουν μιὰ γενικὴ καὶ συνοπτικὴ ἰδέα γιὰ τὸ πῶς ὁ συνδικαλισμὸς ἀπὸ μιὰ ἀπαγορευμένη ὀργανωτικὴ μορφή, ἔγινε σήμερον ἕνας ἀνεγνωρισμένος κοινωνικὸς θεσμὸς, μιὰ τεραστία κοινωνικὴ δύναμις.

ΟΠΩΣ εἶναι γνωστὸ μὲ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1789 ἔσπασε τὸ παλιὸ κα-

θεστῶς τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας ποὺ στηριζόταν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος στὶς τάξεις τῶν εὐγενῶν, φεουδαρχῶν, δυστυχῶς σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ καὶ σὲ ἀνωτέρους κληρικοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος στὶς συντεχνίες κατὰ ἐπαγγέλματα ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσφορά των καὶ τὰ πλεονεκτήματα ποὺ εἶχαν στὴ μακρὰ ἱστορία των, εἶχαν σὲ μεγάλο βαθμὸ γίνει μονοπώλια τοῦ ἐπαγγέλματος, ποὺ δὲν ἐπέτρεπαν σὲ κάθε πολίτη τὴν ἐλευθερὴν ἐξάσκησι οἰουδήποτε ἐπαγγέλματος καὶ τὴν ἐξέλιξι τοῦ σ' αὐτό. Γι' αὐτὸ, μὲ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάστασι κτυπήθηκαν καὶ τὰ προνόμια καὶ οἱ τάξεις, ἀλλὰ καὶ οἱ συντεχνίες.

Ἐνας πρῶτος νόμος τῆς 17ης Μαρτίου 1791 ποὺ καταργοῦσε τὶς συντεχνιακῆς ὀργανώσεις καὶ διεκήρυττε τὴν ἐλευθερία τῆς ἐργασίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀκολουθήθηκε ἀμέσως τῆς 14 Ἰουνίου 1791 ἀπὸ ἕνα δεύτερο, τὸν γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ νόμου Le Chapelier ὁ ὁποῖος περιεῖχε τὴν πιὸ ριζικὴ ἀπαγόρευσι κάθε σωματειακῆς ὀργανώσεως. Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ νόμου αὐτοῦ ἀνέφερε χαρακτηριστικά. «Ἐπειδὴ ἡ ἐξαφάνισις κάθε εἶδους σωματειακῆς ὀργανώσεως τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος ἢ τῆς ἰδίας τάξεως εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς θάσεις τοῦ συντάγματος, ἀπαγορεύεται νὰ ξαναϊδρυθοῦν κάτω ἀπὸ ὅποιουδήποτε πρόσχημα». Τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας ἀκολουθῆθηκε ἀπὸ τὶς περισσότερες Εὐρωπαϊκῆς χώρες. Τὰ κράτη εἶχαν δεχθῆ ὡς ἀποστολὴ των νὰ ἐγγυηθοῦν τὸ καθεστῶς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπηγόρευαν τοὺς ἐργατικὸς καὶ ἐργοδοτικὸς συνασπισμοὺς, προσωρινούς ἢ καὶ μόνιμους γιὰτὶ πίστευαν ὅτι οἱ συνασπισμοὶ αὐτοὶ ἦταν δυνατόν νὰ βλάψουν τὴν οἰκονομικὴ ἐλευθερία ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου εἶνε ἀποκτηθῆ. Ἄντίθετα οἱ Κυβερνήσεις ἐπίστευαν ὅτι μὲ αὐτὴ τὴν ἀποδέσμευσι ἀπὸ τὰ παλιὰ καλοῦπια, μὲ τὴν καθ' ἑρῶσι τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, μὲ τὸ παιγνί-

δι' τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ θὰ ἐπε-
τυγχάνετο τὸ γενικὸ καλὸ, ἀφοῦ μάλιστα
θεσπιζόταν συγχρόνως ἡ ἰσότης τῶν πολι-
τῶν ἀπέναντι τὸ νόμο.

Ἡ τόσο ὁμως ὁμορφή καὶ ἱερὴ ἔννοια
τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος δὲν εἶναι
γιὰ τὴν περ. στασι αὐτὴ παρὰ μιὰ κατάχρη-
σι τῆς ἐλευθερίας, μιὰ ἐν ὄνομαι τῆς ἐλευ-
θερίας ἀδέσμευτη ἐπικράτησις τοῦ ἰσχυρο-
τέρου, ἀφοῦ μάλιστα ὁ ἀδύνατος ἐργάτης
ἀφηνόταν μόνος του χωρὶς τὸ δικαίωμα
τῆς ὁμαδικῆς ὀργανώσεως καὶ δυναμικῆς
προβολῆς τῶν αἰτημάτων του. «Αὐτὴ ἡ ἐ-
λευθερία δὲν παρίσταται πιά γιὰ τοὺς ἐρ-
γάτες παρὰ μιὰ κενὴ λέξι στερημένη ἀπὸ
κάθε πρακτικὴ ἀποτελεσματικότητα» (1).
Ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας ἄσμοι
προκισμένα με ἰδιαίτερα προσόντα, ἢ εὐ-
νοηθέντα ἀπὸ διαφόρους περιστάσεις, ἔ-
γιναν τὰ ἀφεντικὰ πλήθους ἀνθρώπων τοὺς
ὁποίους ἔκαναν δούλους. Καὶ τὸ πλήθος
αὐτὸ τῶν δούλων τῆς νεωτέρας ἐποχῆς ἦ-
ταν ὁ ἐργατικὸς κόσμος.

Εἶχε μείνει θέβαια καὶ γιὰ τοὺς ἐργάτες
ἡ ἐλευθερία. Ἦταν ἴσοι ἀπέναντι τοῦ ἐρ-
γοδότη καὶ ἐλευθέροι νὰ συνάψουν μαζὶ
του ἢ ὄχι σύμβασι ἐργασίας, δηλαδὴ νὰ
γίνουσι δούλοι με τὴν ἀποδοχὴν ὄλων τῶν
σκληρῶν ὄρων πού τοὺς ἐπέβαλλε ὁ ἐργο-
δότης ἢ νὰ πεθάνουν νηστικοὶ μένοντας—
ἐλευθέροι θέβαια—ἀνεργοὶ. Χαρακτηριστι-
κὰ τῆς παρανοήσεως καὶ τῆς καταχρήσε-
ως τῆς ἔννοιαι τῆς ἐλευθερίας εἶναι τὰ ἐ-
ξῆς τὰ ὁποῖα εἶπε τὴν 19-1-1869 ὁ Φρέρ
Ἵρμπόν, ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τοῦ
Βελγίου σὲ συζήτησι τῆς βουλῆς γιὰ τὴν
κατάρχησι τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν στὰ
ἀνθρακωρυχεῖα. «Μὴ θίγωμε ἐπιπόλαια,
εἶπε, τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ
τὴν γνώμη μου πρὶν ἀπὸ ὅλα τὸ κράτος
πρέπει νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερία τοῦ
ἀτόμου» (2). Ἄς σημειωθῇ δὲ ὅτι ἐπρό-
κειτο γιὰ ἐργασια κοριτσιῶν ἀπὸ 11 ἔως
12 ἐτῶν διότι ὁ νόμος αὐτὸς πού ἴσχυε ἀ-
πὸ τὸ 1813 ἐπέτρεπε τὴ χρησιμοποίησι στὰ
μεταλλεῖα κοριτσιῶν ἡλικίας ἄνω τῶν 10
ἐτῶν.

Γιὰ τὴν ἐλευθερία αὐτὴ στὴ σύναψι τῶν
συμβάσεων πολλὴ χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ
διάσημος Γάλλος νομικὸς Ripert, στὸ
βιβλίον του «Les forces créatrices du droit»
τὰ ἐξῆς: «Ἐκεῖνο πού διδὲ τὴν ἀνωτερό-
τητα στὴ σύμβασι εἶναι ἡ ἐλεύθερη συζή-
τησι, ἡ θέλησις τῆς ἀνταλλαγῆς ἢ τῆς ἐνώ-
σεως ὁ σεβασμὸς τῶν ὑποχρεώσεων τῆς
ὁποῖαι ἀνέλαβε καθέναις με τὴ σύμβασι. Τι-
ποτε ὁμως ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει, ὁ-

ταν ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς συμβαλλομένους εἶ-
ναι ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῇ τοὺς ὄρους
τοῦ ἄλλου, ἢ ὑποταχθῇ τῶν ἐπισημῶν ἀπὸ ἀ-
νάγκη καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τῆς ὑποχρεώσεως
πού ἀνέλαβε, κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τοῦ νό-
μου» (3). Πολλὴ ὥραϊα ἐπίσης ἕνας ἄλλος
ὁ Marcel Laloire διδάκτωρ τοῦ δικαίου
καὶ καθηγητῆς τῶν κοινωνικῶν σχολῶν τῆς
Louvain παρατηρεῖ στὸ βιβλίον του «Les Re-
lations Sociales au sein des Entreprises».
«Ἡ ἐλευθερία χωρὶς μιὰν ὀρισμένην ὕλι-
κὴν καὶ ἠθικὴν ἀσφάλειαν δὲν εἶναι παρὰ
ἕνα δέλεαρ. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία δὲν ἀρ-
κεῖ γιὰ νὰ σθῆσι τὴν πείνα αὐτοῦ πού
παίρνει ἕνα ἀνεπαρκῆ μισθὸ γιὰ νὰ ζῆσι.
Νὰ εἶναι κανένας ἐλευθέρου, ἀλλὰ κατα-
δικασμένος σὲ μιὰ διαρκῆ ἀνασφάλεια καὶ
ἀβεβαιότητα εἶναι μιὰ ἀπάτη». Οἱ δυὸ αὐ-
τῆς ὁμως περικοπῆς ἀπὸ τοὺς νομικοὺς αὐ-
τοὺς, ὅσο χαρακτηριστικῆς καὶ ἂν εἶναι
δὲν μποροῦν νὰ δώσουν τὴν εἰκόνα τῆς
πραγματικότητος. Γι' αὐτὸ ἀναφέρουμε ἐ-
λάχιστα: Ὁ Ἑλβετὸς ὁμοσπονδιακὸς ἐπι-
θεωρητῆς Σίλλερ ἔκανε τὴν ἐξῆς περιγρα-
φὴ γιὰ τῆς συνθήκας ὕγεινῆς στὰ ἐργο-
στάσια: «Ὁ ἀέρας πολλῶν θαμβασκοκλω-
στηρίων ἦταν γεμάτος ἀπὸ πυκνὴ σκόνη.
Λευκὸ χυνοδὶ σκεπαζε τῆς μηχανῆς, τὸ δὲ πᾶ-
τωμα ἦταν σκεπασμένο ἀπὸ μιὰ γλοιώδη
μάζα ἀπὸ λάδια, σκόνη καὶ κάθε εἶδους ἀ-
πορίμματα. Ἀπὸ τοὺς κοινοχρήστους χώ-
ρους πού ἦταν δίπλα ἀπὸ τῆς αἰθουσας ἐρ-
γασίας μεταδίδονταν ἀπῆδιστατοὶ ἀναθυμᾶ-
σεις. Στὰ ἐργαστήρια μάλιστα μποροῦ-
σε κανένας νὰ κινήσῃ ἀνάμεσα στῆς μη-
χανῆς, στὰ ἐργαλεῖα, στὰ ἀντικείμενα ἐρ-
γασίας καὶ τὸ ὕλικό. Σκοτάδι δὲ βασιλευε
μέσα στοὺς τέσσαρες τοίχους καὶ πολλὰ
ἀτυχήματα εἶχαν τὴν αἰτίαν των στῆς συν-
θήκας αὐτῆς» (4).

Γιὰ τὴ διάρκειαι ἐργασίας ἀναφέρουμε τὸ
ἐξῆς ἀπ στευτο: Ἐπὶ ἐπιτροπῆ τῶν λόρδων
ἐρωτήθηκε γιὰτὸς ἂν γιὰ ἀνηλικούς ἦταν
ἐπιβλαβῆς ἐργασια 16, 17, 18 ἄκόμα καὶ
23 ὥρων. Καὶ ἐκεῖνος ἔδωσε ἀρνητικὴ ἀ-
πάντησι.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὁμως ἤθελε νὰ προχωρήσῃ
στὴν ἐρευνά της καὶ γι' αὐτὸ ἀποβάλλει
καὶ ἄλλο ἐρώτημα: «Ἀφοῦ ἀμφιβάλλετε
ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ πάθῃ κάτι ἕνας ἀνή-
λικος ἀπὸ ἐργασια 23 ὥρων, θὰ εἶχατε
ἀμφιβολία καὶ γιὰ 24ωρο ἐργασια;» Καὶ
ὁ γιὰτὸς ἀπήντησε: «Δὲν μπορῶ νὰ κα-
θορίσω ὄριο μικρότερο τῶν 24 ὥρων. Ἐ-
κτακτα γεγονότα με παρεκίνησαν νὰ ἀμ-
φισβητήσω τῆς κοινολογίας οἱ ὁποῖαι ἴσχυ-
αν πάνω στὸ θέμα αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι
ἐπιβλαβῆς μιὰ τέτοιαι διάρκειαι ἐργασιαί-

(1) G. Spyropoulos, La liberté syndica-
le, Paris 1956 σελ. 3

(2) Χ. Δελένδα, Τὸ ἐργατικὸ ζήτημα καὶ
ὁ Χριστιανισμὸς, Ἀθῆναι, σελ. 46.

(3) σελ. 271.

(4) Herkner-Καλλιτσουνακί, Τὸ ἐργατικὸ
ζήτημα, Ἀθῆναι 1919, σελ. 18-19.

ας». Καί δὲν ἦταν μόνον αὐτός ὁ γιὰ τὸς πού μιλοῦσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοί.

Γιὰ τὴν ἀσπλαγχνὴ καὶ ἀπάνθρωπη ἐργασία μικρῶν παιδιῶν ἀναφέρομε ἀπόσπασμα ἐκθέσεως ἐντεταλμένου τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπιτετατὸ ἀπὸ ἐπιθεώρησι πού ἔκανε στὰ ἐργοστάσια: «Παιδιά 5 ἐτῶν ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ράψιμο γαντιῶν καὶ δουλεύουν ἀπὸ ἕνδεκα μέχρι δέκα ἕξ ὥρες τὴν ἡμέρα». Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς γίνεται λόγος «γιὰ παιδιά τριῶν ἐτῶν πού συνωθοῦνται μπροστὰ στὴ φωτιά μὲ τὸ σίδηρο τοῦ σιδηρώματος στὰ χέρια, ἐνῶ παραπλεύρως ἄλλα παιδάκια δροσίζουσι τὰ πονεμένα χερὰκια τῶν βαπτίζοντάς τα μέσα σὲ λεκάνες μὲ νερό. Μερικὰ ἐπίσης παιδιά κάθονται ξεπλωμένα πάνω σὲ ἀχυρένια στρώματα μὲ τὰ χέρια περιτυλιγμένα διότι ἡ ἐργασία τῶν ἔχει ἐξαρθρώσει τὶς «κλειδώσεις τῶν μικρῶν τῶν δακτύλων». Ἐνας ἄλλος ἐπίσης ἐντεταλμένος τῆς Κυβερνήσεως διηγεῖται. «Δὲν ἤμπορῶ νὰ σκεφθῶ, χωρὶς νὰ καταληφθῶ ἀπὸ ρίγος, ὅτι πρὸ εἰκοσαετίας ἐπισκέφθηκα κοντὰ στὸ Μάντζεστερ ἕνα ἐργαστήριον στὸ ὁποῖο δούλευαν πρόσωπα ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ πάσης ἡλικίας. Στὴ θέα τοῦ σωρῶ ἀυτοῦ ἀπὸ ἀνθρώπωνε σάρκες καὶ ράκη, στράφηκα στὸ διευθυντὴ καὶ τοῦ ἔκανα τὴν παρατήρησι, ὅτι οἱ κόποι στοὺς ὁποίους ὑποβάλλονται οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά θὰ ταίριαζαν μόνο σὲ ὑποζύγια. Μοῦ ἀπήντησε ὅτι τὰ ζῶα στοιχίζουσι πιὸ ἀκριβῶς. Εἶπα στὸν κύριον αὐτὸ δείχνοντάς τὸ σωρὸ ὅτι οἱ δυστυχισμένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι δὲν πρόκειται νὰ ζήσουν. Ὁ διευθυντὴς ἀρκέστηκε νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ: Ὑπάρχουν πολλοί»⁽⁵⁾.

Τελειώνουμε τὴν σύντομη, ἀλλὰ ἀρκετὰ μεγάλη γιὰ τὸ σημερινὸ θέμα, περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς καὶ ἐργασίας τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου μὲ ἕνα ἄλλο περιστατικὸ πού εἶναι ἕνα ἐλάχιστο δεῖγμα τῶν ἀθλίων συνθηκῶν τῆς ἐργασίας τῆς γυναίκας. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἀνέφερε στὴ Γαλλικὴ βουλὴ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1890 ὁ μεγάλος χριστιανὸς κοινωνικὸς ἐργάτης, πρόδρομος καὶ πρωτοεργάτης τοῦ κοινωνικοῦ Γαλλικοῦ καθολικισμοῦ, βουλευτῆς Albert de Mun. Εἶναι τὸ ἑξῆς: Μία νέα ἀνθοπῶλις ἐργάτρια εἶχε μόλις μὲ πολλοὺς πόνους γεννήσει. Σὲ μιά φιλάνθρωπὴ κυρία πού τὴν ἐπισκέφθηκα δήλωσε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ ἐργασία ἀπὸ τὴν ἐπομένη ἡμέρα, διότι διαφορετικὰ θὰ ἀπελύετο. Ἡ ἐπισκέπτρια ἐξεπλήγη καὶ συνεκινήθη. Τῆς ἦταν ἐν τούτοις ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ σὲ μιά τόσο ψυχρὴ σκληρότητα. Γι' αὐτὸ ἔτρεξε στὸ κατάστημα νὰ πληροφορηθῇ καὶ ἂν χρειαζόταν νὰ διαμαρτυρη-

θῇ καὶ νὰ ἐκλιπαρήσῃ ἕνα χρονικὸ διάστημα περισσότερο ἀνθρώπινο γιὰ τὴ νεαρὰ λεχώ. Ἀλλὰ τῆς ἀπήντησαν ἀναφέροντε κατὰ λέξει τὴ μαρτυρία τοῦ Albert de Mun, ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ξεύρουν ἂν εἶχε γεννήσει ἢ ὄχι, ὅτι ἡ νεαρὰ πωλήτρια ἄρесе στὴν πελατεία μὲ τὴν εὐχάριστὴ ἐμφάνισι τῆς καὶ ὅτι προσέφερε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο κέρδη κάθε μέρα—ἐζήτησαν κατὰ προσέγγισιν ἀποζημίωσι γιὰ τυχὸν ἀπουσία 300 φράγκα τὴν ἡμέρα—καὶ ὅτι δὲν ἦταν δυνατόν νὰ στερηθοῦν τὶς ὑπηρεσίες τῆς ἐκτὸς ἂν ἀντικατασταθῇ⁽⁶⁾.

Οἱ ΘΑΙΒΕΡΕΣ αὐτὲς συνθήκες μέσα στὶς ὁποῖες ζοῦσαν πλήθῃ ἐργατικοῦ κόσμου δημιούργησαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴ συμπάθεια διαφόρων ἀνθρώπων ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς τάξεως, οἰκονομολόγων, κοινωνιολόγων, πολιτικῶν, κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγανάκτησι καὶ ἀντίδρασι τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου. Αὐτοὶ οἱ δύο παράγοντες σὲ συνεργασία ὠδήγησαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος στὴν βαθμιαία ἐπέμβασι τῆς πολιτείας στὸ θέμα τῆς ρυθμίσεως τῶν σχέσεων ἐργασίας μὲ προστατευτικὰ διατάξεις ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος κατ' ἀρχὴν στὴ διαπίστωσι τῆς ἀνάγκης νὰ ἀνταχθῇ ἀπέναντι τῆς δυνάμι τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τοῦ κεφαλαίου ἡ συνηγοριμένη καὶ ὀργανωμένη δύναμις τῶν ἐργατῶν, ἔστω καὶ παρὰ τὶς ἀπαγορεύσεις τῆς νομοθεσίας καὶ τὶς ποινικὰς ἀκόμῃ κυρώσεις, καὶ στὴ συνέχεια στὴ βαθμιαία ἀναγνώρισι καὶ ἀπὸ τὴν πολιτεία στοὺς ἐργάτες τοῦ δικαίωματος νὰ συγκροτοῦν τὶς ἐπαγγελματικὰς, τὶς συνδικαλιστικὰς τοὺς δηλαδὴ ὀργανώσεις καὶ νὰ ἐπιδιώκουν καὶ ἀντιμετωπίζουν συλλογικὰ καὶ δυναμικὰ τοὺς ὄρους καὶ τὶς συνθήκες ἐργασίας, νὰ φθάνουν ἀκόμῃ μέρῃ τὴν ἀπεργία, νὰ μποροῦν νὰ συζητήσουν μὲ τοὺς ἐργοδοτάς ἀπὸ κάποια θέσι ἰσχύος.

Μὲ τὴν ἐξέλιξι πού πῆρε ἡ κοινωνία στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα καὶ στὶς ἡμέρες μας τὰ συνδικατὰ παίζουσι ἀρκῶς καὶ περισσότερο ἕνα σημαντικὸ ρόλο. Ἀναφέρομε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν: Ἀντιστοίχα μὲ τοὺς ἐργάτες ὀργανώθηκαν καὶ οἱ ἐργοδοτές. Ἀνάμεσα λοιπὸν στὶς ὀργανώσεις τῶν ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν συνάπτονται συμφωνίες γιὰ τοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας. Πρόκειται γιὰ τὶς συλλογικὰς συμβάσεις ἐργασίας. Ἐπίσης τὸ Κράτος σὲ διάφορες ἐπιτροπὰς καλεῖ νὰ πάρουν μέρος καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατῶν ὅπως εἶναι τὰ διαιτητικὰ δικαστήρια ἐπιλύσεως συλλογικῶν διαφορῶν, τὰ συμβούλια τῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργανι-

(6) G. Hoog, Histoire du Catholicisme sociale France 1871-1931 Paris, 1946 σελ. 10-11

(5) Χ. Δελένδα, ἐνθ. ἀν. σελ. 42-43.

Τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα στὴ νεοελληνικὴ ποίηση⁽¹⁾

Τοῦ κ. ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ.

Ἡ ἀνάπτυξη ἐνὸς τέτοιου θέματος, θὰ πρέπει ν' ἀρχίσει μὲ τὴν ἀνίχνευση τοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου «ἐλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα», πού ἄμεσα συναρτᾶται μὲ τὸν ὄρο «ἐλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς». Τί ἐννοοῦμε στ' ἀλήθεια μὲ αὐτὸν τὸν ὄρο, πού ἰδίως τὰ τελευταῖα χρόνια (κυρίως τὰ μετὰ τὸ δευτέρου παγκόσμιου πόλεμο), ἔχει γίνεαι ἀντικείμενο μελέτης ἢ διερεύνηση τοῦ περιεχομένου του;

Γιὰ τὸν τόπο μας, ἡ διερεύνηση αὐτῆ, ἔχει καὶ μιὰν ἄμεση χρησιμότητα, ἀφοῦ κατὰ τὸν Συνταγματικὸ μας Χάρτη, ἡ διδασκαλία στὴ στοιχειώδη καὶ στὴ μέση ἐκπαίδευση, πρέπει νὰ γίνεται «ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ περιεχόμενο ὅμως, αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ τελευταίου ὄρου (ἐδῶ ἄς ὑποσημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα ἀποτελεῖ ἔκφανση καὶ καρπὸ τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ),

(1) Οἱ γραμμὲς πού ἀκολουθοῦν δὲν ἀποτελοῦν μιὰν ἐξαντλητικὴ μελέτη. Εἶναι μερικὲς πρῶτες ἀπόψεις πάνω στοῦ θέμα αὐτό, ἴσως ἕνα διάγραμμα ἢ καλύτερα ἕνα σχεδιάσμα μιᾶς πλατύτερης καὶ πιὸ συστηματικῆς μελέτης, πού ἴσως κάποτε ὀλοκληρωθεῖ.

ομῶν, τὰ συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀκόμη στὴ Διεθνή Ὀργάνωσι Ἐργασίας τῆς Συνδιάσκεψι ἀποτελοῦν τέσσερες ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὸ κάθε κράτος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δύο εἶναι ἀντιπρόσωποι τῆς κυβερνήσεως, ἕνας τῶν ἐργατῶν καὶ ἕνας τῶν ἐργοδοτῶν. Ἡ ὀργάνωσι τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων σὲ διεθνή ἀκτίνα καὶ ἡ συμμετοχὴ ἐκπροσώπων τῶν διεθνῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων στὰ συμβούλια τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλληλεγγύη πού ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα

μπορεῖ κανένας νὰ πεῖ, ὅτι δὲν ἔχει μὲ σαφήνεια καὶ μὲ μιὰν ὀριστικότητα ἀποκρυσταλλωθεῖ. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διχογνωμία, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ὄρου.

Ἀπὸ ὅσα ὅμως ἕως τώρα, ἔχουν γραφτεῖ καὶ εἰπωθεῖ γύρω στοῦ θέμα αὐτό, μπορεῖ κανένας συνοψίζοντας, νὰ παρατηρήσει τὰ ἑξῆς:

Νομίζω πρῶτα-πρῶτα ὅτι ὁ ὄρος «ἐλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς», ἔχει μιὰ συγκεκριμένη ἱστορικὴ σημασία. Ἀνάγεται, δηλαδὴ, στοῦ ἱστορικὸ γεγονός πού ξεπηδᾷ ἀπὸ τὴ σύνθεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ σωστότερα, ἀπὸ τὴ σύζευξη τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, «διὰ τῆς ὁποίας» ὅπως χαρακτηριστικὰ ἔχει γραφτεῖ «ἐξελληνίσθη ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἐξεχριστιανίσθη ὁ Ἑλληνισμὸς»⁽²⁾.

Πότε τοποθετεῖται ἱστορικὰ αὐτὸ τὸ γεγονός;

(2) Παν. Ἰ. Μπρατσιώτη: «Εἰσήγησις εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ», περ. «Ἀκτίνες» τομ. ΙΘ 1960 σελ. 291.

στὶς διαφορὲς ἔθνικες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις τῶν διαφόρων χωρῶν, πού ἀνήκουν στὴν ἴδια διεθνή συνομοσπονδία, δίνει στοῦ συνδικαλισμὸ μιὰ ἀκόμη πιὸ ξεχωριστὴ σπουδαιότητα κι' ἕνα ἰδιαίτερο ρόλο γιὰ τὴ διεθνή ζωὴ. Εἶναι, λοιπὸν, ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι σημαντικώτατος ὁ ρόλος τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων καὶ ὅτι ἐφθάσαμε ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευσι στὴν ἀναγνώρισι τοῦ μεγίστου ρόλου του μέσα στὶς σύγχρονες κοινωνίες, μῆσα στοῦν σύγχρονο κόσμῳ.

Τούτο κατά μιαν άποψη, άνάγεται στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και αυτής, άκόμη, τής άποστολικής έποχής⁽³⁾, ενώ άλλοι τοποθετούν την έναρξη του «νέου αυτού πολιτιστικού κύκλου, που συνεχίζεται άπρόσκοπτα ως τις μέρες μας»⁽⁴⁾, στον 4ο μ.Χ. αιώνα και τούτο γιατί έπρεπε να περάσουν, οι τρεις πρώτοι αιώνες, για ν' αρχίσει να διαμορφώνεται «ένας άλλος κόσμος που διαφοροποιείται από τον προηγούμενο, καθώς νέα στοιχεία έρχονται να προστεθούν, που θα έπιτρέψουν νέες πολιτιστικές ανακατατάξεις και θα συντελέσουν, στη διαμόρφωση ενός νέου τύπου ανθρώπου, του ανθρώπου του μεσαίωνα», γιατί ύστερα από μιαν άργη ζύμωση τριών αιώνων ο Χριστιανισμός «άλλαξε το πρόσωπο του αρχαίου κόσμου»⁽⁵⁾.

Ός προς τή χρησιμοποίηση, όμως, του όρου αυτού, που χαρακτηρίζει μιá μεγάλη περίοδο στην ιστορία τής ανθρωπότητας, πού γνωστί σ' έμάς ως Βυζάντιο και ως Λυτικοευρωπαϊκός μεσαίωνας, δέν υπάρχει άπόλυτη όμοφωνία και τούτο γιατί, πολλοί, αναφερόμενοι ιδίως στο Βυζάντιο, «τήν ιδιοτυπία του νέου κόσμου, που έδράζεται στην αρχαία έλληνική παράδοση και παράλληλα γίνεται φορέας τής χριστιανικής πίστης, τήν ονομάζουν έλληνική ορθόδοξία»⁽⁶⁾.

Η άλλη σημασία του όρου «έλληνοχριστιανικός πολιτισμός», άνάγεται, στις πολιτιστικές αξίες που περικλείνει, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μέσα στο Βυζάντιο και οι οποίες, αποτελούν τή συνισταμένη του Ρωμαϊκού Δικαίου, τής Χριστιανικής Πίστης και του αρχαίου έλληνικού πνεύματος, όπως τούτο διασώθηκε. ζωογονήθηκε κι έμπλουτίστηκε με τó Χριστιανισμό. Με τó νόημα αυτό ο «έλληνοχριστιανικός πολιτισμός» άποτελεί ένα σύνολο πολιτιστικών ά-

ξιών και ιδανικών, ικανών να ποδηγετήσουν τόν άνθρωπο κάθε έποχής, και τά τόποια στηρίζονται στη συναίρεση του έλληνικού και του χριστιανικού πνεύματος.

Όμως, παρ' όλο που τά ιδανικά και οι αξίες αυτές, άνάγονται σε μιá πολύ παλαιά έποχή, όχι μόνο δέν είναι ξεπερασμένα, αλλά τουναιτίον ο άνθρωπος κάθε έποχής, βρίσκει μέσα σ' αυτά τή δικαίωση τής ύπαρξής του και μιá σταθερή και σίγουρη κατεύθυνση, στην πορεία του. Κι ακόμα όμως, παρ' όλο που τά ιδανικά αυτά είναι τόσο παλαιά, άσχετο ότι είναι συγχρόνως και αιώνια, έντούτοις ο όρος «έλληνοχριστιανικός πολιτισμός» που συνήθως μεταχειριζόμαστε, για να τά προσδιορίσουμε, δέν είναι και τόσο παλαιός όσο θα νόμιζε κανένας, έχει γραφτεί δέ ότι έχει ζωή μόναχα μιάς έκατονταετίας⁽⁷⁾.

Όστερα από τή σύντομη αυτή άποσαφήνιση που κάναμε, μπορούμε να προχωρήσουμε.

Τό έρώτημα που θέτουμε και που άποτελεί τó θέμα τής σύντομης αυτής έρευνάς μας, είναι: Τί θέση κατέχει τó έλληνοχριστιανικό πνεύμα στη νεοελληνική ποίηση;

Πριν από οποιαδήποτε άπάντηση στο έρώτημα αυτό, θα πρέπει να κάνομε δυό διευκρινίσεις:

Η πρώτη είναι, ότι τó θέμα αυτό, δέν έχει και δέ μπορεί να έχει σχέση, έτσι με τή γενικότητα που διατυπώνεται, αλλά και με τή σημασία του όρου «έλληνοχριστιανικός πολιτισμός», προς ένα άλλο ειδικότερο θέμα, που άλλοτε είχε γίνει αντικείμενο έρευνας, απ' αυτές έδώ τις στήλες. Ένωσά τó θέμα με τόν τίτλο «τó χριστιανικό πνεύμα στα νεοελληνικά γράμματα»⁽⁸⁾, που άνάγεται στην επίδραση, που άσκησαν στα νεοελληνικά γράμματα και στη σύγχρονη έλληνική διανόηση, γενικότερα, ο Χριστιανισμός και ή Χριστιανική Πίστη. Έπίσης τó θέμα μας, δέν έχει σχέση με τó άλλο έκείνο «ή νεοελληνική λογοτεχνία και τó θρη-

(3) Παν. Ί Μπρατσιώτη: όπου παραπάνω σελ. 291.

(4) Καρόλου Μητσάκη: «Η ξένη επίδραση στην έλληνική λογοτεχνία» περ. «Νέα Έστία», τομ. ΟΓ 1963 σελ. 181.

(5) Καρόλου Μητσάκη: όπου παραπάνω σελ. 181.

(6) Καρόλου Μητσάκη: όπου παραπάνω σελ. 184 σημείωση 3 και Βασ. Λαούρδα: «Η κλασσική φιλολογία εις τήν Θεσσαλονίκη κατά τόν 14ον αιώνα», Θεσσαλονίκη 1960 σελ. 5.

(7) Κ. Θ. Δημαρά: «Έλληνοχριστιανικός», έφ. «Τό Βήμα» 13-7-1962 και περ. «Νέα Έστία» τομ. ΟΒ 1962 σελ. 1107.

(8) Περ. «Άκτινες», Πασχάλινó τεύχος 1943 άφιερωμένο στο θέμα αυτό.

σκευτικό συναίσθημα»⁽⁹⁾, πού ανάγεται στο πνεῦμα πού ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ θρησκεία γενικώτερα καὶ πού ἐρευνᾷ, τὴν ὑπαρξὴ τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀναζήτησης τοῦ Θεοῦ, στὰ νεοελληνικὰ γράμματα.

Ἡ δεύτερη ἀνάγεται σὲ μιὰ διαπίστωση: «Ὅτι στὸ διάβα τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀλλεπάλληλη διαδοχὴ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἀκόμα καὶ μέσα στὸ Βυζάντιο, ἡ σύνθεση αὐτῆ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος, ἔγερνε ἄλλοτε «πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἄλλοτε πρὸς ἐκείνην τοῦ κλασσικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐνῶ ἄλλοτε πάλι ἰσορροποῦσε, ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ ἀκραῖα συστατικά της»⁽¹⁰⁾. Καὶ τοῦτο γιατί τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα «δὲν εἶναι κάτι πού διατυπώθηκε μιὰ γιὰ πάντα καὶ πού παραμένει στὶς βιβλιοθήκες μας, στατικὸ καὶ ἀναλλοίωτο στοὺς αἰῶνες. Τὸ πνεῦμα αὐτό, εἶναι σύνθεση, πού τὴν ἀποτελοῦν στοιχεῖα ζωντανὰ καὶ μάλιστα «ζέοντα», πού ὀλοένα κινοῦνται καὶ ἀκολουθοῦν συνθήκες ἐξελισσόμενες»⁽¹¹⁾.

★

Ἄς δοῦμε τώρα ἀπὸ κοντὰ, ποῖα εἶναι ἡ θέση πού κατέχει τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα, στὸ ἔργο καὶ στὴ σκέψη ὀρισμένων κορυφαίων μας ποιητῶν⁽¹²⁾.

Οἱ δυὸ μεγάλοι μας ποιητῆς, πού ἔζησαν καὶ τραγοῦδῆσαν γύρω στὴν Ἐπανάσταση, ὁ Δ. Σολωμὸς καὶ ὁ Ἄνδρ. Κάλβος, ζοῦν καὶ κινοῦνται μὲ τὴ λαχτάρᾳ τῆς ἐλευθερίας, γιὰ τὸ ἀγωνιζόμενο ἔθνος τους, ἔτσι ὥστε καὶ τὰ ὄραματά τους ἢ καλύτερα τὰ πετάγματα τῆς λυρικῆς φαντασίας τους, νὰ μὴν ἀγγίξουν τὰ ὄρια τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων καὶ πεποιθήσεων, πού συντάρραζαν τὴν ἐποχὴ τους. Γι' αὐτούς, ὅπως ἕνα μονάχα τὸ σκλαβωμένο Γένος, πού ἔπρεπε νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας. Τὰ ἰ-

δεολογικά, τὰ πνευματικά ἢ τὰ πολιτικά ρεύματα, πού συντάρραζαν τὴν Εὐρώπη τὰ χρόνια ἐκεῖνα (ὡς σημειωθεῖ ὅτι λίγα χρόνια πρὶν, εἶχε προηγηθεῖ ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, πού προκάλεσε ἕναν τεράστιο ἠθικοπνευματικὸ ἀλλὰ καὶ πολιτικὸ σάλο), χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήνουν ἀδιάφορους (ἄλλωστε δὲ μπορούσε νὰ συμβεῖ κάτι τέτοιο, καθὼς ἔζησαν καὶ οἱ δυὸ τους σὲ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ Κέντρα γιὰ πολλὰ χρόνια, στὴν Ἰταλία ὁ πρῶτος καὶ στὴ Γαλλία καὶ Ἀγγλία ὁ δεύτερος), τοὺς ἐνδιέφεραν τόσο μόνο, ὅσο τοὺς χρειαζόταν γιὰ νὰ πάρουν τὰ ὄπλα, πού τοὺς ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὴ «μάχη» τῆ δική τους, πού τὴν ἔδιναν πάντοτε, μ' ἕνα συγκεκριμένο σκοπὸ: τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους.

Βέβαια τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα, φλόγιζε πάντοτε τὴν ψυχὴ τους⁽¹³⁾, καὶ μὲ τὴν πεποίθησή, πὼς ὁ ἀγώνας πού εἶχεν ἀρχίσει τὸ ἔθνος τους, ἦταν πέρα ὡς πέρα δίκαιος καὶ ἱερός, ἐμπνέονταν καὶ στὰ ἔργα τους, μὲ τὴ φιλοδοξία πάντα, νὰ χαρίσουν στὴν πατρίδα τους τὸ Τραγοῦδι πού χρειαζόταν καὶ νὰ τὴ στηρίξουν, ἀκόμα νὰ τὴ νοθεύσουν καὶ νὰ τὴ διδάξουν, στὶς μεγάλες αὐτὲς καὶ κρίσιμες στιγμὲς τῆς. Ἐτσι δὲ μπορούσαν ἴσως, ἀπάνω στὴ Μάχη, τὴν ὥρα πού τὸ ἔθνος τὰ ξπαίξε ὅλα γιὰ ὅλα, τὴν ὥρα πού χυνόταν ἀφθονο τὸ αἷμα—«πλήθος αἷμα ἑλληνικὸ» καθὼς λέει σ' ἕνα στίχο του ὁ Σολωμὸς—οἱ δυὸ αὐτοὶ ποιητῆς μας νὰ καθήσουν νὰ φιλοσοφήσουν, πάνω στὴ μοῖρα τοῦ ἑλληνισμοῦ στὶς ρίζες του, στὴν καταγωγὴ, στὶς κληρονομικὲς καταβολές του.

Ὁ Σολωμὸς εἶχε δεχθεῖ μιὰ σοβαρὴ καὶ πλατεῖα εὐρωπαϊκὴ παιδεία, πού εἶχε στηριχθεῖ στὴν ἄκρα ἑλληνομάθεια καὶ λατινομάθεια, ἀλλὰ καὶ στὴ βαθειὰ γνώση τῆς Γραφῆς⁽¹⁴⁾. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, παρ' ὅλο πού βλέπουμε σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα τῆς ποιήσεώς του, νὰ ἔχει ἀναπλάσει αἰσθητικά, δλόκληρα χωρὶα ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, μ' ὅλο τοῦτο που-

(9) Περ. «Νέα Ἐστία», Χριστουγεννιάτικο τεύχος 1942 ἀφιερωμένο στὸ θέμα αὐτό.

(10) Γιώργου Θεοτοκά: «Πνευματικὴ Πορεία», ἔκδ. Φέξη 1961, στὸ κεφάλαιο: «Ἐπιστροφή στὶς πηγές—ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ Ἑλληνες» σελ. 142.

(11) Ὅπου παραπάνω, σελ. 142.

(12) Θὰ περιορισθῶ ἀναγκαστικὰ στὴ σύντομη ἐξέταση τοῦ ἔργου τῶν Διονυσίου Σολωμοῦ, Ἄνδρᾳ Κάλβου, Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ Ἄγγελου Σικελιανοῦ.

(13) Ὁ Σολωμὸς λέει σ' ἕνα στίχο του: «Φιλελεύθερα τραγοῦδια—σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφώνῳ» (ἀπὸ τὸν «Ἕγμνο εἰς τὴν Ἐλευθερίαν»).

(14) Νικ. Β. Ταμασδάκη: «Διονύσιος Σολωμὸς—Ἐἰσαγωγή», τομ. 15 «Βασικῆς Βιβλιοθήκης» Ἀετοῦ—Ζαχαροπούλου, σελ. ρμε.

θενά στην Ποίηση του Σολωμού, δὲ συναντούμε τὴν ἰδέα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παράδοσης, ὡς κάτι τὸ ἐνιαίο, τὸ ἀδιάσπαστο καὶ τὸ ἀναχωρευμένο. Ἔτσι ἡ βαθειὰ θρησκευτικότητα τοῦ Σολωμοῦ⁽¹⁵⁾ καὶ ἀκόμα, οἱ τόσο στέρεα ἐδραιωμένες χριστιανικὲς πεποιθήσεις του, χάρισαν βέβαια στὴν ποίησή του, μιὰν ὑψηλὴν ἐμπνοή καὶ ἓνα ἰδιαίτερο μεταφυσικὸ ρίγος, δὲν τὶς συνύφανε ὅμως αὐτές, μετὰ τὸν «ἑλληνισμό» του, ὥστε νὰ τὸν ὀδηγήσουν στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἰδέας ὡς κάτι τὸ ἐνιαίο καὶ ἀδιαίρετο. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριὰ πάλι ἡ ἑλληνικότητά του, στάθηκε περισσότερο στὸ ἀρχαῖο μεγαλεῖο, στὴ δόξα τὴν παλιὰ τοῦ Ἔθνους, («καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαῖς»), παρὰ στὴν ἀξία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας καὶ παιδείας, πού ἀποτελοῦν τὴ βάση μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς καλλιέργειας.

Ἐκεῖνο ἀκόμα πού λείπει ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, εἶναι ἡ ἐνορατικὴ σύλληψη τῆς ἑλληνικῆς συνέχειας, ὅτι δηλαδὴ ἀποτελεῖ τὴ βάση τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος. Γιὰ τὸ Σολωμὸ καὶ τὴν ποίησή του τὸ Βυζάντιο δὲν ὑπάρχει⁽¹⁶⁾— τὸ Βυζάντιο πού εἶναι ἡ ζωντανὴ ἔκφραση τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπαραίτητος συνδετικὸς κρίκος τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας. Γιὰ τοῦτο ὅμως, ἴσως, νὰ μὴ φταίει ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς καὶ αὐτὸ γιατί, τὸ Βυζάντιο ἦταν γενικώτερα ἄγνωστο, τότε, καὶ στὴν Εὐρώπῃ, ἀφοῦ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ τὸ ἀθλόωτο ἀπ' τὴν προκατάληψη μάτι, δὲν τὸ εἶχαν ἀκόμη ἀνακαλύψει.

Ἔτσι παρ' ὅλο πού ἔχουμε νὰ κάνουμε μ' ἓναν ποιητὴ, τὸν πρῶτο ἐθνικὸ μας ποιητὴ, μεταφυσικὸ καὶ μάλιστα πιστὸ χριστιανό, πού στάθηκε μετ' ἀπόλυτη, μάλιστα, πειθαρχία καὶ κατάφαση, ἀπέναντι καὶ στὰ πιὸ λεπτομερειακὰ δογματικὰ ζητήμα-

τα τῆς θρησκείας του⁽¹⁷⁾, ἐντούτοις μετὰ τὸ νὰ ἀγνοεῖ τὸ Βυζάντιο, λείπει ἀπὸ τὴν ποίησή του, ἡ πλατεῖα σύλληψη τῆς ἀδιάσπαστης ἱστορικῆς συνέχειας τοῦ γένους του, ἀφοῦ καὶ τὸ Βυζάντιο, Ἑλλάδα εἶναι (ὅπως ὅλοι μας πιά τὸ ἔχουμε συνειδητοποιήσει), καὶ μάλιστα στὴ μεγάλη Ἑλληνοχριστιανικὴ Ὥρα τῆς.

Καὶ γιὰ τὸν Κάλβο, τὸν ἄλλο μεγάλο Ζακύνθιο ποιητὴ καὶ συγκαιρινὸ τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ἴδιο ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε, κοντὰ στὰ ὅσα πιὸ πάνω σημειώσαμε μιλώντας καὶ γιὰ τοὺς δύο μαζί: ὅτι καὶ γι' αὐτὸν εἶναι αἰσθητὴ ἀπὸ τὴν, κατὰ τὰ ἄλλα, μεγαλόπνοη καὶ ὑψηλόφρονη ποίησή του, ἡ ἔλλειψη τοῦ Βυζαντίου. Στὴν ποίηση τοῦ Κάλβου, καὶ στὸ ὕφος καὶ στὸ ἦθος τῆς, συναντοῦμε βέβαια τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ὅμως αὐτὴ, ἐμφανίζεται περισσότερο ὡς γνώση τῆς Μυθολογίας τῆς καὶ ὡς ἀνάμνηση, παρὰ ὡς συνειδητοποίηση ἑνὸς μεγάλου παρελθόντος, πού μετὰ τὴ σύζευξή του μετὰ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, τὴ μεγάλη Βυζαντινὴ ἐποχὴ, φτάνει ὡς τὶς μέρες μας, ὡς ζωντανὴ ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση.

★

Κι ἐρχόμαστε τώρα στὸν Κωστὴ Παλαμᾶ, στὸν τρίτο, κατὰ σειρά, μεγάλο μας ποιητὴ. Ἐδῶ ὅμως θρῆσκώμαστε σὲ μιὰν ἐντελῶς διαφορετικὴν τοπιογραφία. Ὁ Παλαμᾶς, χωρὶς νὰ ἐμφανίζει στὴν κοσμοθεωρία του τὴ βαθειὰ χριστιανικότητα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὴ δογματικὴ του κατάφαση, μ' ὅλο πού δὲν τοῦ ἔλειπε ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία, ὅμως ἦταν ἓνα πνεῦμα θρεμμένο περισσότερο «μὲ λογικὴ καὶ διαφωτισμό»⁽¹⁸⁾. Εἶχε ὅμως τὴν ἀγαθὴ τύχη, ἡ βαθειὰ ἐλληνολατρεία του νὰ συνδυαστεῖ μετὰ τὴ βαθειὰ γνώση τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, πού δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο παρὰ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός. Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιο ὁ Παλαμᾶς, ὄχι μόνον τὸ γνώρισε, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ ἀγάπησε. Οἱ Βυζαντινὲς ἐπιστημονι-

(15) Λίνου Πολίτη: «Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Σολωμοῦ», περ. «Νέα Ἑστία», Χριστουγεννιάτικο τεύχος 1942, σελ. 50 καὶ Παν. Ἱ. Μπρατσιώτη: «Ἡ θρησκευτικὴ Πίστις τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ», περ. «Ἀκτίνες», τομ. ΚΑ 1958 σελ. 49.

(16) Νικ. Β. Τωμαδάκη, ὅπου παραπάνω σελ. ρνα.

(17) Νικ. Β. Τωμαδάκη, ὅπου παραπάνω σελ. ρνα.

(18) Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ἓνα χαρακτηριστικὸ στίχο τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ σ' ἓνα χορικό του ἀπὸ τὸ «Βράχο», περ. «Ἀκτίνες τομ. ΚΔ 1961 σελ. 345.

κὲς σπουδὲς στὴν ἐποχὴ τῆς νεότητάς του, ἦταν κάτι τὸ πρωτοφανέρωτο καὶ τὸ λαμπερὸ γιὰ τὴ φαντασία τοῦ ποιητῆ. Μαζὶ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ποὺ ἔφερε στὸ φῶς ἕναν καινούργιο κόσμον ποὺ ἕως τότε ἔσπεκε παραγνωρισμένους καὶ συκοφαντημένους, καὶ ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἀνακάλυπτε κοντὰ σ' αὐτὴν, τὸ ζωντανὸ Χρῆς τοῦ Γένους του. Αὐτὸ ἦταν κάτι τὸ πολὺ μεγάλο, γιὰ νὰ θρῆψει τὴν πατριδολατρικὴ του συνείδηση καὶ νὰ δώσει στὴ φαντασία του, μεγάλα καὶ ὑψηλὰ πετάγματα.

Ἀκόμα γιὰ τὸν Παλαμᾶ στάθηκε πολὺ εὐεργετικὴ ἡ δημοσίευση τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», γύρω στὰ 1877, σὲ μιὰν ἐποχὴ, δηλαδὴ, ποὺ διαμόρφωνε τὶς μονιμώτερες πεποιθήσεις του. Ἐτσι ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος, μὲ αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ μνημεῖο ποὺ χάρισε στὸ Ἔθνος, ἔκανε τὸν Παλαμᾶ νὰ συλλάβει ποιητικὰ καὶ ἑνορατικά, τὴν ἀδιάσπαστη ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ Γένους του⁽¹⁹⁾. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ πολυτόμου αὐτοῦ ἔργου, παρακολούθησε σὰ σὲ φαντασμαγορία τὴν ἀποκατάσταση «τῆς ἐνότητος τοῦ Ἔθνους, ὅλα τὰ πεπορωμένα ὅλες τὶς τύχες τῆς φυλῆς»⁽²⁰⁾. Γι' αὐτὸ δὲ θ' ἀργήσει νὰ συνειδητοποιήσει τὴν ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση, ὅπως ξεπετάγεται μέσα ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ, καὶ αὐτὴ τὴν παράδοση νὰ τὴν μετουσιώσει ποιητικὰ καὶ νὰ τὴν παρουσιάσει μὲ πολλὴ δύναμη, ἀνάγλυψη, μέσα στὸ πολύχυμο ἔργο του. Ἐτσι ἀδίσταχτα μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς ὁ Παλαμᾶς, συνέλαβε τὴν ἔννοια τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παράδοσης, σύμφωνα μὲ τὴ διάκριση ποὺ κάναμε στὴν ἀρχή, τουλάχιστο κατὰ τὴν ἱστορικὴ σημασία της. «Μέσα στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ» ὅπως πολὺ σωστά ἔχει παρατηρηθεῖ⁽²¹⁾ «ἐκφράζεται ἡ κλασσικὴ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ἡ τσακισμένη ὑπερηφάνεια τῶν Γραικύλων, ἐκφράζεται ὁ Ἑλληνικὸς Χριστιανισμὸς καὶ τὸ Βασιανισμὸν Βυζάντιο, ἐκφράζεται ὁ

πόνος τῆς σκλαβιάς τεσσάρων αἰώνων».

Τί ἄλλο εἶναι ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου», παρὰ ἡ ἱστορικὴ ἔκφραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέσα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ ἡ ἀνέλιξή του, μὲ ὅλες τὶς μεταπτώσεις του, τὶς ἀναπόφευκτες ἀλλοιώσεις του καὶ τὶς διαλεκτικὰ ἐμφανιζόμενες ἀνασυνθέσεις του; Καὶ τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ Βυζαντινὸ πνεῦμα, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνασυνθέσεις αὐτές καὶ μάλιστα χάρη στὸ Χρῆςτιανισμὸ, ἡ διαρκέστερη καὶ ἡ μονιμώτερη. Ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο» πηγαίνουμε στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», στὸ βυζαντινὸ αὐτὸ ἔπος⁽²²⁾, ὅπου ἡ ἱστορικὴ σύνθεση καὶ συναίρεση, τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, παρουσιάζεται σὲ μιὰ μεγάλη ποιητικὴ σύνθεση, χαρακτηριστικὴ, μάλιστα, γιὰ τὴ βυζαντινὴ τῆς ἀτμόσφαιρα. Ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐνδοξες νίκες του, ἔρχεται στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσει στὸν Παρθενῶνα ποὺ ἔχει γίνει χριστιανικὸς Ναός, ἀφιερωμένος στὴν Παναγία. Θέλει νὰ ἐκφράσει πρὸς Αὐτὴν, τὴν Ὑπέροχη Στρατηγὸν «τὰ Νικητήρια» καὶ «τὰ Εὐχαριστήρια» τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, καὶ μὲ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ, νὰ ἐκφράσει τὴ βαθύτερη καὶ διαρκέστερη πίστη του διὰ τὸ νέο κόσμον, τὸ Χριστιανικόν, ποὺ ἀνάπλασε καὶ ἔδωσε καινούργια φτερὰ στὸν Ἑλληνισμὸ. Στους ἀκόλουθους ὠραίους στίχους του, ὁ Παλαμᾶς κλείνει ὅλο τὸ νόημα τοῦ καινούργιου κόσμου ποὺ ἐκφράζει τὸ Βυζάντιο:

Μ' Ἐσὲ ξημέρωσε ἡ χαρὰ καὶ σθεῖ ἡ
κατάρρα, πῆρε
μ' Ἐσὲ Μητέρα, καὶ ὁ Θεὸς τὴν ὁμορφίαν
τοῦ Βρέφους
καὶ ὁ γέρος κόσμος ἄλλαξε καὶ νιδὸς
ξαστηλώθη.

Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση, ὑποδηλώνεται, ἀκόμα, σ' ἕνα σωρὸ ἄλλα ποιήματα καὶ στίχους τοῦ ποιητῆ, διάσπαρτους

(19) Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Ὁ Παλαμᾶς ποιητὴς τοῦ Ἔθνους», περ. «Παρνασσός», τόμ. Α' 1959 σελ. 29.

(20) Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: ὅπου παραπάνω σελ. 29.

(21) Παν. Κανελλόπουλου: «Ποίηση καὶ ἀλήθεια στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ» περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΞΕ' 1959, σελ. 257.

(22) Νικ. Β. Τωμαδάκη: «Ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ» περ. «Παρνασσός», τόμ. Α' 1959 σελ. 59, ὅπου ὁ συγγραφέας ἀμφισβητεῖ ἂν ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» εἶναι ἔπος. Στὸ κείμενο χρησιμοποιοῦμε αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ, γιατί ὁπωσδήποτε τὸ πολυστίχο αὐτὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἂν δὲν εἶναι ἔπος, ἔχει ὅμως πολλὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔπους στοιχεῖα.

μέσα στις γνωστότερες και μεγαλύτερες ποιητικές του συνθέσεις. Χωρίς να μπορώ να εξαντλήσω τους στίχους αυτούς, θά ήθελα να αναφέρω ένδεικτικά από την «'Ασάλευτη ζωή» το «Τραγούδι του Σταυρού» και από τους «Δειλούς και Σκληρούς Στίχους» του, τη «Λαμπρή». Στο πρώτο εκφράζεται, ή σύνθεση της 'Αθήνας, απ' τη μιά μεριά και της Πόλης και της 'Ιερουσαλήμ απ' την άλλη, με ό,τι και οι τρεις αυτές πολιτείες, συμβολίζουν και εκφράζουν. 'Ο Χριστιανισμός, ό Σταυρός στο ποίημα αυτό, είναι ό καταλυτής, αλλά και εκείνος που συντείνει στο να αναγεννηθεί ό παλαιός κόσμος:

Κι ύστερα εγώ ταξιδευτής, ήρθα σ'
 έσένα ασύγκριτη
 'Αθήνα των ωραίων πηγών, των έθνικων
 κορώνων
 τον 'Αγνωστο έφερα Θεό και, από-
 κotos, αφήφισα
 την πολεμόχαρη Παλλάδα, μες στον
 Παρθενώνα,

για να τελειώσει με τους ακόλουθους χαρακτηριστικούς στίχους του, που εκφράζουν μια βαθύτερη πίστη στο έλληνοχριστιανικό πνεύμα:

Με τα κλαδιά της φοινικιάς νέα ώσανα
 λαχτάρισα⁽²³⁾
 σ' έσένα, ω Γη πανάγια και ω πρώτη
 μου πατρίδα.
 Σ' έσε γυρνά, 'Ιερουσαλήμ, κι ένα
 τραγούδι φέρνω σου.
 Είναι πλασμένο από ψυχή κι από φωνή
 'Ελληνίδα!

'Εκεί όμως, που ό Παλαμάς εκφράζει ακόμα πιο συγκεκριμένα την πεποίθησή του για την αξία και τη δύναμη της έλληνοχριστιανικής παράδοσης, ικανής, χάρη στα αιώνια στοιχεία που περιλαμβάνει, να χαρίσει και σήμερα ακόμα στο 'Εθνος ένα σταθερό και ζωντανό ιδανικό, είναι το δεύτερο από τα δύο ποιήματά του, που πιο πάνω σημειώσαμε, με τον τίτλο «Λαμπρή»: ⁽²⁴⁾.

(23) Το ποίημα παρουσιάζει τα λόγια αυτά να τα λέει ό ίδιος ό Σταυρός.

(24) Στη μελέτη μας: «'Η προσφορά του Κωστή Παλαμά», το ποίημα αυτό παρατίθεται όλόκληρο. Περ. «'Ακτίνες» τόμ. ΚΒ' 1959 σελ. 350.

Πρόσταξε του όκνου οι δαίμονες να
 πέσουν και του μίσους

νεκροί

Στήσε μας, τής θυσίας βωμούς και
 τής αγάπης Κροίσους,

Λαμπρή

'Από λατρείες παλιές και νέες άναψε
 'Υμέναιον ένα,

Λαμπρή

για μιαν άπίστευτη στο θάμα των 'Ελ-
 λήνων γέννα,

μπορεί.

'Απ' τον Παλαμά φτάνουμε στον 'Αγγελο Σικελιανό. 'Εδώ βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα διαφορετικό ποιητικό άνάστημα, έντελώς διαφορετικό, μάλιστα, όπως πιστεύω, από τα προηγούμενα που πλησιάσαμε. Και τούτο γιατί, όπως χαρακτηριστικά και εύστοχα παρατηρήθηκε από κάποιον μελετητή του έργου του⁽²⁵⁾, «ύπηρεξε πέραν του δέοντος έξωστρεφής». Γι' αυτό και δε θά βρούμε στο έργο του την πίστη του Σολωμού, την ύποταγή στο Θεό, που συναντούμε στον Κάλβο ή το μεταφυσικό ρίγος και τη μεταφυσική άγωνία που βρίσκουμε, παρ' όλα τα έπιφαινόμενα, στον Παλαμά.

'Ο Σικελιανός θέλησε, μ' όλη την έξωστρεφείά του (και τούτο γιατί μέσα του αισθάνθηκε, πειστική την άνάγκη), ν' άποκτήσει συνείδηση του Κόσμου και της Ζωής. Καρπός αυτής ακριβώς τής άνάγκης είναι «ό Πρόλογος στη Ζωή» που τον άποτελοϋν οι πέντε «Συνειδήσεις»: «ή Συνείδηση τής Γής μου», «ή Συνείδηση τής Φυλής μου», «ή Συνείδηση τής Γυναίκας», «ή Συνείδηση τής Πίστης» και «ή Συνείδηση τής Προσωπικής Δημιουργίας». Με τα δυο πρώτα κίβλα ποιητικά του συνθέματα, προσπαθεί να συλλάβει την αξία και τη σημασία τής γής του και τής φυλής του δηλαδή του 'Εθνους του. Δε θέλει να είναι έξω από το πραγματικό νόημά τους. 'Ισα-ίσα επιθυμεί ν' άποκτήσει συνείδηση σωστή, για τó τί σημαίνει 'Ελληνική Γη, όπως έχει ζυμωθεί με την μακραίωνα 'Ιστορία του 'Εθνους και ή πιο άσημαντη γωνία τής, κι ακόμα συνείδηση, για τó τί πε-

(25) Νικ. Ι. Λούβαρη: «'Ο Σικελιανός και ή Ορθοσκεία» περ. «Νέα 'Εστία» τόμ. ΝΔ' 1953 σελ. 954.

οικλείνει και εκφράζει η ελληνική φυλή. Σ' ένα μεγάλο ποίημα, στο τελευταίο, από τη «Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου» με τὸν τίτλο «Στὸ ἄνθος τῶν Ἑλλήνων», συναντῶμε αὐτοὺς τοὺς ωραίους στίχους:

ὦ Νιότη Ἑλληνική
καιρὸς νὰ κόψουμε, στὴ μέση
τὸ ψωμί τὸ ἀνεβατὸ τῶν αἰῶνων!
Μέσα τὰ μάτια
στὸν ἱερὸ περιβολὸ
στηλά!
Στὸ στίβο μέσα, ὦ νέοι
ὄλοι μαζί!
Τί εἶναι γιὰ μᾶς
οἱ ψεύτικες φωτιές, τῶν ἄγουρων πολιτισμῶν;

Μὲ τὸ τελευταῖα αὐτὸ ἐρώτημα πὺ θέτει στὸν ἑαυτὸ του, ἐπισημαίνει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τὸ μεγαλεῖο τοῦ πολιτισμοῦ πὺ βλάστησε σὲ τοῦτα ἐδῶ τὰ χώματα κι ἀπ' τὴν ἄλλη, σὰ νὰ προετοιμάζει μιὰ νέα ποιητικὴ σύνθεση, μὲ τὴν ὁποία θὰ προβάλλει αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πολιτισμὸ. Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση πὺ ἀχοφωτίζεται ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν πέντε συνειδήσεων, καὶ ιδιαίτερα στὴ «Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου» καὶ στὴ «Συνείδηση τῆς Πίστης», παίρνει μιὰ συγκεκριμένη μορφή, στὴν ἐπόμενη ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Σικελιανοῦ: στὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων». Ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ἕνας βαθύτατος μελετητῆς τοῦ ἔργου τοῦ Σικελιανοῦ⁽²⁶⁾ «τὰ τρία πρῶτα τμήματα τοῦ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» εἶναι τὰ «ἐλληνικότερα», ἐνῶ τὰ ὀκτὼ τελευταῖα τὰ «χριστιανικότερα». Μαζί ἀπαρτίζουν τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», δηλαδὴ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν ἀρραβῶνα, πὺ ὑπῆρξε ὁ κυριώτατος σκοπὸς τοῦ ποιήματος».

Στὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», ἡ ποιητικὴ συνείδηση τοῦ Σικελιανοῦ, ἀκολουθεῖ

(26) Θεοδώρου Ξύδη: «Τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Σικελιανοῦ» περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμ. 3, σελ. 110. Βλ. ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ: «Ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωή» τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ» περ. «Τὰ Νέα Γράμματα» χρόνος Ζ' σελ. 185 καὶ Ε. Π. Παπανούτσου: «Τὸ πνευματικὸ κλίμα τῆς Σικελιανικῆς ποίησης» περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τομ. 2 σελ. 161.

μὲ μιὰ, θὰ λέγαμε, φυσικὴν ἀναγκαιότητα, τὸ δρόμο πὺ ὀδηγεῖ στὴν παραδοχὴ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ιδέας. Ὁ Σικελιανός, ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς ποιητικῆς πορείας του, ἀπ' τὸν «Ἀλαφροίσκιωτο», ἔχει μιὰν ἔντονα ἀρχαιολατρικὴ συνείδηση. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ τελευταῖος χρῆσμός τοῦ Μαντείου («εἶπατε τῷ βασιλεῖ χαμαὶ πέσαι δαίδαλος αὐλά»), πὺ ἀνταποκρινόταν σὲ μιὰν ἀδήριτη ἱστορικὴ πραγματικότητα, φαίνεται σὰ νὰ βάραινε μὲς στὴν καρδιά τοῦ Σικελιανοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε φανεῖ τὴν πὺ κατάλληλη ὥρα, ὅταν ἦρθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, κι' ἀλοίμονο ἀν δὲν εἶχε τότε φανεῖ. Ἔτσι ὁ Σικελιανός, ἀναγκαστικά, προσαρμόζεται σ' αὐτὴ τὴ νέα πραγματικότητα. Ἀρκετὰ νωρὶς στὸν «Πρόλογο στὴ Ζωή», ἀρχίζει νὰ συνειδητοποιεῖ τὴν καινούργια Ἐποχὴ καὶ τὸν Πολιτισμὸ τῆς. Στὸ βάθος πεῖθεται γιὰ τὴν ἀνωτερότητά του, ἅμα κάνει μέσα του τὴ σύγκριση:

Τί εἶναι γιὰ μᾶς
οἱ ψεύτικες φωτιές τῶν ἄγουρων πολιτισμῶν;

Στὸν «Πρόλογο Λυρικοῦ Βίου» πὺ δημοσίευσε στὰ 1943⁽²⁷⁾ ἐξομολογεῖται ὅτι ἡ ἄλλειψη ἐπαφῆς μὲ τὴ «στενὴ πνευματικὴ ἱστορικότητα» δημιουργήσε βαθειὰ του «τὴν ἀνάγκη μιᾶς οὐσιαστικῆς πνευματικῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ μεγάλο ὑποσυνειδητὸ Ὁρησκευτικὸ κεφάλαιο, πὺ ὀπωσδήποτε ὑπάρχει σὰν «ἀλάτι αἰωνιότητος», μέσα στὰ βάθη ὁποιασδήποτε ἐποχῆς». Ἔτσι ἀντίκρουσε καὶ συνέλαβε τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν πραγματικότητα, πὺ ὁμως τὴν πλησίασε περισσότερο στὰ κοινὰ «στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς χριστιανικῆς παράδοσης» ὅπως εὔστοχα παρατηρεῖ ἕνας κριτικὸς τῆς ποίησης τοῦ Σικελιανοῦ⁽²⁸⁾, παρὰ στὸ ἐνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο πνεῦμα, πὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴ συναίρεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

(27) «Νέα Ἐστία», τόμ. ΛΒ' 1942 σελ. 837.

(28) Ἄρη Δικαίου: «Κριτικὴ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας 1920-1960, περ. «Νέα Ἐστία» τόμ. ΟΓ' 1963 σελ. 427.

“Ο ΦΙΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,,

Τῆς δ. ΕΛΕΝΗΣ ΚΟΥΚΚΟΥ Α. Φ.

Β'

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1827 ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἐξέλεξε τὸν Καποδίστρια σάν πρῶτον κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ Καποδίστριας μετὰ χαρᾶς ἀπεδέχθη «τὸν οὐρανόθεν ἐπικαταβαίνοντα σταυρόν» σάν κληῖρον καὶ χρέος τῆς ὑπολοίπου ζωῆς του. Ὁ Eynard λυπεῖται γιατί θὰ ἀποχωρισθῇ τὸν μοναδικὸν φίλον, χαίρει ὅμως γιατί ἡ ἀγαπημένη του χώρα θὰ ἀποκτήσῃ σὸ πρόσωπό του τὸν ἄριστο κυβερνήτη, τὸν σπάνιον ἄνθρωπο. Καὶ παίρνει ἀμέσως τὴν ἀπόφασιν νὰ σταθῇ ἀκόμη περισσότερο κοντὰ στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν φίλο του σὸ ἐπώδυνον καὶ τιτάνιον ἔργο πὸν ἀνελάμβανε. Ἡ περιπτώσις τοῦ Καποδίστρια—Eynard εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς σπάνιες καὶ ἀφωσιωμένες φιλίες στὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, δυὸ ἀνθρώπων, πὸν εἶχαν κάνει σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν ἑνὸς ἔθνους. Ἐκδηλώνει ὁ Eynard ποιητικὸς τρόπον τὴν ἱκανοποίησίν του, προετοιμάζει παντοῦ τὸ ἔδαφος τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐκλογῆς του, ἀνασκευάζει τίς ψευδεῖς διαθέσεις, τοῦ ἀποστέλλει ὅ,τι γράφεται γι' αὐτόν, τὸν ἐνημερώνει, τὸν διαφωτίζει.

Εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 1 Νοεμβρίου 1827 ἀναγράφει τὸν κατάλογον τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ποσὰ πὸν ὁ καθένας διέθεσε καὶ πὸν ἔφθαναν σὸ 1.500.000 φράγκα περίπου, χωρὶς νὰ συμπεριλαμβανῶνται τὰ ποσὰ πὸν ἐδόθησαν σὲ ἰσπανικὰ νομίσματα. Καὶ προσθέτει, ὅτι γιὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ περισσότερο τοὺς δωρητὰς ἔστειλε καὶ ὁ ἴδιος προσφορὰς καὶ ἐνεγράφει στὸν κατάλογον ὄλων τῶν κομιτάτων ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 45.550 φράγκων. Συχνὰ δὲ ἔστειλε μεγάλες προκαταβολὰς ὑπὲρ τῆς

Ἑλλάδος πολὺ ἐπικίνδυνες ἀπὸ οικονομικῆς πλευρᾶς γι' αὐτόν. Ἄλλα δὲ ἔξοδά του γιὰ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τότε ἔφθαναν τὸ ποσὸν τῶν 26.500 φράγκων.

Καὶ τελειώνει τὴν ἐπιστολὴν του μετὰ αὐτὴ τὴν ὑπέροχην φράσιν:

«Mais si d' autres sacrifices sont nécessaires, vous connaissez mon attachement pour la Grèce et vous me trouverez toujours. Agréez, M. le comte, l' assurance de mon respect et du tendre attachement que vous a voué pour la vie, votre J. Eynard».

Ὅταν ὁ Καποδίστριας φθάνει στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν πληροφορεῖ γιὰ τὴν τραγικὴν κατάστασίν της, ὁ Eynard ἐντείνει τίς προσπάθειάς του γιὰ τὴν συλλογὴ χρημάτων καὶ γιὰ τὴν ποικίλη ἄλλη βοήθειάν της. Συνεννοεῖται μαζί του γιὰ τὴν γεωργικὴ ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, γιὰ τοὺς καλύτερους τρόπους καλλιέργειας, γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν γεωργῶν, βιοτεχνῶν, τεχνιτῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐπαγγελμάτων καὶ φροντίζει νὰ στείλῃ καὶ τοὺς καταλλήλους γεωπόνους καὶ διδασκάλους τῶν ἄλλων ἐιδικότητων. Συνιστᾷ τὸν σχηματισμὸν ταμείου ἐκπαίδευσως βιομηχανίας καὶ γεωργίας, τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐράνων ὑπὲρ τῶν γεωργῶν, τὴν ἰδρυσιν πρακτικῆς γεωπονικῆς σχολῆς, ἡ ὅποια ἰδρύεται τελικῶς μετὰ δικὰ του ἔξοδα στὴν Τύρινθα. Στέλνει καταλλήλους σπόρους γιὰ καλλιέργειαν, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ φάρμακα, ποικίλον ἄλλον ἐξοπλισμὸν. Τὸν πρῶτο δὲ μῆνα τῆς ἀφίξέως του στὴν Ἑλλάδα ἔστειλε στὸν Καποδίστρια προσωπικῶς 18.000 φράγκα γιὰ νὰ τὰ διαθέσῃ ὁ ἴδιος ὅπου ἔκρινε ἀναγκαϊότερον. Ἀποκλει-

στικῶς δὲ μόνον γιὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς παιδείας στὴν ὁποία ἀπέδιδε καὶ ὁ Eynard τὴν ἴδια ἀκριβῶς βασικὴ σημασία, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας—γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι σχολείων καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τους, ἀπέστειλε κατὰ καιροὺς ἐξ ἰδίων ἄνω τῶν 225.000 φράγκων. Κύριον δὲ θέμα πολλῶν ἐπιστολῶν του εἶναι τὰ σχολεῖα, οἱ διδάσκαλοι, οἱ μαθηταί, ἢ πρόοδος τους στὰ μαθήματα.

Ὁ Καποδίστριας ἐπάλαυε ἀπεγνωσμένα μὲ μύριες ὄσες δυσκολίες, προβλήματα, ἀγωνίες. Τὸ ἔθνικόν ταμεῖον ἦταν τελείως ἄδειο, δὲν εἶχε νὰ πληρῶσῃ οὔτε τὸν στρατόν, οὔτε τοὺς δασκάλους, οὔτε τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους. Εἶχε ζητήσῃ ἐπανεπιλημμένους τὴν σύναμι δανείων ἀπὸ τὶς προστάτιδες δυνάμεις, εἶχε τονίσει τοὺς κινδύνους καὶ τὶς τραγικὰς συνέπειες, πὺν θὰ εἶχε ἢ τυχὸν ἄρνησις τῆς παροχῆς δανείου. Καὶ ὁ Eynard ἀγωνίζεται μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του νὰ ἐπιτύχῃ τὸ δάνειο, ταξιδεύει, ἀλληλογραφεῖ, ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη. Ὁ Καποδίστριας ζητοῦσε γιὰ τὶς ἄμεσες καὶ ἐπιτακτικὰς ἀνάγκες 1.500.000 φράγκα. Ἡ Ρωσία δέχεται νὰ δώσῃ τὰ μισά. Στὴ Γαλλία ἀντιδρᾷ ὁ πρωθυπουργὸς Polignac, πὺν ἀσκοῦσε ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ. «Εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἀγωνίζωμαι κατὰ τῆς ἀμαθείας του, τῆς μηδαμηνότητός του καὶ τῆς ἀφιλοτιμίας του... Ὑπέμεινα ὅμως μετὰ καρτερικότητος καὶ ταπεινότητος τὴν ἀνεξήγητον διαγωγὴν τοῦ ἀνικάνου τούτου ὑπουργοῦ... Πόσον ὅμως ἐπλήγη πολλάκις ἡ φιλοτιμία μου!...», γράσκει ὁ γενναῖος Eynard γιὰ τὸν Polignac. Καὶ ὅταν ὁ Polignac ἐπιμένει στὶς ἀντιορήσεις του ὁ Eynard, μὲ τὴν συγκινητικὴ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν φίλο του Καποδίστρια, παίρνει μιὰ ἀπίστευτη ἀπόφασιν:

—Ἐ καλὰ λοιπόν! ἀναφωνεῖ. Θὰ κάμω πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐντελῶς μόνος μου. ὅ,τι δὲν ἠμποροῦν νὰ κάμουν δυὸ ἔθνη, ἢ Γαλλία καὶ ἢ Ρωσία!...

Καὶ ἀπέστειλε δόλοκληρο τὸ ποσόν, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα τρόφιμα καὶ ποικίλα βοηθήματα πρὸς τὸν Καποδίστρια, πὺν βαθύτατα συγκινημένος ἀπὸ τὴν χειρονομία τοῦ μεγάλου φίλου του, τοῦ ἀποστέλλει μιὰ ἐπιστολὴ γεμάτη εὐγνωμοσύ-

νη. «Ἡ χειρονομία σας ἔσωσε πρὸς τὸ παρόν τὴν Ἑλλάδα... Ὁ Θεὸς μᾶς βοηθήσῃ μεταχειριζόμενος τὴν ἰδικὴν σας ἀγάπην διὰ τὴν πατρίδα μας... Τὸ Ἔθνος δόλοκληρο σᾶς εὐγνωμονεῖ», τοῦ γράφει μετὰξὺ πολλῶν ἄλλων. Καὶ ὁ Eynard συχνὰ τοῦ ἀπαντοῦσε: «Ἀνεκτίμητε φίλε, θὰ κάμω ἐν ὅσῳ ζῶ τὸ πᾶν γιὰ νὰ σταθῶ κοντὰ εἰς τὸ δύσκολον ἔργον σας, τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς ἀγαπημένης μου Ἑλλάδος». Ὁ Ed. Charvais στὴν τελευταία βιογραφία του γιὰ τὸν Eynard γράφει: «Ὅ,τι ἀφωροῦσε τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸ πῶ ὑψηλὸ καὶ δύσκολο ὡς τὸ πῶ εὐτελεῖς καὶ εὐκολο, ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν της καὶ τὴν οἰκονομικὴν συγκρότησίν της μέχρι τῆς φροντίδος του γιὰ τοὺς πίνακας τῶν σχολείων, τὴν καλλιέργειαν τῆς πατάτας, τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα. Τίποτε δὲν ἦταν γιὰ τὸν ταπεινωτικὸ, ἀρκεῖ νὰ βοηθοῦσε τὴν Ἑλλάδα».

Ἀκριβῶς τὴν ἴδια μεγαλειώδη συμπεριφορὰ ἔδειξε καὶ ὅταν ἀργότερα τὸ 1830 ἀπέτυχαν οἱ προσπάθειες, ὅπως δεχθῇ ὁ πρίγκηψ τοῦ Σάξ Λεοπόλδος Κοβοῦργος τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ χώρα βρέθηκε σὲ μεγάλῃ δυσκολία καὶ κρίσι. Ἡ τελικὴ παραίτησις του γεμίσει τὸν Eynard πικρίαν. Ὅχι ὅμως καὶ ἀπογοήτευσιν. Ξαναδίνει μόνος του θάρρος στὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀναφωνεῖ: «—Θὰ συνεχίσω μόνος μου νὰ ὑπερασπιζώμαι τὴν Ἑλλάδα!...»

Στὶς 14 Δεκεμβρίου 1830 ἀποστέλλει διακοίνωσιν πρὸς τοὺς βουλευτὰς τῆς Γαλλίας γιὰ νὰ τοὺς διαφωτίσῃ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς Ἑλλάδος. Μετὰξὺ πολλῶν ἄλλων ἀναφέρει, ὅτι ὅταν συναντοῦσε δυσκολίες στὶς ἐπίσημες κυβερνήσεις νὰ βοηθήσουν τὴν χαροπαλαίουσαν χώραν ἔστειλε ὁ ἴδιος χρήματα. Οὕτω στὶς 12 Ἰανουαρίου ἔστειλε ἐξ ἰδίων 200.000 φράγκα καὶ ἐνεργοῦσε νὰ ἐπιτύχῃ δάνειον μὲ καλοὺς ὄρους 20.000.000 φράγκων γιὰ τὴν στρατιωτικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἀνασυγκρότησι τῆς Ἑλλάδος. Γίνετα ὁ ἴδιος ἐγγυητὴς γιὰ ποσόν 1.100.000 φράγκων καὶ ἀποστέλλει τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1831 ἄλλες 200.000 φράγκα ἐξ ἰδίων γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Καποδίστρια.

Οι εκκλήσεις του πρὸς τὶς εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις, ὅπως βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα συχνὰ φθάνουν στὴν κλίμακα τοῦ δραματικοῦ: «Σὰς ἱκετεύω ἀκόμη μιὰ φορὰ μὲ τὴν πῶ φλογερὴ ἱκεσία, ἀποστείλετε στὴν Ἑλλάδα τὴν βοήθεια πού ζητεῖ, πρὶν εἶναι ἀργά... Ἐὰν ἀρνηθῆτε θὰ ἔχετε πικρότατες τύψεις, γιατί τὸ γαλλικὸ ἔθνος, πού ἔκαμε μέχρι τώρα τόσες μεγάλες καὶ τόσες εὐγενεῖς θυσίες θὰ θρηνήσῃ, ὅταν ἀντιληφθῇ ὅτι τὰ πάντα ἐχάθησαν, γιατί ἀρνεῖται τὴν συνέχεια τῆς βοηθείας... Σὰς βεβαιῶ ἐπὶ τῆς τιμῆς μου, ὅτι ἔχω τελείαν πεποίθησιν ὅτι ἐὰν αἱ δυνάμεις δώσουν στὴν Ἑλλάδα τὴν ἐγγύησίν τους γιὰ τὸ δάνειο δὲν διατρέχουν κίνδυνο, γιατί ἐὰν βοηθηθῇ σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη στιγμή θὰ εἶναι σύντομα σὲ θέσι νὰ ἀποδώσῃ τὰ χρέη της... Πόσα κακὰ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ προληφθοῦν, ἐὰν ἔλθουμε ἐγκαίρως βοηθοὶ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος!...», γράφει στὴν γαλλικὴ Βουλὴ στίς 8 Φεβρουαρίου 1831. Καὶ λίγες ἡμέρες ἀργότερα γράφει μακρὰ ἐπιστολὴ στὸν πρίγκηπα Σουτσοῦν, πληρεξούσιο τῆς Ἑλλάδος στὸ Παρίσι, πού εἶναι μιὰ ἀπολογία τοῦ ἔργου καὶ τῶν προσφορῶν του πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τελειώνει μὲ τὴν φράσι: «Ἐὰν ἡ Ἑλλάς δὲν βοηθηθῇ χωρὶς ἀργοπορίαν ἢ ἀναρχία, αἱ σφαγαί, ἢ ποικίλη ἀκαταστασία καὶ ἢ πειρατεία θὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς... Σὰς τὸ ἐπαναλαμβάνω ἀκόμη μιὰ φορὰ: ἡ ἐσχάτη πλάνη θὰ εἶναι νὰ μείνῃ ὁ κόμης Καποδίστριας ἀβοήθητος στίς ἀπεγνωσμένες προσπαθείς του νὰ περῶσῃ ἀπὸ τὸν ὀλεθρον τὸ ἑλληνικὸν κράτος!»

Αὐτὴ ἡ τελευταία του ἐπιγραμματικὴ φράσις, πού τὴν εἶχε ἐπαναλάβει καὶ τόσες ἄλλες φορὲς σὲ ὅλες τὶς ἀπεγνωσμένες ἐκκλήσεις του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, στάθηκε σὰν μιὰ τραγικὴ προφητεία. Τὸ δάνειο πού ἐναγωνίως ζητοῦσε ὁ Καποδίστριας δὲν ἐστάλη, γιατί ἡ Ἀγγλία σκοπίμως καθυστεροῦσε τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἐγκρίσεώς του, γιὰ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐναντίον του μῖσος...

Καὶ ὁ ἦρωας Καποδίστριας ἔπιπτε νεκρὸς στὰ σκαλοπάτια τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος τοῦ Ναυπλίου, τὴν Κυριακὴ 27 Σεπτεμβρίου 1831. ἐνῶ πήγαινε νὰ ζητήσῃ «παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὰς πι-

κρίας καὶ ἀπογοητεύσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου του πλησίον τοῦ Θεοῦ».

Ἡ εἰδήσις τῆς τραγικῆς δολοφονίας τοῦ Καποδίστρια βυθίζει τὸν Eynard σὲ ὀδύνη. Θρηνεῖ τὸν ἀνεκτίμητον φίλον, πού στὸ πρόσωπό του ἀγάπησε ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν Ἑλλάδα. Θρηνεῖ τὸν χαμὸ ἐνὸς μεγάλου ἀνθρώπου καὶ προλέγει προφητικῶς τὴν ἀνεπανόρθωτη συμφορὰ, πού ὑπέστη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Σὲ μακρὲς του ἐπιστολὲς πρὸς τὸν ἐκδότη τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» τῆς Γενεύης ἐκφράζει τὴν ὀδύνη του καὶ πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ μεγάλου νεκροῦ: «Ὁ ἐνάρετος καὶ ὑπέροχος ἀνὴρ—γράφει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων—ὅστις ἐθουσίασε τὸ πᾶν διὰ τὴν πατρίδα του, ἀπέθανε θῦμα ἰδιαίτερας ἐκδικήσεως... Οἱ Ἕλληνες πάσης φατρίας θέλουν γνωρίσει ἀργότερα τὴν ἀμέτοχον συμφορὰν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν, θέλουσιν ἰδεῖ ἐντὸς ὀλίγου, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ἱκανὸς ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τοῦ Κόμητος Καποδίστρια καὶ ὅταν ἐξετάσουν ὅλα ὅσα ἔπραξε διὰ τὴν πατρίδα του, θέλουσιν τὸν ἀναγνωρίσει ὡς τὸν πλέον ἄοιστον τῶν ἀνθρώπων. Ὁ θάνατος τοῦ Κυβερνήτου εἶναι συμμορὰ δ' αὐτὴν Ἑλλάδα. Εἶναι δυστύχημα καὶ ἀπώλεια δι' ὅλην τὴν Εὐρώπην, δὲν διστάω καθόλου νὰ τὸ εἶπω. Τὸ πιστεύω... Τὸ λέγω μὲ διπλὴν θλίψιν, ὁ κακοῦνος, ὅστις ἐδολοφόνησε τὸν Κόμητα Καποδίστρια, ἐδολοφόνησε τὴν πατρίδα του...».

Πραγματικῶς ὁ πόνος καὶ ἡ πικρία ἐκ τῆς δολοφονίας τοῦ σίλου του ὄχι ἀπλῶς δὲν ἀνεχάιτησε τὸν ζῆλον καὶ τὴν φροντίδα τοῦ Eynard ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀπεναντίας τὰ ἠῤῥησε, γιατί ἤθελε νὰ μείνῃ «πιστὸς ἄχρι θανάτου» στὴν ὑπόσχεσι πού ἔδωσε στὸν Καποδίστρια. «Τὸ ἱερὸν πάθος του, πού ἦτο πλέον γι' αὐτὸν σκοπὸς τῆς ζωῆς του, τοῦ νὰ εἶναι ὁ ὑπερασπιστὴς ἐνὸς εὐγενοῦς Ἔθνους, εἶχε κατὰ πολὺ ὑπερβεῖ τὰ ὅρια μιᾶς σιλίας», νοάφει γιὰ τὸν Eynard καὶ ὁ M. Bouvier-Bron.

Ὀλίγον πρὸ τῆς τραγικῆς δολοφονίας τοῦ Καποδίστρια ὁ Eynard εἶχεν ἀποστείλει στὴν Ἑλλάδα τὸν φίλον του Γάλλον οἰκονομολόγον Ἀρτέμονα de Regny, γιὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνασυγκρότησι τῶν οἰκο-

νομικῶν τοῦ νεοσυστάτου κράτους. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως ᾽Οθωνος, ὁ Regny ἐπανῆλθε στὴν Ἑλλάδα ὡς γενικός ἐπόπτης τῶν οικονομικῶν με εὐρείες οργανωτικές ἀρμοδιότητες. Τὸν Eynard, περισσότερο ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, ἀπασχολεῖ τώρα τὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ Regny γίνεται ὁ σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Γ. Σταύρου, ὁ ὁποῖος ἦταν τότε σύμβουλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τοῦ ἀνωτάτου αὐτοῦ φορολογικοῦ δικαστηρίου. Ἀρχίζει ἔτσι ἓνα νέον κεφάλαιον δραστηριότητος καὶ συνεργασίας τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν, γιὰ νὰ ἡμπορέσῃ ἡ Ἑλλάς νὰ ὀρθοποδήσῃ. Αὐτὸ τὸ θέμα κατέχει τὸ κέντρον τῆς σκέψεως τοῦ Eynard καὶ τότε: «Encore et toujours la Grèce!», γράφει καὶ ὁ Ed. Charpuisat, γι' αὐτὰ τὰ χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Eynard. Καὶ ἡ Ἑλλάς περνοῦσε τότε ἐξαιρετικῶς δύσκολη περίοδον ἀπὸ οικονομικῆς πλευρᾶς.

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1828 ὁ Eynard εἶχε σκεφθεῖ πὼς ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νὰ ἰδρυθῇ στὴν Ἑλλάδα μόνιμος οικονομικὸς ὀργανισμὸς, πού θὰ ἐξησφάλιζε τὴν οικονομικὴ τῆς σταθερότητα. Καὶ ἤδη ἀπὸ τότε εἶχε προβεῖ σὲ σχετικὰς ἐνέργειες καὶ εἶχε ἐπανειλημμένως ἀλληλογραφῆσαι μετὰ τὸν Καποδίστρια. Ἡ γνώμη του ἦταν, ὅτι πρὸ παντὸς ὄφειλαν νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὴν ἰδουσίαν τῆς ἐθνικῆς τραπέζης οἱ πλούσιοι Ἕλληνες. Προσέφερε δὲ τότε ὁ ἴδιος σὰν πρώτη εἰσφορά ὑπὲρ τῆς Τραπεζῆς 100 χιλιάδες φράγκα. Καὶ εἶναι μὲν γνωστὸ, ὅτι τότε δὲν ἔγινε δυνατόν νὰ ἰδρυθῇ ἡ Τράπεζα γιὰ πολλοὺς λόγους. Ὁ Eynard ὅμως δὲν κουραζόταν ποτὲ νὰ περιμένῃ καὶ δὲν παρητήθη τοῦ σχεδίου του, πού τὸ πίστευε ἀπαραίτητον καὶ σωτήριο. Ἄλλωστε στὸ πρόσωπον τοῦ Γεωργίου Σταύρου εἶχε εὐρεῖ τὸν ἀρμόδιον καὶ κατάλληλον συνεργάτην καὶ συναγωνιστήν, γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σχεδίου.

Πράγματι χάρις στὴν ἀμετάπειστη πίστι καὶ ἐνεργὸν συμπράστασιν τοῦ Eynard, ἀλλὰ καὶ χάρις στίς ἀοκνεῖς προσπάθειες καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ Γ. Σταύρου τὸ σχέδιον ἔγινε πραγματικότης, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1842.

Ὅταν τὸ 1847 ἡ Μεγάλη Βρετανία ἀπαιτοῦσε πιεστικὰ τὴν ἄμεσον πληρωμὴν τῆς δόσεως ἔναντι τοῦ δανείου τοῦ 1832, ἐκ 500.000 φραγκῶν, καὶ ἡ Ἑλλάς ἀδυνατοῦσε νὰ τὰ πληρώσῃ, ὁ Eynard ἔσπευσε ἀμέσως νὰ διευκολύνῃ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησιν καὶ κατέβαλε ἐξ ἰδίων τὸ μεγάλο αὐτὸ ποσόν. Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, βαθύτατα συγκινημένη, ἐξέφρασε πρὸς αὐτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς, μετὰ τὴν σχετικὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τῆς 24ης Σεπτεμβρίου 1847.

Ὁλόκληρον δὲ κεφάλαιον ἀποτελεῖ στὴν ζωὴν τοῦ Ἐυνάρδου οἱ προσπάθειές του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης καὶ τὴν ἔνωσίν τῆς μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν τὸ 1841 οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ νησιοῦ ἐπανεστάτησαν, ὅλον τῶν δυστυχῶν κατοίκων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἰωάννην Γαβριὴλ Ἐυνάρδον, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα εἶχε τόσο πολὺ πλέον συνδεθῆ μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἀμέσως ἔγραψε ἡ Κρητικὴ ἐπιτροπὴ, στίς 28 Μαΐου τοῦ 1841, γιὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ τὴν συμπράστασίν του στὸν ἀγῶνα τους. «Τὸ ὄνομά σας εἶναι γιὰ πάντα συνδεδεμένο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.... σ' αὐτὴν τὴν ὥρην, πού ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κρήτης ἐκλήρουσε τὴν ἁγίαν ἐπανάστασιν οὕς ἐξορκίζομε, Κύριε, νὰ ἀναλάβετε τὴν ὑπόθεσίν μας καὶ νὰ ὑψώσετε τὴν φωνήν σας, τὴν τόσο δυνατὴν καὶ σεβαστὴν, ἡ ὁποία γνωρίζει νὰ ἠλεκτρίξῃ τὴν Εὐρώπην πρὸς χάριν μας», τοῦ ἔγραψαν στὴν μακρὰ τους ἔκκλησιν.

Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀπίστευτον πάντως εἶναι γεγονός, ὅτι ὁ Eynard δὲν ἐπεσκέφθη ποτὲ τὴν Ἑλλάδα, δὲν τὴν ἐγνώρισε ποτὲ ἀπὸ κοντά. Ὅταν ἦταν Κυβερνήτης ὁ Καποδίστριας συχνὰ συνεζήτητον καὶ ἐξέφραζαν καὶ οἱ δύο τὴν ἐπιθυμίαν ἑνὸς ταξιδίου στὴν Ἑλλάδα. Καθ' ὅλον ἕμως ἐκεῖνο τὸ διάστημα ἡ κατάστασις τῆς ἦταν τόσοσύντομος, ὥστε ὁ Eynard ἔπρεπε νὰ εὐρίσκειται διαρκῶς πλησίον τῶν εὐρωπαϊκῶν κέντρων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξηρητᾶτο ἡ ἐπιβίωσις τῆς. Καὶ ἔτσι δὲν ἐδόθη ποτὲ ἡ δυνατότης στὸν Eynard νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν πόθον του. Μετὰ τὴν τραγικὴν δολοφονίαν τοῦ ἀλησμόνητου φίλου του, βαθύτατα θλιμμένος, ἴσως

δὲν ἠθέλησε νὰ κάμῃ τότε, ὅτι δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γίνῃ, ὅταν ὑπῆρχε καὶ ἡ δική του παρουσία. Στὸν βασιλέα Λουδοβίκον-Φίλιππον, πού τοῦ ἐξέφρασε κάποτε τὴν ἀπορίαν του, ὁ Eynard ἀπήντησε: «Πιστεύω, ὅτι ἂν ἐπήγαινα θὰ ἔχανα αὐτὴν τὴν εἰκόνα πού ἔχω μέσα μου γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Θέλω νὰ μένω πάντοτε ἀμέτοχος ἀπὸ ὅλους τοὺς κομματισμούς. Καὶ φοβοῦμαι, ὅτι ἂν εὐρεθῶ στὰς Ἀθήνας δὲν θὰ κατορθώσω νὰ διατηρήσω τὴν οὐδέτερότητά μου. Ἡ ἀπάνησις ὁμως αὐτὴ ἐδόθη πολλὰ χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστρια.

★

Εἶχε φθάσει πλέον ὁ Ἐυνάρδος στὴν ἡλικίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος φωτιζόμενος ἀπὸ τὴν πείραν μιᾶς μακρᾶς ζωῆς καὶ ἐντόνου πνευματικῆς δράσεως ἀναλογίζεται τὴν ὁδὸν πού διήνυσε, συγκεντρώνεται στὸν ἑαυτὸν του καὶ προπαρασκευάζεται ψυχικῶς γιὰ τὴν ζωὴ τῆς αἰωνιότητος. Σὲ ἡλικία 72 ἐτῶν ἔγραφε στὸν φίλο του Guillaume van Berchem: «Στὴν ἡλικίαν μου ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ πλησιάζῃ κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ζωὴν πού διδάσκει. Νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ εὐεργετῇ τοὺς ὁμοίους του, νὰ ἔχῃ ἐστραμμένες ὄλες του τὶς ἐλπίδες στὸν Θεόν, νὰ ἐπωφελεῖται ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς ψυχικῆς γαλήνης γιὰ νὰ ζῇ μὲ ταπεινοσύνη καὶ αὐτοσυγκέντρωσι καὶ νὰ μὴ ἀρνῆται καμμίαν ἱκανοποίησι καὶ πνευματικὴν ἡδονήν, τὴν ὁποίαν ἡ θεία Πρόνοια τοῦ χαρίζει καὶ νὰ συλλογίζεται καθημερινῶς ἢ μᾶλλον νὰ ζῇ μέσα στὴν ἀτμόσφαιραν τῆς μελλούσης ζωῆς, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ πλησίον του».

Τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης ζωῆς, ἐνὸς μεγάλου Χριστιανοῦ ἐπλησίαζε. Συνεχῶς δὲ συνεζητοῦσε περὶ τοῦ πλησιάζοντος θανάτου του μετὰ χαρᾶς. Παρὰ τοὺς πόνους τῆς ἀσθενείας του οὐδέποτε ἠκούσθη νὰ παραπονεῖται καὶ οὐδέποτε ἡ ἰλαρότης ἐγκατέλειπε τὴν γλυκεῖαν μορφήν του. «Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν», κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον εἶχε ἐγκαθιδρυθῆ πλέον στὴν καρδιά του καὶ οἱ οὐράνιοι δοῦλοντες ἦσαν συνεχῶς ὄσατοὶ καὶ ἀκτινοβόλοὶ γι' αὐτόν. Διαρκῶς δὲ εὐγνωμονοῦσε τὸν Θεὸν γιὰ ὅσα τοῦ ἐχάρισε

καὶ ἀπῆλυνε στὴν ζωὴν του καὶ γιὰ ὅσα τὸν ἠξίωσε νὰ πράξῃ, ἔγραφε ἡ ἐφημερίς τῆς Γενεύης.

Ὁ Ἰωάννης Γαβριὴλ Eynard ἔσθυσε ἡρεμα στὶς 5 Φεβρουαρίου 1863, σὲ ἡλικία 87 ἐτῶν. Ὁ θάνατός του εἶχε τὸ ἀντιφύγισμα τοῦ μεγαλείου τῆς ζωῆς του.

★

Τὸν θάνατον τοῦ Eynard τὸν ἐθρήνησε ἡ Εὐρώπη. Ἄλλ' ἐκεῖ πού τὸ πένθος ὑπῆρξεν ἐθνικόν, παλλαϊκόν, ἦταν στὴν δευτέρα πατριδα του, στὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὸν Καποδίστρια ὁ εὐγνώμων ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησεν εἰλικρινῶς τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου εὐεργέτου του. Τὸν ἔκλαυσε μὲ τρόπο πηγαῖο καὶ αὐθόρμητο.

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ τότε προσωρινὴ Κυβέρνησις ἔστειλαν ἀμέσως συλλυπητήρια ψηφίσματα καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὴν σύζυγόν του Ἄνναν Ἐυνάρδου. Στὸ ψήφισμα ἔγραφαν:

«Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου Ἐυνάρδου... ἐπέφερε βαθὺ καὶ λυπηρὸν αἴσθημα. Τὸ ὄνομά του διέμενεν διὰ παντός συνδεδεμένον δι' ἡμᾶς μὲ τὴν ἐνδοξοτάτην ἐποχὴν τῆς ἀνεγέρσεώς μας ὡς ἔθνους καὶ τῆς ἀναγορεύσεως τῆς ἀνεξαρτησίας μας. Ἡνίοιοι τὸ σύμβολον... διὸ δὲν θέλετε ξενοσθῆ, ὅτι ἡ τε ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις προθυμοῦνται ἀμφοτέραι ν' ἀντιπροσωπεύσωσι παρ' Ἑμῖν Κυρία Ἐυνάρδου τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον ἐπὶ τῇ λυπηρᾷ ταύτῃ περιστάσει. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἐπιστολή, ἣν ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐψηφίσασατο:

Ἀθήνησι τῇ 8ῃ Φεβρουαρίου 1863.

Εὐγενεστάτῃ Κυρία,

Μετὰ πένθος ἀφίχθη μέχρις ἡμῶν ἡ περὶ τῆς τελευταίας τοῦ αἰοδήμου συζύγου σας, ἱππότου Ἐυνάρδου, ὀδυνηρὰ ἀγγελία, καὶ ἡ Ἑλλάς θρηνεῖ σύμπασα ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ πρωτίστου φίλου καὶ ζηλωτοῦ τῆς. Ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων θέλει τηρήσει ὡς ἱεράν τὴν μνήμην τοῦ αἰμνήστου συζύγου σας ὡς φίλου τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ ὄνομα Ἐυνάρδος θέλει συν-

δέσθαι μετὰ τῶν λαμπροτέρων ἀναμνήσεων καὶ περιπετειῶν τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ τῆς ὁποίας τοσαῦτα ἔπραξε καὶ ἠσθάνθη ἡ γενναία ψυχὴ του, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἡμῶς σχεδὸν αἰῶνος δὲν ἔπαυσε θυσιάζων ἢ καὶ συνηγορῶν καθ' ἅσας τὴν Εὐρώπην. Ἰδού, Κυρία, διὰ τί πενθεῖ σήμερον ὀλόκληρος ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῇ προσφιλεῖ μνήμη του, καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ ἀναγεῖρη, ὡς ἄλλοτε, ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ, ἀναγράφει τὸ εὐγενὲς ὄνομα του εἰς τὰς καρδίας τῶν τέκνων της ὡς ὄνομα ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα συμμεριζομένη ὁμοφώνως καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Β' ἔθνικὴ Συνέλευσις, μοι ἀνέθηκε, Κυρία, τὴν πικρὰν τιμὴν νὰ διερμηνεύσω εἰς ὑμᾶς τὴν ἐγκάρδιον λύπην της ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ ἐξόχου Φιλέλληνο, καὶ τὴν γενικὴν θλίψιν διὰ τὴν στέρησιν τοῦ μεγάλου τούτου τῆς Ἑλλάδος πολίτου...».

Ὁ πρόεδρος τῆς Ἐνικῆς Συνελεύσεως

ΒΑΛΒΗΣ

Ἡ τότε δὲ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἀπηύθυνε πρὸς τὴν κυρίαν Εὐναρδ ξεχωριστὴν ἐπιστολήν, ἡ ὁποία φανερώει καὶ αὐτὴ ἐκφραστικὰ ὅλον τὸν βαθὺ πόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ:

Κυρία,

«Ἡ Ἑλλὰς βαθεῖαν ἠσθάνθη λύπην ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ μακαρίτου συζύγου σας, ἱππότη Εὐνάροδου. Διὰ τῶν μεγάλων χαρίτων ἃς ἀπένευμεν αὐτῇ καὶ διὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀφοσιωμένων αἰσθημάτων του ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς εὐδαιμονίας της, ἐκτίησατο τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ κατέστησεν τὴν μνήμην του αἰδίων. Ἡ προσωρινὴ κυβερνησις ἐκπληροῦσα καθήκον ἱερὸν ἐκφράζει πρὸς ὑμᾶς, Κυρία, ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου τὴν μεγίστην θλίψιν της, ἐπὶ τῇ ὀδυνῶν ταύτῃ ἀγγελία. Ἐὰν δὲ τὰ τῇ μνήμῃ τοῦ μεγάλου φιλέλληνο, ὀφειλόμενα εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ αἰσθήματα δύναται, Κυρία, νὰ ἐπικουφίσωσιν ἐπὶ τὴν θλίψιν σας, εὐαρεστηθῆτε νὰ τὰ ἀποδεχθῆτε ὡς μικρὰν παρηγορίαν ἐπὶ τῷ σούτῳ θλιβερῶν περιστάσει.

Δέξασθε ἅμα, Κυρία, τὴν διαβεβαίωσιν

τῆς πρὸς ὑμᾶς ὀφειλομένης ἐξόχου ὑπολήψεώς μας.

Ὁ πρόεδρος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Ἡ ἐν Τροιζῆνι Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐξέλεξε ἐπισήμως καὶ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ἀνεκήρυξε καὶ τὸν Εὐναρδ ἐπίτιμον πολίτην τῆς Ἑλλάδος μετὰ ψήφισμα τιμητικόν, ἥδη ἀπὸ τῆς 4ης Μαΐου 1827. Τὸ τιμητικόν κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐπειδὴ ὁ Εὐγενέστατος ἱππότης Κύριος Ἰ. Γ. Εὐνάροδος, ἐκ Γενεῆς ὀρμώμενος, ἀγαθὰ φρονῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ζήλω ἐνθέρμῳ ἐκκαίμενος, καὶ ἔργῳ τὴν γνώμην ἐπιδεικνύμενος, καὶ ὑπερασπιζόμενος παντοίως τρόποις τὰ ἱερὰ τοῦ Ἑλλήνου δίκαια, δέδοκται παντὶ τῷ Ἑθνῷ εὐγνωμονοῦντι εἰσποιησασθαι τὸν ἄνδρα καὶ μέλος τοῦ ὅλου ἀναδείξαι.

Τούτου ἕνεκεν ἡ Ἐθνικὴ Γ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἀσμένως ἀποδεχομένη τὴν προσφορὰν καὶ πολιτογραφοῦσα αὐτὸν ἀληθῆ Ἕλληνα καὶ πολίτην τῆς Ἑλλάδος, κοινωνὸν τῶν νόμων καὶ συμμετοχὸν πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀναγνωρίζει διὰ τοῦ προσφερομένου αὐτῷ ἐπισήμου τοῦδε ἐγγράφου».

Ἡ «Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἐταιρία» τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἀνάμνησιν τῶν ὅσων προσέφερε γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Παιδείας καὶ «εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν» τὸν ἐξέλεξε ἐπίτιμον πρόεδρόν της τὸ 1842. Βαθύτατα συγκινημένος ὁ Εὐναρδ ἀπέστειλεν ἐπιστολήν πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἐταιρίας, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ «Ἑλληνικὸς Παρατηρητής» τῆς 19 Ἀπριλίου 1842.

Ὅδοι τῶν Ἀθηνῶν, προαστίων καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος φέρουν τὸ ὄνομά του.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὅθων τοῦ ἀπένευμε τὸ ἀνώτατον ἑλληνικὸν παράσημον—τὸ ὁποῖον εἶχεν ψηφίσει ὁ Καποδίστριας καὶ δὲν ἐπρόλαβε νὰ τοῦ τὸ ἀπονεύμῃ—τὴν ταινίαν μετὰ τὸν μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτήρος.

Ὅταν τὸ 1863 ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου

του του, διεξήχθη στην Ελλάδα δημοψήφισμα, για τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος, ὃ Ἐυνάρδος ἔλαβεν ἀρκετὰς ψήφους Ἑλλήνων πολιτῶν, ποὺ ζητοῦσαν αὐτὸν γιὰ ἀρχηγὸν τοῦ Κῶρατος, συγχινητικὸν δείγμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μαρμαρίνη προτομὴ τοῦ ἐστήθη στὸν Ἑθνικὸν Κήπον τῶν Ἀθηνῶν πλησίον τῆς προτομῆς ἐκείνου τοῦ Ἑλλήνου, ποὺ τοῦ ἐνέπνευσε τὴν τόσην ἀγάπην καὶ τὴν ἰσόβιον ἀφωσίωσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα: τοῦ Καποδίστρια.

Ἄλλη μεγάλη ἐκδήλωσις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μοναδικοῦ αὐτοῦ φίλου τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐστήθη μέσα στοὺς κήπους τοῦ μεγάρου Ἐυνάρδου στὴν Γενεύη, ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φοιτητὰς τῆς Ἑλβετίας.

Τὸ μνημεῖον, ἀπὸ πεντελῆσιον μάρμαρον, ἐξετελέσθη ἀπὸ τὸν γλύπτην Jules Ducret ἐπάνω σὲ σχέδια τῶν ἀρχιτεκτόνων τῆς Λωζάνης Monod καὶ Laverrière. Ἡ ἐκ χαλκοῦ δὲ προτομὴ τοῦ μεγάλου φιλέλληνας, θαυμασίας τέχνης, εἶναι ἔργον τοῦ Aug. de Niederhäusern-Rodo. Στὸ μαρ-

μάρينو βάθρο τῆς προτομῆς χαράχθηκαν ἀπλῶς: «J. G. Eynard 1775-1863». Στὴ βάσι τοῦ μνημείου ἔχει χαραχθεῖ μὲ χρυσὰ γράμματα ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή στὴν ἑλληνικὴ καὶ γαλλικὴ:

ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΕΥΕΡΓΕΤΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,
ΟΙ ΕΝ ΕΛΒΕΤΙΑ ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΑΙ,
ΕΥΓΝΩΜΟΝΟΥΝΤΕΣ

Καὶ ἀντιστοίχως στὴν ἀπέναντι πλευρὰ τοῦ βάθρου:

AU GRAND BIENFAITEUR
DE LA GRÈCE
LES ETUDIANTS HELLÈNES DE LA
SUISSE
RECONNAISSANTS

Κατέθεσαν δὲ μεγαλοπρεπῆ στέφανον μὲ τὰ ἑλληνικὰ χρώματα καὶ τὴν φράσιν:

*Εἰς τὸν Ἰωάννην-Γαβριὴλ Ἐυνάρδον
Οἱ Ἑλληνας τῆς Ἑλβετίας.*

Ἀπὸ ὅλες τὶς τιμὲς ὃ Ἐυνάρδος ἀγαποῦσε τὸν τίτλον «Ὁ Φίλος τῶν Ἑλλήνων». Καὶ μὲ αὐτὴν θὰ μείνη στίς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων.

Βιβλιογραφία

1. Notice biographique sur la vie et les travaux de M. le Chevallier Eynard, Paris 1842.
2. Περιληπτικὴ βιογραφία τοῦ φιλέλληνας Ἑλβετοῦ Ἰ. Γ. Ἐυνάρδου, Γενεύη 1863.
3. Le monument Eynard et les Hellènes en Suisse, Genève 1907.
4. Ed. Chapuisat, La restauration hellénique, Genève 1924.
5. Σ. Θεοτόκη, Ἀλληλογραφία Ἰ. Α. Καποδίστρια—Ἰ. Γ. Ἐυνάρδου, 1826—1831, Ἀθήναι 1929.
6. Ed. Chapuisat, Jean Gabriel Eynard et son temps 1775—1863, Genève 1952.
7. Ε. Ε. Κούκκου, Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἄνθρωπος—ὁ ἀγωνιστής, Ἀθήναι 1962.
8. M. Bouvier—Bron, Jean Gabriel Eynard et le philhellénisme Genève, Genève 1963.
9. Ὁ Ἰππότης Ἰωάννης Γαβριὴλ Ἐυνάρδος, ἐκδοσις Ἑθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1963.

Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, οὕσα ἀναπόσπαστος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, διήκει πάντοτε, ὡς ἡ κορυφαία τῶν ἐννοιῶν, καθ' ὅλην τὴν μακροαίωνα πορείαν τοῦ πνεύματος. Ὁ ἀνωτέρω τῶν Στωϊκῶν ὄρος, θά ἠδύνατο νὰ εἶπη τις, ὅτι δύναιται νὰ ἐκφράσῃ, πλὴν τῶν κοσμοποιῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν περὶ «θεΐσμου» (theismus) θεωρίαν αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἐν αὐτῇ σαφῶς καθίσταται ἡ μέριμνα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοσμοπλόκου Θεοῦ διὰ τὰ ἐν τῇ δημιουργίᾳ δημιουργήματα αὐτοῦ καὶ ὄντως ἡ περὶ οὗ ὁ λόγος θεωρία πλασιούται κατ' ἀρχὴν δι' ἐξόχων πνευμάτων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ὡς τοῦ Ἀναξαγόρου, Σωκράτους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Νεοπλατωνικῶν¹ κ. ἄ., δημιουργοῦσα οὕτω τὰς ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις, ἐφ' ὧν ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία θά στηρίξῃ ἀργότερον τὰς ἰδίας αὐτῆς πεποιθήσεις, αἵτινες ἐν τοῖς μέσοις καὶ νεωτέροις χρόνοις καὶ διη ἀπὸ τοῦ Καρτεσιῶ, Leibniz, Wolf, Herbart μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν² θά τύχῃσιν τῆς πλήρους ἐπιδοκιμασίας καὶ τῆς γενικῆς ἀναγνωρίσεως ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν περὶ τὸ πνεῦμα ἀσχολουμένων φιλοσόφων.

Ἡ ἔκφρασις τοῦ Ἀναξαγόρου δηλοῦντος ὅτι: «Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ· εἶτα ὁ νοῦς ἔλθων αὐτὰ διεκόσμησε» (=Διογ. Λαέρτ. Β 6)³ φανεροὶ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν μεσολάθεισιν τοῦ δημιουργοῦ διὰ τὰ γήϊνα· ἔπειτα κατὰ Σωκράτη: «τὸ θεῖον τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστι, ὥσθ' ἅμα πάντα ὄραν καὶ πάντα ἀκοῦεν καὶ πανταχοῦ παρεῖναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι» (Ξενοφ. ἀπομν. Ι, 4, 18)⁴. Ἀλλὰ καὶ διὰ τινος ἐσωτερικῆς προσέτι «φωνῆς», τῆς συνειδήσεως καλουμένης, ἦν τὸ θεῖον ἐνέβαλεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, κατευθύνει τοῦτο τοῦτον, διότι «ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον φωνῆ τις γιγνομένη, ἣ, ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τοῦτο, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε» (Πλάτ., ἀπολ. Σωκρ. 31D).

Ὁλόκληρος, οὕτως εἰπεῖν, ὁ κόσμος τυγχάνει τῆς μερίμνης καὶ τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς «νοητικῆς» αὐτοῦ «ψυχῆς», ἦν ἐνεφύσησεν αὐτῷ ὁ δημιουργός, κοινώνει οὕτως μετ' αὐτοῦ καὶ τρόπον τινὰ μετέχει τῶν γήϊνων· ἀλλὰ καὶ τί ἄλλο θά ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ τις, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς «ἐντελεχείας» δηλοῖ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, διότι ἡ ὕλη περιέχει «δυνάμει» τὸ «εἶδος» αὐτῆς, δι' οὗ αὐτῆ, δίκην σπέρματος, θά διεξέλθῃ ἅπαντα τὰ στάδια τῆς ἐ-

1. Γνωστὰ τυγχάνουσι τὰ τῶν Νεοπλατωνικῶν, οἵτινες ἐκάλυπτον τὴν μεταξὺ Θεοῦ καὶ γήϊνων ἀπόστασιν διὰ πνευμάτων, τῶν καλουμένων δαιμόνων· ἀξία σημειώσεως ἐπίσης τυγχάνει ἡ ὑπὸ τοῦ Πρόκλου ὑπεδιαίρεσις εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας τῶν ἀνωτέρω πνευμάτων, ἧτοι τὴν τῶν ἀγγέλων, δαιμόνων καὶ ἡρώων. Πρβ. τὴν τοῦ Πρόκλου δαιμονολογίαν.

2. Πρβλ. τοὺς: Oesterreich (=Das Weltbild der Gegenwart, 1925), Ed. Le Roy (=Le Problème de Dieu, 1929, σ. 105), M. Blondel (=L' Action, τόμ. Β', 1937, σ. 353), R. Ruyer (=Néofinalisme, 1952 σ. 261).

3. Πρβ. Συμπλ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστ. 9, σ. 156—Φυσ. 05. 256 B24 καὶ ἐξῆς—Ἰδὲ καὶ Πλάτ. Φίληβ. 28 C καὶ ἐξῆς: «νοῦς ἐστι βασιλεὺς ἡμῖν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς—τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναϊ καὶ τῆς ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον» Πρβ. ἐτι Πλάτ. Τίμ. 30A: «τὸ σύμπαν οὐχ ἡσύχιαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τὰξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἠγησάμενος ἐκεῖνο τοῦτο πάντως ἄμεινον».

4. Πρβ. Ξενοφ. ἀπ. 24 (Diels—Kranz).

5. Ἰδὲ καὶ Ξενοφ. ἀπομν. 4.3.13.

αυτῆς ἐξελίξεως καθισταμένη τέλος «Μορφή»⁶. Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα ὁ Θεὸς ἐξακολουθεῖ κατ' Ἀριστοτέλη νὰ εἶναι «οὐσία τις αἰδιος καὶ ἀκίνητος καὶ χωρισμένη τῶν αἰσθητῶν» (Μετ. τ. φυσ. Α 7. 1073α 4. πρβ. καὶ Μ.τ.φ. Α 9. 1074β 34) καὶ νὰ ἐπιμελῆται τοῦ κόσμου, διότι πράγματι: «ὁ Θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐδὲν μίτην ποιῶσιν» (Ἄριστ. π. Οὐρ. Α 4. 271α 33).

Ἄλλ' ἡ περὶ τοῦ θεϊσμοῦ θεωρία ἐγεννήθη ἔκ τινος ἄλλης, κατ' ἀνάγκην, διδασκαλίας, δι' ἧς πρεσβεύεται ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατασκευὴ μὲν τοῦ κόσμου, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ μέριμνα καὶ φροντίς αὐτοῦ· ἔπειτα δικαίως ὑφίσταται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία, διότι δι' αὐτῆς τὸ θεῖον προσλαμβάνει τὰ ἀπαραιτήτα ἐκεῖνα «χαρακτηριστικὰ» δι' ὧν ζῆ καὶ θά ζῆ ἔσαι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἡ ἀντίθετος αὐτῆς, ἡ τοῦ Διῆσμου (deismus) καλουμένη, ἡ ἐμφανίζουσα τὸ θεῖον ἀδιάφορον ἔναντι τῆς λειτουργίας τοῦ κόσμου γεννᾷ πληθὸς ἠθικῶν καὶ κοσμολογικῶν προβλημάτων καὶ ἐν πολλοῖς ἀφρὶ πλείστας ὄσας ιδιότητας τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ· χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἡ ὑπὸ τοῦ Kant διάκρισις τῶν ὡς ἄνω θεωριῶν διὰ τῶν κάτωθι: «Der Deist glaubt

einen Gott, der Theist aber einen lebendigen Gott» (Kritik der reinen Vernunft, σ. 496). Ἐν κατακλείδι ὁ «Σπερματικὸς Λόγος», ὄσα δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ θεοῦ, ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ, εἰσχωροῦσα εἰς τὴν ὕλην καὶ ἐπέχουσα οὕτω θέσιν «εἰδοποιοῦ» σπέρματος, ἱκανοῦ ὅμως, ὅπως τοῦτο διναπτύξῃ τὴν ἄμορφον ὕλην καὶ ἐπομένως δεσπόσῃ αὐτῆς· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ σχέσις

6. Πρβ. Ἄριστ. π. ψυχῆς Γ8, 432α: «ἐν τοῖς εἶδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ ἐστὶ».

αὐτοῦ πρὸς τὴν ὕλην εἶναι, οἷα ἀκριβῶς ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενον σῶμα. Ὁ Θεὸς δηλαδή ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ὕλης, πηγῆς πάσης ἀτελείας καὶ φθορᾶς, δι' ἰδίων δυνάμεων, τῶν ἀγγέλων, ὡς ὁ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ὠριζε οὕτω τὸν «Σπερματικὸν Λόγον», ἢ ὡς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ φέρεται, ὅτι οἱ ἄγγελοι, ἄγγελοι τῶν θεῶν προσταγῶν γενόμενοι (Γέν. ΚΒ' 11, 15 - Ματθ. Α' 10, Β' 13, 19) καὶ διὰ τούτων, ὡς καὶ διὰ ἄλλων μέσων, ἐκοινώνει τὸ θεῖον μετὰ τῶν ἀνθρώπων⁷ καὶ ἐν γένει μετὰ τοῦ ὕλικου κόσμου· ἔπειτα ὁ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς «Σπερματικὸς Λόγος»⁸ τυγχάνει ἡ κοσμοποιὸς ἐκεῖνη δύναμις, ἐξ ἧς γεννῶνται τὰ πάντα δίκην σπέρματος (Πρβ. Πλούτ. π. Στωϊκῶν ἐναν. 34,5 - Σέξτ. Ἐμπ. πρὸς Μαθημ. 9, 101 - Διογ. Λαέρτ. 7, 88. 136 - Ἀέτ. 1, 7. - Μ. Αὐρ. 6, 1. - Κικέρ. de N. Deorum 2, 22, 57), ἐνέχει δὲ οὕτως ἐν αὐτῷ τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων, ἐνῶ συγχρόνως «τὰ πάντα ἐφορᾷ καὶ πᾶσι συμπαρεῖναι» (Ἄρρ. Ἐπικτ. διατρ. 14)· ἐν κατακλείδι τυγχάνει οὗτος «πνεῦμα πυροειδές» ὡς ἔχον ἐν αὐτῷ τὸν «Σπερματικὸν Λόγον».

7. Πρβ. καὶ τὰ περὶ τῆς «ψυχῆς τοῦ Παντός» ἡ ἀνωτέρω ἐννοια ἐκφράζει πλὴν τῆς τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ἥτις ὑπάρχει μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ αἰσθητῶν.

8. Πρβ. Ψ. Πλούτ. Π. τ. ἀρεσκ. Α7: «οἱ Στωϊκοὶ νοερὸν θεὸν ἀποφαινόμενοι πῦρ τεχνικὸν ὁδῶ βαδίζον ἐπὶ γένεσι κόσμου ἐμπεριεληφὸς πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὗ; ἕκαστα καθ' εἰμαρμένην γίνεται· καὶ πνεῦμα μὲν διήκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου, τὰς δὲ προσηγορίας μεταλαμβάνον διὰ τὰς τῆς ὕλης, δι' ἧς κεχώρηκε, παραλλάξις». Ἰδὲ προσέτι Διογ. Λαέρτ. 7. 134, 148—Πλάτ. Τίμ. 42 D.

Ο Π Τ Α Σ Ι Α

—Ἄγιος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ!— Ὡσανά!,
τὰ χερουβειμ στοῦ μύρινο ἄρμα κράζουν, ποῦ περνᾷ.
Στὸν οὐρανὸ τὰ μάτια στρέφουν, μὰ διστάζουν.
Τροχοί, φτερά, βουή, φωτιά μὲ μιᾶς μεριάζουν,
καὶ πρὶν νὰ ἰδοῦν τὰμάτια, ἦσαν ὅλα πιά σβυστά.

ΕΛ. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

Τι σκοπιὰ τῶν «Ἀκτίνων»

ΚΟΙΝΟΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΡΟΝΗΣΙΣ

Πάτι πού ἰδιαίτερος εἰς τὸν τόπον μας συχνὰ παρατηρεῖται εἶναι ἡ περιφρόνησις τοῦ κοινοῦ, δηλαδὴ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἀνθρώπων, πού κάθε ἡμέραν κυκλοφορεῖ, συναλλάσσεται, ζῆ γύρω μας. Εἰς τὸ τέλος πρόκειται περὶ ἀνθρωπίνων υπάρξεων, ὄχι μιᾶς καὶ δύο, ἀλλὰ πολλῶν, πάρα πολλῶν, αἱ ὅποια σεβασμοῦ καὶ ὡς πρόσωπα, ἀλλά, ἐάν θέλετε, καὶ ὡς ψῆφοι, πολὺ περισσοτέρου ἀξίζουν ἀπὸ ὅ,τι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ ἐνοχλητικὸς «ἡμέτερος». Δὲν εἶναι δὲ μία, ἀλλὰ πολλὰ αἱ ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς περιφρονήσεως, φαίνεται ὅμως ὅτι μία ἰδιαίτερος «κτυπάει εἰς τὰ νεῦρα». Πρόκειται διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον προσφέρονται εἰς τὸ κοινὸν τὰ μέσα συγκοινωνίας. Πρόσφατος ἔρευνα τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἐλέγχου τῶν δι' Αὐτοκινήτων Συγκοινωνιῶν ἀπέδειξεν, ὅτι ὑπάρχουν γραμμαὶ λεωφορείων, ἀστικά μάλιστα, ὅπου οἱ ἐπιβάται ὑποχρεοῦνται νὰ ἀναμένουν εἰς τὰς ἐνδιαμέσους στάσεις 30 ἀκόμη δὲ καὶ 40 λεπτά, προσετιθετο δὲ ὅτι τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς ἔλλειψιν λεωφορείων, ἀλλ' εἰς καθυστερήσεις κυκλοφορίας ἢ καθυστερήσεις ἐκ βροχῶν κ.λ.π. Αὐτὸ ὅμως τοῦλάχιστον ἐκπληξιν δικαιολογεῖ διὰ τὸ πού εὐρίσκει αὐτὸς ὁ λαὸς τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεῖ ἄκόμη εἰς τὴν ὑπαρξιν κοινωνίας καὶ κράτους. Διότι, πῶς τὸ θέλετε, ὅταν πρῶτ-πρῶτὸ ξεκινᾶτε ἀπὸ τὸ σπίτι σας διὰ τὴν ἐργασίαν σας καὶ τὸ πρῶτον καλωσόρισμα τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ὑπομονῆς σας, ἡ ἀκαταστασία, τὸ στρίμωγμα, ὁ διαπληκτικὸς, φυσικὸν εἶναι νὰ ἀρχίσετε νὰ ἀμφιβάλλετε διὰ τὰ πάντα.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ. Τὴν ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου χρόνου ἐσκέφθη κανεὶς νὰ τὴν ὑπολογίσῃ; Ὁμιλοῦμεν περὶ Κοινῆς Ἀγορᾶς καὶ περὶ ἠῤῥημένον κόστους παραγωγῆς καὶ δι' ἔλλειψιν ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου μας. Σκεφθῆτε ὅμως τί σημαίνει νὰ χάσετε τὸ λεωφορεῖον καὶ νὰ ὑποχρεωθῆτε νὰ περιμένετε τὸ ἄλλο ἴσως καὶ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Πόσαι ὥραι παραγωγικῆς ἐργασίας χάνονται ἐν συνόλῳ κατὰ τὴν ἀναμονὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς στάσεις, ὥραι αἱ ὅποια εἰς τὸ κάτω-κάτω μεταφράζονται εἰς ψωμὶ τοῦ λαοῦ μας. Ἄς ἀφί-

σωμεν ὅτι αὐτὴ ἡ ἀκαταστασία ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον ἔχει τὴν ἀκαταστασίαν εἰς τὰς συναντήσεις μας, τὴν ἔλλειψιν συνεπειᾶς ἀκόμη εἰς τὰς ὑποχρεώσεις μας, τὴν ἀρρυθμίαν εἰς ὅλον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς μας.

ἌΛΛΟΥ ΚΑΙ ΕΔΩ

Πιὰτί ὅμως εἰς ἄλλας χώρας αὐτὰ τὰ πράγματα ἔχουν τακτοποιηθῆ ἀπὸ μακροῦ κατὰ τρόπον αὐτονόητον; Οὔτε κυκλοφοριακὰ ἐμπόδια (σηματοδῶται, τροχονόμοι κ. λ. π.), οὔτε βροχαὶ καὶ χιόνες λείπουν φέρ' εἰπεῖν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖ ὅμως ὄχι μόνον εἰς κάθε στάσιν λεωφορείου ἀναγράφεται εἰς μικρὰν πινακίδα τὸ χρονικὸν σημεῖον διελεύσεως τοῦ ὀχήματος, τηρεῖται δὲ τοῦτο μὲ τὴν ἀκρίβειαν, ὥστε ἐάν κατὰ τὸ ρολοῖ σας ἐπέρασε τὸ λεωφορεῖον ἐνωρίτερον ἢ ἀργότερον κἀλὸν εἶναι ἀντὶ πάσης διαμαρτυρίας νὰ ἐπισκεφθῆτε μᾶλλον τὸν ὥρολογιοποιόν σας, ἀλλὰ καὶ ἐκάστην ἐξαμηνίαν ἐκδίδεται ὀδηγὸς συγκοινωνιῶν τῆς πόλεως, πωλούμενος ἀντὶ μικροῦ ποσοῦ, ὅπου ἐκτὸς ἄλλων πληροφοριῶν (π.χ. ἀντίτιμον εἰσιτηρίου ἐκάστης γραμμῆς κ.λ.π.), παρατιθεταὶ τὸ ἀκριβὲς δρομολόγιον ὄλων τῶν γραμμῶν τῆς πόλεως καὶ τὸ χρονικὸν σημεῖον διελεύσεως εἰς ὅλας τὰς στάσεις, ὄλων τῶν γραμμῶν. Καὶ δὲν ἔχει σημασίαν τὸ ἐάν τὸ λεωφορεῖον διέρχεται ἀνὰ ἡμίσειαν ἢ ἀκόμη ἀνὰ μίαν ὥραν. Σημασίαν ἔχει ὁ πολίτης νὰ τὸ γνωρίζῃ αὐτὸ καὶ νὰ γνωρίζῃ πότε θὰ περάσῃ τὸ λεωφορεῖον, ὥστε νὰ κανονίζῃ τὰς ἐργασίας του. Καθόλου δύσκολα ὅμως δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ εἰς τὸν τόπον μας καλύτερα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθοῦν, ὅταν πολὺ δυσκολώτερα καὶ ἐδῶ γίνονται καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς συγκοινωνίας ἀκόμη ἔχουν γίνει. Χρειάζεται ὅμως, ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον λείπει καὶ εἰς τόσας ἄλλας ἐκδηλώσεις, δηλαδὴ ἡ φροντίς, ἡ ἀνησυχία, τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ πῶς θὰ ἐξυπηρετηθῇ ὁ ἀνώνυμος ἄνθρωπος.

Δι' αὐτὸ καὶ τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀπλῶς τεχνικόν. Εἶναι θέμα αὐτόχρονη πνευματικόν. Βεβαίως οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται γύρω μας οὐδὲ κἀν μποροῦν νὰ φαντασθοῦν τέτοιον τρόπον ἐξυπηρετήσεως, ὅπως εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα πράγματα θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι καταντᾷ νὰ συνηθίζουν καὶ νὰ θεωροῦν αὐτονόητον ἴσως τὴν κακομεταχείρισιν. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ὅποιοι γνωρίζουν; Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐταξίδευσαν καὶ εἶδαν; Ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ ὀδηγοῦν καὶ νὰ νομοθετοῦν; Αὐτοὶ ἀπαλλάσσονται

του χρέους; Μήπως όμως την ώθησιν και τον ένθουσιασμόν, αλλά και την ευθύνην διά την φροντίδα πρὸς τὸν πλῆθος τῶν συνανθρώπων μας, πρὸς τὸν λαόν, τὸν φτωχὸν ἴσως λαόν, πού οὔτε δύναμιν, οὔτε μέσα διαθέτει, εἰς βαθυτέρας πηγὰς ἐμπνεύσεως θὰ πρέπη νὰ ἀναζητήσωμεν; Δὲν εἶναι ἀλήθεια εἰς τὸ τέλος ἡ ὅλη υπόθεσις, ὑπόθεσις ἀγάπης, μὲ ὅλην τὴν χριστιανικὴν σημασίαν τῆς λέξεως;

ΣΗΨΙΣ

Ἡ ἀποκαλυπτομένη σῆψις εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν χώραν τῆς συντηρήσεως, κλονίζει μίαν κυβέρνησιν Ἰσχυράν καὶ κατακλύζει μὲ τὴν βορβορώδη δυσωδίαν τῆς ὄχι μόνον τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον ἀλλὰ τὸν κόσμον ὀλόκληρον. Ἐρχεται δὲ τὸ «σκάνδαλον Προφιοῦμο» εἰς τὴν συνέχειαν ἄλλων προηγηθέντων, διὰ τὴν δώση πληρεστέραν τὴν εἰκόνα τῆς φοβερῆς φθορᾶς ἡ ὁποία ἀπεργάζεται τὴν ἀναπότρεπτον ἔκπτωσιν τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς αὐτοκρατορίας. Ἐνας λαὸς ὁ ὁποῖος προέβαλε ἄλλοτε εἰς τὸ παγκόσμιον προσκλήνιον μὲ τὸσον αὐστηρὸν ἦθος εὐρίσκεται τώρα εἰς τοιοῦτον σημείον διαφθορᾶς ὥστε μὲ ἀνακούφισιν περίπου νὰ δηλώη ὁ Πρωθυπουργὸς του τὸ καταπληκτικόν: «Εὐτυχῶς πού τὴν φορὰν αὐτὴν πρόκειται γιὰ γυναικᾶ».

Δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ χαιρεκακῆ κανεὶς διὰ τὴν σῆψιν μιᾶς χώρας, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ αἰσθητάτα του ἔναντί της, διότι ἀπλούστατα ἀποτελεῖ μίαν ἐκδηλώσιν γενικωτέρας ἀλλὰ καὶ ἐιδικῆς, συγκεκαλυμμένης σήψεως τῆς «ὕψηλης» κοινωνίας. Ὁ κόσμος αὐτὸς δίδει καθημερινῶς καὶ ἐμφανεστερα τὰ δείγματα τῆς σήψεως του αὐτῆς. Θλίβεται καθ' ἕνα, ὅταν διαπιστώνη ὅτι σχεδὸν δὲν περνᾷ ἡμέρα πού δὲν θὰ πληροφορηθῆ τὴν ὑπαρξιν καὶ μιᾶς ἀκόμη ἐστίας μολύνσεως, ἰδίως μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς λεγομένης ἡγετικῆς τάξεως. Ἐστίαν μολύνσεως δὲ ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπαρξὶς ἡγετικῶν προσώπων πού παρ' ὅλην τὴν προσπάθειάν των δὲν κατορθώνουν νὰ ἀποκρύπτουν τὸν ξεπεσμόν των.

ΑΘΗΝΑ-1 ΚΟΝ ΔΟΥΛΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἐλπίζομεν νὰ δοθῆ εἰς τὸ μέλλον εὐκαιρία διὰ μίαν ἐκτενῆ κριτικὴν ἀντιμετώπισιν ἀπὸ τῶν σπηλῶν τῶν «Ἀκτίων» τοῦ προβλήματος «ἀθλητισμός». Ἡ ἔντονος ὅμως ἀπασχόλησις τῆς κοινῆς γνώμης, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, μὲ τὰ ποδοσφαιρικά (διότι

κατήντησεν ὅταν λέμε ἀθλητισμὸν νὰ ἐννοοῦμεν τὸ ποδόσφαιρον σχεδὸν μόνον) καὶ εἰδικώτερον ἡ ἐπικαιρότης τῶν ἀγοραπωλησιῶν ποδοσφαιριστῶν, μᾶς ἀναγκάζει νὰ σημειώσωμεν μερικὰ αὐτονόητα ἴσως ἀλλὰ ἀναγκαῖα.

Τὰ τελευταῖα ἔτη εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως ὅτι τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα καὶ ἰδίως τὰ ἐξ αὐτῶν μεγάλα, βλάπτουν λίαν ἐπικινδύνως τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν. Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ γίνεται ἀπὸ ἐτῶν, ἀλλὰ τὰ πράγματα συνεχῶς καὶ πρὸς τὸ χειρότερον βαδίζουν. Νὰ σκεφθῆ κανεὶς καὶ μόνον τὸ «δουλεμπόριον» τὸ ὁποῖον τοὺς μῆνας αὐτοὺς κατ' ἔτος γίνεται μὲ τὸν χορὸν τῶν ἑκατομμυρίων εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἀντιληφθῆ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐμποτίζεται ἡ εὐάριθμος ἀθλουμένη, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ ἀπειράριθμος φίλαθλος νεότης. Πωληταί, ἀγορασταί, μεσίται καί... ἐμπόρευμα—ποδοσφαιρισταί—εὐρίσκονται εἰς ὄργασμὸν δραστηριότητος διὰ τὸ... καλὸν καὶ τὴν πρόδοδον (!) τοῦ ἑλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ.

Καὶ τὸ Κράτος; Τὸ ὑπεύθυνον Κράτος γίνεται ὁ συμπαράστατης αὐτῆς τῆς φθορᾶς. Ὅχι μόνον δὲν ἀντιδρᾷ, ὅπως ἔχει τὴν δύναμιν καὶ τὸ καθήκον, ἀλλὰ γίνεται ἐνισχυτὴς τοῦ κακοῦ. Ἐγίνε πρὶν ἀπὸ χρόνια ὁ εἰσηγητὴς τοῦ νεανικοῦ... «τζόγου», τοῦ διαβοήτου Πρό-πό. Καὶ τὸ Κράτος συνεχῶς ὑποκρίνεται ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐξυγίανσιν τοῦ ἀθλητισμοῦ, ἐνῶ οὐσιαστικᾶς συντηρεῖ τὴν μεγάλην ἀνοικτὴν πληγὴν του καὶ δὲν τὴν ἀντιμετωπίζει μὲ θάρρος καὶ εὐλικρίνεια.

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΜΑΤΑ

Ὅσον καὶ ἂν ὑπολείπεται τῶν ἀντιστοιχῶν ἀριθμῶν ἄλλων κρατῶν δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξωγῶμων παιδιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἔτος 2.000 περίπου «μὴ νόμιμα τέκνα» βλέπουν τὸ φῶς εἰς τὴν χώραν μας, κατὰ τὰ στοιχεῖα πού παρέχει ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία. Ἐὰν εἰς αὐτὰ προστεθῆ ὁ ἄγνωστος φυσικὰ ἀριθμὸς τῶν παρανόμων διακοπτομένων γεννήσεων—καὶ εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότεραι αὐταί—εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς καταστάσεως πού πρέπει νὰ δημιουργήσῃ ηὔξημένην ἀνησυχίαν. Δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετος πρὸς τὸ γενικώτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας καὶ μία σύγκρισις ἡ ὁποία ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ θέματος. Τὰ τελευταῖα ἔτη ἔχομεν αὔξησιν γάμων, μείωσιν τῶν γεννήσεων, αὔξησιν ὅμως τῶν παρανόμων γεννήσεων. Δὲν εἶναι καὶ δύσκολον, νομίζομεν, νὰ διαγνώσῃ κανεὶς τὴν βαθυτέραν αἰτίαν τῆς αὔξησεως τῶν παρα-

νόμων γεννήσεων: τὸν πανσεξουαλισμὸν δηλαδή εἰς μεγάλην κλίμακα τῆς συγχρόνου ζωῆς, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖ συνεχῶς καὶ περισσοτέρας κατακτήσεις, μὲ μίαν φανεράν διάθεσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν ὑποβάθρων μας.

Ἐὰν τώρα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι πίσω ἀπὸ κάθε «μὴ νόμιμο» παιδί ὑπάρχει καὶ μία κατὰ κανόνα νεαρῶτάτη καὶ πτωχὴ ἄγαμη μητέρα ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν πόσα δράματα, σύνθετα δέ, δημιουργοῦνται. Καὶ τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐγκαταλείπεται αἱ 2.000 αὐτὰι μητέρες. Κάτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀπὸ ἄλλους μας, ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ ἀπὸ τὴν Ποιμαίνουσαν Ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας πρόβαστα ἀπολωλότα εἶναι καὶ τὰ ἀτυχῆ αὐτὰ πλάσματα. Κάτι νὰ γίνῃ καὶ διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν ἐνίσχυσιν καὶ συμπαράστασιν τῶν «ἀγαθῶν νεαρῶν μητέρων».

«ΖΩΗ ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ»

Ὅταν πρὸ ἡμερῶν ἀνεγνώσαμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας εἶδησιν περὶ τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεως τῶν ἀφροδισίων νοσημάτων μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Πειραιῶς, ἐνεθυμήθημεν τὰ ὅσα ἔγραψαν αἱ «Ἀκτίνες» πρὸ ἑτῶν εἰς εἰδικὸν τεύχος ἀφιερῶμενον εἰς τὸ θέμα τῆς ἀγνότητος τῶν νέων καὶ εἰδικώτερον τὸ ἄρθρον ποῦ ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ παρόντος σημειώματος.

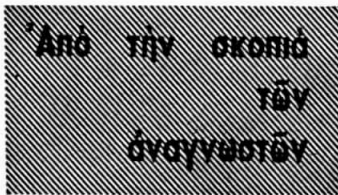
Ὅταν ἐκπαιδεύσις καὶ δημοσία ζωὴ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς δὲν δίδῃ ἐμπράκτως τὸ παράδειγμα διὰ μίαν «ζῶην ἀξίαν καὶ φυσιολογικὴν», καταφεύγομεν εἰς τὸ Ὑγειονομικὸν Κέντρον, τὰ ἀντιβιοτικά καὶ τὴν περίφημον... διαφώτισιν. Καὶ τρέφομεν τὴν αὐταπάτην νὰ νομίζωμεν ὅτι θὰ ἀναστήσωμεν νέαν γενεάν ἱκανὴν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς νέους καιροὺς ὅταν τὴν ὀπλίζωμεν μὲ τὰς ὁδηγίας, τὰς «διαφωτιστικὰς» (!) τῆς ἀφροδισιολογίας καὶ τὴν ἀφήνωμεν γυμνὴν ἀπὸ ἰδανικά διὰ μίαν «ζῶην ἀξίαν» τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐγκαταλείπωμεν ἀνυπεράσπιστον εἰς τοὺς συγχρόνους μαστιγιάτας τῶν αἰσθησῶν τῆς. Ἀφήνομεν δὰ τὸ τί ἀπαραδέκτους «ὁδηγίας» δίδουν οἱ διάφοροι... διαφωτισταί.

Ἦν εἶναι ἔργον τῆς στήλης αὐτῆς ἢ παρουσιάσις ἢ ἢ κρίσις βιβλίων. Δὲν ἠμποροῦμεν ὅμως νὰ σιωπήσωμεν καὶ νὰ μὴ ἐκφράσωμεν τὴν χαράν μας καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς, διότι ἀπολαμβάνομεν μίαν ἀξιολογώτατην προσφοράν. Πρόκειται διὰ τὸν, καὶ ἐκδοτικῶς ὠραῖον, τόμον: «*Μοναχισμὸς καὶ σύγχρονος κόσμος*» ἕνα «πνευματικὸν συμπόσιον ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὄρους», εἰς τὸ ὁποῖον συνεργάζονται ὀρθόδοξοι καὶ ἐτερόδοξοι κορυφαῖοι ἄνθρωποι τοῦ χριστιανικοῦ στοχασμοῦ.

Ἐἶχομεν ἐκφράσει πολλές ἐπιφυλάξεις διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς χιλιετηρίδος αὐτῆς, διότι δὲν ἐβλέπαμεν τίποτε οὐσιαστικώτερον πέραν τῶν λαμπρῶν δεξιῶσεων, τῶν ἀδαπάνων μεγαλοστομιῶν, τῶν τουριστικῆς χροιάς εὐκαιριῶν ἢ τέλος τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων διὰ τὸ εἰδικῶν ἐνδιαφερόντων κοινῶν. Ἴδου λοιπὸν ὅτι μᾶς προσφέρεται τώρα ἀπὸ τὴν Ἁδελφότητα τῆς «Ζωῆς» κάτι πολὺ ἀληθινότερον καὶ βαθύτερον, θὰ ἐλέγαμεν κάτι ἀποκαλυπτικόν, διὰ τὸ ἀντίκρουμα τοῦ θέματος μοναχισμῶς. Διότι ὅπως σημειοῦται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου «τὸ θέμα μοναχισμῶς—μὲ ἐπίκεντρον τὸ Ἅγιον Ὄρος—ἀντιμετωπίζεται συνήθως ἀπὸ τὸν μέσον ἄνθρωπον μὲ δύο εὐκόλους τρόπους: μὲ ἕνα φωτογραφικὸν λεύκωμα ἢ μὲ μίαν ταξιδιωτικὴν ἐπίσκεψιν. Ἄλλ' ὁ μοναχισμὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπεικονισθῇ εἰς ἕνα λεύκωμα, διότι δὲν εἶναι ἕνα τοπίον ἢ μία ἀρχαιολογία. Οὔτε εἶναι ἕνα μουσεῖον, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ τὸ κατανοήσῃ ὁ φιλοπερίεργος ἐπισκέπτης. Χρειαζεται μίαν ψυχικὴν ἐπίσκεψιν, μίαν ἱερὰ ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ πνευματικόν του περιεχόμενον, διὰ νὰ τὸ ἐννοήσῃ κανεὶς. Ἄπαιτεται μίαν ἀνακάψιν ἐκ τῶν ἔνδον, ἕνα πνευματικὸν «λεύκωμα», ἕνα ἐσωτερικὸν προσκύνημα».

Καὶ τὸ «συμπόσιον» αὐτὸ, ἔρχεται νὰ γίνῃ ἕνας μουσικὸς χειραγωγὸς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐκ τῶν ἔνδον ἀνακάψιν ἑνὸς φαινομένου, μίᾳς πραγματικότητος ἢ ὁποία ἔχει νὰ προσφέρῃ μέγιστα εἰς τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς τῶν κοσμοναυτῶν. Τὸ «συμπόσιον» αὐτὸ φέρει ἕνα μήνυμα. Πρέπει νὰ τὸ ἀκούσωμεν.

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑΝ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Ήγαπηταί «Άκτινες».

Την επίσημον έκθεσιν επί τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τοῦ ἔτους 1961, εἰς τὴν ὁποίαν παρατίθεται πλῆθος ἀριθμῶν καὶ στατιστικῶν στοιχείων ἐπὶ τῶν ἐπιτευχθέντων οικονομικῶν ἀποτελεσμάτων, προλογίζει μὲ μίαν σειρὰν σκέψεων ὁ γνωστὸς πλέον εἰς ὄλους, ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ ἀντικαγκελάριος τῆς Δυτικῆς Γερμανίας Δρ. Ἔρχαρτ. Ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ κύριον λόγον ἀφίεται τὸ καλούμενον «οἰκονομικὸν θαῦμα» (Wirtschafts wunder) τῆς σημερινῆς Γερμανίας σημειώνει μεταξύ ἄλλων:

«Δι' ἡμᾶς τὸ δι' ἀριθμῶν διαπιστούμενον οἰκονομικὸν ἀπὸτέλεσμα δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν μόνον ὡς ἐκδήλωσις διαρκοῦς προσπάθειας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν ζῶντος ἀνθρώπου. Τί νόημα θὰ εἶχεν ἔν οἰονδήποτε ρεκόρ παραγωγῆς, ὅταν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς, μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τιμῶς ἐκέρδισε νὰ εὐχαριστηθῆ χωρὶς φροντίδας; Μία τοιαύτη εὐτυχία τῆς κάθε ἡμέρας εἶναι διὰ τὸ ὕψος τῆς ἀποδόσεως ἑνὸς λαοῦ τάσον σημαντικῆ, ὅσον τὸ σύνολον τῶν ἀριθμῶν παραγωγῆς, ἐξαγωγῶν, εἰσοδήματος καὶ ἀπασχολήσεως».

Καὶ συνεχίζει ὁ γερμανὸς οἰκονομολόγος μὲ τὰς ἐξῆς ἰδιαιτέρως σημαντικὰς σκέψεις: «Προκειμένου νὰ κρίνωμεν ἓνα οἰκονομικὸν ἔργον ἀνοικοδομησεως πρέπει νὰ ἀπελευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸν καθαρῶς ὕλιστικὸν τρόπον ἐξετάσεως καὶ κατόπιν τούτου νὰ ἐρωτήσωμεν τί ἐπενδύσεις ἔγιναν ἐν σχέσει πρὸς τὰς μὴ ὑλικὰς ἐφέσεις καὶ τὰς μὴ ὑλικὰς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Εὐτυχῶς ὅτι εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἔγιναν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι συνηθῆ νομίζεται. Ὁμοσπονδία, χώρα καὶ κοινότητες ἐδαπάνησαν χιλιάδας ἑκατομμυρίων μάρκων διὰ σχολεῖα, ἀνωτάτας σχολὰς, ἐκκλησίας, μουσεῖα, θέατρα, γηροκομεία, νηπιαγωγεία, χώρους ἀθλοπαιδιῶν καὶ συναφῆ ἔργα. Μετὰ τὰς συγκοινωνίας, ἐκεῖ γίνονται αἱ μεγαλύτεραι ἐπενδύσεις τῆς δημοσίας οἰκονομίας. Χωρὶς ἀμφιβολίαν μελλοντικῶς πρόκειται νὰ ἀφιερῶσωμεν ἀκόμη περισσότερον τὰς προσπάθειάς μας εἰς τὴν δημιουργίαν ὄλων ἐκείνων τῶν ἰδρυμάτων, τὰ τὰ ὁποῖα διακονοῦν εἰς τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις καὶ ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου».

Ἔτσι προλογίζει τὴν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν

ἐπιτευγμάτων ἐκθεσιν τοῦ ἀρμοδίου οἰκονομικοῦ ὑπουργείου ἑνας ἐκ τῶν πλέον ἐπιτυχόντων οἰκονομολόγων τῆς ἐποχῆς μας. Ἄλλ' ἰδοὺ ὅτι εἰς τὰς σκέψεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλβετίας κ. Φρ. Βάλεν ἀναφορικῶς πρὸς τὸ αἴτημα μιᾶς «ὑπερευημεροῦσης» κοινωσίας, περὶ τῶν ὁποίων ἡ «σκοπιά» τοῦ περασμένου τεύχους τῶν «Άκτινων», προστίθενται καὶ αἱ ἀνωτέρω σκέψεις τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀρμοδίου διὰ τὰ θέματα τῆς «εὐημερίας» Γερμανοῦ ὑπουργοῦ. Μία παγκοίνως ἀνεγνωρισμένη οἰκονομικὴ διάνοια μὲ σαφεῖς καὶ κατηγορηματικὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶλλον ὑπουργεῖο παιδείας τὴν ἐκθεσιν καὶ ὄχι τὸν ἀπολογισμὸν ἑνὸς ἐκ τῶν μεγαλύτερων οἰκονομικῶν ὑπουργείων τῆς συγχρόνου Εὐρώπης ὑπενθυμίζουσι, ὑποδεικνύει ὅτι πέραν τῶν οἰκονομικῶν ἐπιτευγμάτων ὑφίστανται πολὺ ἀνωτέρας τάξεως ἀξία, χάριν ἄλλωστε τῶν ὁποίων καὶ αἱ πρόοδοι καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τῆς οἰκονομίας.

Ὅλα αὐτὰ θεβαίως πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχουν τὴν ἐννοίαν ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ σταματήσωμεν τὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας, λόγῳ ἀπειλουμένης... «εὐημερίας». Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ σκεφθῆ τὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλλήνου ἀγρότου, οὐδὲ κἂν ἀπὸ μακρὰν ὑπενθυμίζουσαν τὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλβετοῦ ἢ τοῦ Γερμανοῦ συναδέλφου του ἢ τὰς δεκάδας τῶν χιλιάδων τῶν πεινασμένων παιδιῶν μας, διὰ νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι κάθε ἡμέρα καθυστερήσεως εἰς τὸν δρόμον τῆς οἰκονομικῆς μας ἀναπτύξεως στοιχίζει κυριολεκτικῶς αἷμα εἰς τὸν τόπον μας. Ἐν τούτοις καὶ ἐδῶ χρειάζεται νὰ γνωρίζωμεν σαφῶς τί θέλομεν καὶ πρὸς τὰ πού κατευθυνόμεθα. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ σκέψεις τῶν ξένων πολιτικῶν ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν τόπον μας περισσώτερον ἢ ὀλιγώτερον εὐημεροῦν, ἀλλὰ κυρίως ὡς θεμελίωσις τῶν οἰκονομικῶν προγραμματισμῶν καὶ ὡς τοποθέτησις τοῦ οἰκονομικοῦ ἔργου εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνωμε, κάτι ἐγνώριζε διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπολλαπλασσίαζε μὲν τοὺς ἄρτους εἰς τὴν πείναν τῶν ἀνθρώπων ἐρχόμενος βοηθός, ἐτόνιζεν ὅμως ὅτι «οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνον ζῆσεται ἄνθρωπος...».

Μὲ πολλὴν ἀγάπην

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ

★

Αἱ ΦΥΛΕΤΙΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἐξ ἀφορμῆς σχολίου τῶν «Άκτινων» Ἰουνίου 1963 γιὰ τὸ θέμα τῶν φυλετικῶν διακρίσεων ἐπιθυμῶ νὰ σὰς πληροφορήσω τὰ ἐξῆς: Βεβαίως ἀποτελεῖ ἀπαράδεκτον θέσιν ἡ ἐκ μέρους τῶν ἡγετῶν 13 Ἐκκλησιῶν τοῦ Μπέρ-

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

ΠΟΛΛΕΣ φορές μιλάμε για την αναδιοργάνωση της παιδείας μας, την αναγκαιότητα της προσαρμογής της στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής, κάνουμε διαλέξεις, γράφουμε άρθρα ή ακόμη και βιβλία, αλλά σχεδόν ποτέ δεν καταλήγουμε σε πραγματώσει των ιδεών ή των σχεδίων μας.

Μία από τις λίγες εξαιρέσεις αποτελεί η αμερικανική γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης. Ο διευθυντής της δεν λέει πολλά λόγια, αλλά ξέρει να παρουσιάσει έργα.

Παίρνει φτωχά αγροτόπαιδα με χαμηλότατα δίδακτρα ή και με πλήρη ύποτροφία και τα μαθαίνει νεώτατες μεθόδους γεωργίας και κηπουρικής, κτηνοτροφίας και πτηνοτροφίας όχι μόνο στην θεωρία, αλλά και στην πράξη.

Το παιδί θα πάει στον λαχανόκηπο ή τον φρουτόκηπο, θα φυτέψει ή θα ποτίσει, θα προλάβει αρρώστιες ή θα θεραπεύσει αρρώστιες, θα κάνει σωστή χρήση των λιπαμάτων και των φυτοφαρμάκων. Θα περιποιηθεί τα κλωσσόπουλα ή τις αγελάδες, θα μελετήσει τις δυνατότητες, την απόδοσι, την ύγεια τους.

Η διδασκαλία γίνεται μ' επιμονή, με σύστημα, μ' επιστημονική γνώσι, με αγάπη προς το έλληνικό χωριό και μελέτη των αναγκών του, μ' ενδιαφέρον για το παιδί και την πρόδοτό.

Η θετικώτερη υπηρεσία στον τόπο μας είναι η διαφώτισις και καθοδήγησις του άγρότου (όπως και του εργάτου), ή αύξησις της αποδοτικότητός του. Ο άγρότης

άποτελεί ακόμη για τον τόπο μας ουσιαστική παράγοντα της οικονομίας μας. Μπορεί να προσφέρει πολλά, όταν βοηθηθεί σωστά.

Αντί λοιπόν πολλών διακηρύξεων και εξαγγελιών νέων μέτρων για την εκπαίδευσι, που δεν εφαρμόζονται, ως αναλάθου μερικοί οργανισμοί, όπως τα τραπεζικά ιδρύματα, την ίδρυσιν γεωργικών σχολών, που να καθοδηγούν και να εκπαιδεύουν τους αγροτόπαιδα στις σωστές και συμφέρουσες καλλιέργειες και στην όρθη μέθοδο αναπτύξεως της κτηνοτροφίας. Παράδειγμα έχουν την αμερικανική γεωργική Σχολή, που την ίδρυσεν στις αρχές του αιώνος μας ένας αμερικανός ιεραπόστολος χωρίς οικονομικές προϋποθέσεις, άλλ' από απλή έμπνευσι της άληθινής αγάπης.

*

ΗΕΡΑ διαφημίσεις τροφίμων και ειδών λιματισμού, μέσω ψυχαγωγίας και ανέσεων, διαφημίσεις ταξιδιων και αεροπορικων συγκοινωνιων, ρεκλάμες ήθοποιων του κινηματογράφου ή του θεάτρου, αλλά διαφημίσεις μαθητων του δημοτικού σχολείου δεν είχε συλλαβει ή φαντασία μου.

Σε άπογευματινή έφημερίδα, που φιλοδοξει μάλιστα να έξυμησει τά ήθη μας, είδα συνεντεύξεις μαθητων του δημοτικού σχολείου με σχετική παράθεσι των φωτογραφιων τους!

Εκει είδιάθασα για τά ταλέντα τους, τον θαυμασμό που τρέφουν οι δάσκαλοι

μιαμ, άπαγόρευσις της εισόδου των Νέγγρος εις ισαιριθμους ναους, αλλά πρέπει να σημειωθή ότι ή ένεργεία των αυτή άποτελει μάλλον έξαιρέσειν και αντίθεσειν προς ό,τι γίνεται εκ μέρους των λοιπων Χριστιανων ήγετων. Είναι βέβαιον ότι και εις αυτήν την Άμερικην εκ μέρους των χριστιανικων Έκκλησιων γίνεται συνεχής προσπάθεια δια την έξάλειψιν του κακού αυτού που χρονίζει μεταξύ του λαού. Είναι ήδη γνωστό ότι 200 και πλέον θρησκευτικοί άρχηγοί συνεκεντρώθησαν πρό ήμερων δια να μελετήσουν την κατάστασι που δημιουργείται έξ άφορμής των διακρίσεων. Ώρισαν δε έπιτροπήν δια να έκπονηση σχέδιον δια την συμβολήν των Έκκλησιων εις τον άγώνα δια την έξασφάλισι εις τους νέγγρους ίσων πολιτικων και κοινωνικων δικαιωμάτων με τους λευκούς. Εις την έπιτροπή αυτή μετέχει

και ό Άρχιεπίσκοπος της Έλληνικής Όρθόδοξης Έκκλησίας Άμερικής κ. Ιάκωβος. Καθώς πληροφορούμαι εκ μέρους των Κογκρεσιοναλιστων (Προτεστάνται) γίνεται από έτών μακρά και έντατική προσπάθεια προς την κατεύθυνσιν αυτήν. Άλλά και από την Εύρώπη δεν λείπει ή συμπαραστάσις. Πρόσφατο Συνέδριο της Ένώσεως Έκκλησιων Ευρώπης ήσχαλήθη ειδικώς με το θέμα και διεκήρυξε άπερίφραστα την πίστι του στην άνάγκη της άμέσου καταργήσεως των διαφορών. Τέλος πρέπει να μνημονευθή, προς τιμήν του άποθανόντος Πάπα Ιωάννου 23ου, ότι δια πρώτην φοράν μάϊρος έπίσκοπος της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας προήχθη εις Καρδιάλιον.

Μετά τιμής

Γ. ΚΟΥΚΟΣΟΥΛΑΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΗΝΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

«ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ» ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Μοναδικό στην ιστορία της Ραδιοφωνίας χαρακτηρίζεται το πείραμα του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Βαυαρίας, να μεταδώσει τον «Οιδίποδα τύραννο» του Σοφοκλέους το ίδιο θράδυ σε γερμανική μετάφραση και στο ελληνικό πρωτότυπο. Το αρχαίο δράμα απέδωσαν οι ίδιοι ήθοιοι, που έρμηνευσαν την γερμανική μετάφραση, φροντισμένη ειδικά για την έκπομπή από τον γνωστό αρχαιοελληνιστή καθηγητή Wolfgang Schadewaldt. Για την 4ωρη έκπομπή απαιτήθηκε προπαρασκευή 6 περίπου εβδομάδων υπό την διεύθυνση του σκηνοθέτου Walter Knaus και με την έπιστη-

μονική συμπαράσταση του καθηγητού Schadewaldt. Η μουσική επένδυση ήτο του συνθέτου G. Bialas.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Στο Augsburg της Γερμανίας ώργανώθηκε τελευταία συνέδριο εκπροσώπων της Ευαγγελικής Έκκλησίας με θέμα τις δυνατότητες και τα προβλήματα χρησιμοποίησης της τηλεόρασης για την θρησκευτική διδασκαλία. Ο διευθυντής της Θεολογικής Ακαδημίας του Μονάχου έδειξε στην εισαγωγική όμιλία του πόσο σημαντικά μέσα για την επικοινωνία με τις ποικίλες ανθρώπινες ομάδες είναι το ραδιόφωνο, ή τηλεόραση και ο τύπος. Η Έκκλησία όφειλε να αναγνωρίσει την πραγματικότητα αυτή σ' όλη την έκτασή της. Στο συνέδριο ανακοινώθηκε, ότι το BBC του Λονδ.νου χρησιμοποίηι ήδη 40 ειδικευμένους ιερείς για την έπεξεργασία εκκλησιαστικών προγραμμάτων της τηλεόρασης για την Άγγλία και την Κοινοπολιτεία. Ο διευθυντής του Βαυαρικού Ραδιοφωνικού Σταθμού ανεγνώρισε την σημασία του θέματος και έδηλωσε ότι προγραμματίζεται ή μετεκπαίδευση και

τους γι' αυτά, τις προτιμήσεις τους σε σόρ και κινηματογραφικά φίλμς, τά δειρά τους για τό μέλλον.

Η άρρώστια της επιδείξεως μεταφέρθηκε δυστυχώς και στο δημοτικό σχολείο. Η μανία της προβολής και της κολακείας έφθασε ως τά μικρά παιδιά. Μερικοί δημοσιογράφοι στην αγωνία τους ν' ανακαλύψουν πρωτότυπα θέματα και να παρουσιάσουν καινούργιες καμπάνιες μās έδωσαν τέτοια άφελή δημοσιεύματα.

Πιο πολύ όμως λυπάμαι για τους δασκάλους που έδέχθησαν να γίνουν τέτοιες συνεντεύξεις από τους μαθητάς τους. Θά περίμενα να δίδασκαν στα παιδιά τους περισσότερο την άθόρυβη σοφία παρά την κραυγάζουσα γνώση, την σεμνή συμπεριφορά από τον διατυμπανισμό της εύφιας. Δέν μās λείπουν οι έξυπνοι, άλλ' οι όραματιστάι. Δέν έχομε ανάγκη από θαυμαστάς του έαυτού των, άλλ' από άποστόλους του καθήκοντος και της συνεπείας. Είναι εύτυχείς οι γονείς που έδίδασαν στα παιδιά τους άληθινό ήθος και εύτυχείς οι δάσκαλοι που καθωδήγησαν τους μαθητάς τους στην πραγματική έσωτερικήουσι και την σύνεσι.

★

Η ΣΚΗΝΗ σ' ένα κέντρο διασκεδάσεως. Ένα παιδάκι τεσσάρων-πέντε χρονών παραινόμενο από τους γονείς του φοράει τό κολλιέ και τά δακτυλίδια της μητέρας

του, πηγαίνει στο κέντρο της πίστας και τραγουδάει ένα μοντέρνο τραγούδι κάνοντας τους συνήθεις άκκισμούς, που κάνουν οι διάφορες ντιζές. Φρενίτις ένθουσιασμού από τους θαμώνας. Νέο τραγούδι του μικρού, νέα χειροκροτήματα.

Ο μικρός ύπερήφανος για τό κατόρθωμά του έπιστρέφει στην θέσι του, ένω ή μητέρα του συγκινημένη τον άσπάζεται, «Είναι σπουδαίο παιδί, έχει μέλλον...», παρατηρεί άλλος πατέρας παρακαθήμενος, ένω πικραμένος κοροϊδεύει την κορούλα του που δέν έχει θάρρος να κάνει παρόμοια έφφέ. Είναι, θλέπετε, «άντικοινωνική»!

Εμείς οι μεγάλοι από καιρό σε καιρό είμαστε τελείως άντιφατικοί και άνισόροποι. "Αν σ' έκείνη τη μάνα λέγατε πως έτοιμάζει ένα όμοφυλόφιλο, θά σās έβριζε κατάπληκτη για την προφητεία σας. "Αν οίκτηρατε έκείνο τον πατέρα, γιατί τό κορίτσι του διέθετε περισσότερη σύνεσι άπ' αυτόν, θά σās περνούσε γι' άνόπτο.

Πολλές φορές μεταβάλλομε τά παιδιά μας σε όργανα και νούμερα ψυχαγωγίας και άργότερα έκπλησώμεθα για... τους καρπούς. Λησμονούμε ότι τό παιδί είναι ύπόθεσις σοβαρή και πρέπει να τό άντιμετωπίζομε με σεβασμό και να τό καθοδηγούμε με τόση τέχνη, όση διαθέτομε τουλάχιστο για την μαγειρική μας!

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

συνεργατών της Έκκλησίας στην 'Ακαδημία Τηλεοράσεως του Μονάχου.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΟΥΝΕΣΚΟ

"Όπως ανακοινώθηκε στο Παρίσι, λειτουργούν σήμερα σε 43 χώρες 188 σχολεία μέσης εκπαίδευσης και 71 παιδαγωγικές ακαδημίες συνδεδεμένες σ' ένα δίκτυο προτύπων σχολείων με τον μεγάλο διεθνή μορφωτικό και πολιτιστικό οργανισμό. Μόνο στην Γερμανία λειτουργούν σήμερα 12 τέτοια σχολεία. Γι' αυτό και στο 'Ανόθερο' οργανώθηκε πρόσφατα συνέδριο των διευθυντών των Ευρωπαϊκών σχολείων της ΟΥΝΕΣΚΟ. Το Πρόγραμμα στα σχολεία αυτά δίδει ιδιαίτερη έμφαση σε ώριμα θέματα, που υπηρετούν τους σκοπούς και το έργο της ΟΥΝΕΣΚΟ, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο 'Οργανισμός 'Ηνωμένων 'Εθνών, τα προβλήματα και οι ανάγκες των ασιατικών και αφρικανικών χωρών. Τα θέματα εντάσσονται στα διδασκόμενα μαθήματα της ιστορίας, της γεωγραφίας, της μητρικής γλώσσας και των θρησκευτικών, και εξετάζονται διεξοδικά και από διάφορες πλευρές. "Αφθονο υλικό βοηθεί στην συστηματική διερεύνηση των προβλημάτων και την σοβαρή κατάρτιση των μαθητών. Τα πορίσματα της εργασίας αυτής στα σχολεία της ΟΥΝΕΣΚΟ διαβιβάζονται στις κυβερνήσεις των χωρών-μελών για να αξιοποιηθούν σ' όλα τα σχολεία μέσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης. 'Η 'Ελλάς δεν έχει μέχρι στιγμής καμμία συμμετοχή στο πρόγραμμα αυτό της ΟΥΝΕΣΚΟ.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

'Η πρώτη διεθνής διάσκεψις με θέμα τα ποικίλα προβλήματα της εξωσχολικής νεότητας θα γίνει τον Αύγουστο του 1964 στην Grenoble της Γαλλίας. Την απόφαση αυτή έλαθε μεγάλη επιτροπή ειδικών της ΟΥΝΕΣΚΟ και του Συμβουλίου της Εύρωπης, ή όποια και ώρισε την προπαρασκευαστική επιτροπή της διασκέψεως. 'Ο Πρόεδρος της L. Martin, γραμματέας της 'Αγγλικής 'Εθνικής 'Επιτροπής της ΟΥΝΕΣΚΟ και διακεκριμένος συνεργάτης του Συμβουλίου της Εύρωπης στον τομέα αυ-

τό, συνεκάλεσε ήδη στο μέγαρο της ΟΥΝΕΣΚΟ στο Παρίσι την 17μελή επιτροπή για να καθορίση τις συγκεκριμένες επιδιώξεις της διασκέψεως και τα θέματα της. 'Η ίδια 'Επιτροπή θα συντονίση και τις ενέργειες για την συμπλήρωση μιάς μεγάλης έρευνας σχετικής με τα προβλήματα της εξωσχολικής αγωγής στις διάφορες χώρες. "Όπως έγινε ήδη γνωστό, η εξωσχολική αγωγή θα αντιμετωπισθή κυρίως σαν προετοιμασία για την ζωή των νέων ανθρώπων και μάλιστα σαν προετοιμασία για την επαγγελματική, την κοινωνική, την ζωή του πολίτου, την ζωή της αναπαύσεως και της ψυχαγωγίας και την ζωή από την σκοπιά της διεθνούς συνεργασίας και κατανοήσεως. 'Ιδιαίτερη σημασία θα δοθή στην εξέταση των προβλημάτων της αγροτικής νεολαίας, της νεολαίας των υπό ανάπτυξιν χωρών καθώς και στα θέματα των σχέσεων κρατικών υπηρεσιών και οργανώσεων νέων και της κατάρτισεως των στελεχών των οργανώσεων αυτών.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Στην διάρκεια του 1962 το υπουργείο για τα θέματα της οικογενείας και της νεότητος της Δ. Γερμανίας ένισχυσε οικονομικά με ποσά συνολικού ύψους ενός εκατομμυρίου μάρκων (7,5 εκατ. δραχμών) 650 βιβλιοθήκες νεότητος ή τα τμήματα νεότητος των Δημοτικών Βιβλιοθηκών. Οί αγορές νέων βιβλίων καλύπτουν όλα τα ενδιαφέροντα των νεαρών αναγνώστων, ιδιαίτερη φροντίδα ελήφθη όμως για την παροχή σ' αυτούς σχολικών βοηθημάτων, κυρίως της επαγγελματικής εκπαίδευσεως, και βιβλίων για την αγωγή του πολίτου. Ειδική 'Επιτροπή που συνέστησε το υπουργείο κατήρτισε συμβουλευτικούς πίνακες καταλλήλων βιβλίων για την υποβοήθηση των βιβλιοθηκών στην επίλογη των νέων βιβλίων τους για την νεότητα. Ειδικοί κατάλογοι στις βιβλιοθήκες διευκολύνουν τους μικρούς αναγνώστες στην έκλογή των βιβλίων τους. Σε πολλές νέες βιβλιοθήκες καταβάλλεται προσπάθεια οί χώροι για τα παιδιά και τους νέους να είναι διαρρυθμισμένοι κατά τρόπο που να προσελκύη και να ξεκουράζη τους αναγνώστες αυτής της κατηγορίας.

L. M.

Τά Βιβλία

ΑΝΔΡΕΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν(μίου) Ἀθηνῶν: «Ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδόξιας», ἐκδόσεις «Περιστέρα», Ἀθήναι 1961.

Ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, ἡ σύγχρονη Ὁρθόδοξος Θεολογία, δὲν ἀποτελεῖ ὑπερβολὴ νὰ ὁμολογηθῆ, ἀκόμα δὲν πραγματοποιοῦσε σπουδαία θήματα, καίτοι οἱ χρόνοι, ποὺ «ἄλλα τᾶσκιαιζε ἢ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἢ σκλαβιά», ἔχουν ἀρκετὰ ἀπομακρυνθῆ στὸ παρελθόν. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔφεραν τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος γιὰ φῶς στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μᾶς γέμισαν ἀπὸ ἓνα πλήθος φανερῆς καὶ περισσώτερες λαθάνουσες ἀλλόδοξες ἐπιδράσεις στὸν τρόπο τῆς σκέψεως πρὸ πάντων, μὰ καὶ στὸ θεολογικὸ μᾶς περιεχόμενο. Δυστυχῶς μέχρι σήμερα ἀναζητᾶμε φῶς στὴ Δύσι, χωρὶς ἀκόμα νὰ μπορέσωμε ν' ἀποτινάξωμε τὴν ἀχλύ, ποὺ δημιουργεῖ στὰ μάτια μᾶς ὁ θαυμασμὸς τοῦ ξένου. Εὐτυχῶς ὁμως ὁ θεῖος Λόγος ἔβαλε στὸ δρόμο μᾶς μερικοὺς ξένους ὀρθοδόξους καὶ φώτισε κι' ἀρκετοὺς ἑτεροδόξους νὰ ἐνδιαφερθῶν γιὰ τὴ μελέτῃ τῆς Ὁρθοδόξιας. Ἔτσι τοὐλάχιστον μποροῦμε νὰ ἐπιτομάζωμε κι' ἐμεῖς τὰ σπάργανα.

Αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις εἶναι ἀσφαλῶς ἀρκετῆς γιὰ νὰ ἀξιολογηθῆ τὸ πόνημα τοῦ κ. Θεοδώρου, γιὰτὶ ὁμολογουμένως ἐδῶ μέσα ἀντικρύζομε μιὰ ἀτμόσφαιρα ξεκαθαρισμένη ἀπ' τὰ ἀλλόδοξα παράσιτα, ποὺ θρίθουν στὶς σελίδες ἐκλαϊκευτικῶν θρησκευτικῶν μελετημάτων, καὶ βοηθημάτων, ποὺ προσφέρονται γιὰ σπουδῆ στοὺς νέους, καθὼς καὶ τῶν περισσοτέρων σπουδαιοφανῶν μελετῶν δογματικῆς χροιᾶς.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προορίζεται γιὰ τὸ εὐρὺ κοινὸ. Βέβαια ἡ οὐσία τῶν θεμάτων του, καὶ ἡ μὴ ὑπαρξὶς ἐπαρκοῦς τριβῆς τοῦ κοινοῦ μὲ αὐτὰ, δημιουργεῖ δυσκολίες πολλές, τὶς ὁποῖες ὁ σ. ἐμέϊωσε ἀξιεπαίνως. Ἐπίσης τὸ πλήθος τῆς ὕλης (ἔχομε ἐδῶ μίαν ἕκθεσι συστηματικὴ δόγματος, λατρείας, ἱστορίας, πολιτεύματος, μυστικισμοῦ) ἀναγκάζει σὲ συντομία, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξι κι' ἐκεῖ ποὺ φαίνεται ἀπαραίτητη.

Πάντως μποροῦμε νὰ ὁμολογήσωμε, ὅτι μπροστὰ μᾶς ἔχομε μιὰ ὀρθόδοξη μαρτυρία, καὶ νὰ εὐχηθῶμε κι' ἐμεῖς, νὰ ἐπιτύχη ἡ διάδοσις τῆς τῆ σωστῆ κατατόπις τῶν πολλῶν καὶ

τὴν ἀφετηρία γιὰ λεπτομερέστερες διαπραγματεύσεις καὶ γιὰ σωστὰ ξεκινήματα.

Γ. Μ. Χ.

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η «ΖΩΗ»: «Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐξομολόγησις», Ἀθήναι 1963.

Στὸ βιβλιάρικι αὐτὸ ἐκτίθενται κατὰ τρόπο συντομο καὶ πειστικὸ οἱ ἀπόψεις σημαντικῶν ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων τῆς Δύσεως, πᾶνω στὴν ἀξιολόγησι τῆς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία καὶ ἀπ' τοὺς ἀγωνιζομένους χριστιανοὺς πολὺ συχνὰ παραθεωρεῖται ἢ μεταπίπτει σὲ ἀπλὸ τύπο.

Τοῦ δλου θέματος ἀντιμετωπίζονται τρεῖς ὀψεις: α) ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ μυστηρίου ἀπὸ ψυχολογικῆς καὶ ψυχιατρικῆς πλευρᾶς (γνώμες ψυχιάτρων Maeder καὶ Tournier), β) ἡ ἀξία τοῦ μυστηρίου καταδεικνύεται ἐκ τῆς στροφῆς πρὸς αὐτὸ τῶν ἀπομακρυνθέντων Διαμαρτυρομένων (ἀπόψεις προτεσταντῶν θεολόγων Thutian καὶ Boegner). Σημασία ἐν προκειμένῳ μεγάλη ἔχει ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἀποκάλυψις, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Διαμαρτυρήσεως, Λούθηρος, χαρακτηρίζει ὡς μὴ Χριστιανοὺς τοὺς μὴ ἐξομολογουμένους. γ) ἀπὸ ὀρθοδόξου θεολογικῆς πλευρᾶς ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ μελέτῃ τοῦ μυστηρίου ἀπ' τὸ θεολόγο Mellet. Ἀσφαλῶς τὰ ὅσα λέγει αὐτὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῶν εὐρύτερα κι' ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας θεολόγους γιὰ νὰ παύσῃ κάποτε ἡ παραποίηση τοῦ μυστηρίου, ὡς μυστηρίου τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Θεῆς δικαιοσύνης (ρωμαιοκαθολικὴ ἀποψις) καὶ νὰ ἐννοηθῆ ἡ οὐσία αὐτοῦ ὡς μυστηρίου τῆς ἐκχύσεως τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀνταποκρίσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐγκαινίσεως ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Χάριτος τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν δωρεάν τοῦ Χριστοῦ.

Γ. Μ. Χ.

«Ἡλιακὴ Ἐνεργεία. Solar Energy»: Ὁργανον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Ἡλιακῆς καὶ Αἰολικῆς Ἐνεργείας. Τόμος 2ος, 1961.

Ὁ ἐν λόγῳ τόμος τῆς «Ἡλιακῆς Ἐνεργείας» περιέχει τὰ τῶν συνεδριῶν τοῦ λειτουργήσαντος ἀπὸ 4-15 Σεπτεμβρίου 1961 εἰς Σοῦνιον Σεμιναρίου Ἡλιακῆς καὶ Αἰολικῆς Ἐνεργείας ὄργανωθέντος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀτομικῆς Ἐνεργείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Ἡλιακῆς καὶ Αἰολικῆς Ἐνεργείας, τῆ συμμετοχῇ 16 χωρῶν μὲ ὀδοῆκοντα περίπου ἀντιπροσώπων των.

Ἐν αὐτῷ δημοσιεύονται πρὸς τούτους πλήρη ἢ ἔν περιλήψει, τὰ κείμενα τῶν ἀνακοινωθεισῶν μελετῶν εἰς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ρώμης ἐπὶ τῶν Νέων Πηγῶν Ἑνεργείας, πού ἀργακῶς ὑπὸ τοῦ Ο.Η.Ε.

Ὁ τόμος συμπληροῦται μὲ ἄρθρα συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ, ἐπιστημονικοῦ ἀλλὰ καὶ λαογραφικοῦ περιεχομένου σχετικὰ μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν ἠλιακὴν ἐνέργειαν.

Ἡ «Ἡλιακὴ Ἑνέργεια» παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον διὰ τοὺς εἰδικούς, ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε μορφωμένον ἄνθρωπον. Ἐν αὐτῇ καταδεικνύεται τὸ διεθνὲς ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἠλιακὰς ἐφαρμογὰς καὶ διὰ τὴν ἐφεύρεσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν νέων πηγῶν ἐνεργείας, πού ἐκδηλοῦται μὲ διεθνή συνέδρια καὶ σεμινάρια καὶ μὲ τὴν ἴδρυσιν νέων Ἑταιρειῶν, ὡς ἡ «Μεσογειακὴ Ἐνωσις Ἡλιακῆς Ἑνεργείας», ἡ ἴδρυσις τῆς ὁποίας εἶναι καρπὸς τοῦ Σεμιναρίου τοῦ Σουαίου.

Τὸ ἐν κατακλείδι ἄρθρον τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Ἡλιακῆς καὶ Αἰολικῆς Ἑνεργείας» κ. Ἄθαν. Χατζηκακιδίου με τίτλον «Αἱ νέα πηγαὶ ἐνεργείας εἰς πλαίσια ἀνθρωπιστικά...», ἐκτὸς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, πού παρουσιάζει, καταδεικνύει τὴν ὅλην πνευματικὴν γραμμὴν τῆς «Ἡλιακῆς Ἑνεργείας», πού ἠκολουθήθη ἀπὸ τὰς πρώτας ἀκόμη σελίδας τῆς.

Χ. Κ.

★

Β. ΜΠΑΡΠΑΝΗ, Δρος Μαθημ. ἐπιμελητοῦ τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

«Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ραδιαστρονομίας καὶ ἡ συμβολὴ αὐτῆς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς δομῆς τοῦ σύμπαντος», Θεσσαλονίκη 1963.

Ἡ Ραδιαστρονομία εἶναι νεώτατος κλάδος τῆς Ἀστρονομίας, ἡλικίας 15-20 ἐτῶν. Καὶ ὁμοῦ προσέφερεν ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἔρευναν καὶ διελεύκανσιν πολλῶν θεμάτων ἀφορώντων εἰς τὸ σύμπαν, ὡστε μετ' ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος νὰ παρακολουθῆται ἡ ὅλη τῆς ἐξέλιξις. Ἡ παρούσα μελέτη, γραμμένη μὲ σαφήνειαν, ἀκριβολογίαν, καὶ πληρότητα, ἀφοῦ εἰσάγει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐπιστήμην, παρουσιάζει τὴν συμβολὴν τῆς εἰς τὴν κατανοήσιν τῆς δομῆς τοῦ σύμπαντος καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ διαβασθῆ μὲ ἀρκετὴν εὐκολίαν, εἶναι δὲ πολὺ κατατοπιστικὴ καὶ βοηθητικὴ διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας.

Ἀπὸ τὸν κ. Μ. περιμένομεν καὶ συνέχειαν διὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ καὶ ἄλλους θαυμαστοὺς τόπους τῆς οὐρανίας ἐπιστήμης.

Δ. Κ.

★

Ἑλάδομεν:

Μητροπολίτου Κίτρου ΒΑΡΝΑΒΑ: «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Βαρναβᾶ μετὰ τοῦ βίου Αὐτοῦ» καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων κωδίκων καὶ ἄλλων πηγῶν. Ἐκδόσις 6', Ἀθήναι 1962.

Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ: «Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλληνικοῦ Κλήρου κατὰ τὸν 6' παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν κατοχὴν». Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1963.

Ἐπισκόπου Μελόσης ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ: «Ἡ Ἐκκλησία τῶν Συνόδων», Ἀθήναι 1963.

ἈΘΑΝ Δ. ΜΠΟΥΡΛΟΥ, διευθυντοῦ Ι.Κ.Α.: «Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλισις εἰς τὰς χώρας τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς καὶ παρ' ἡμῖν». (Συγκριτικὴ μελέτη), Ἀθήναι 1963.

Λ. ΠΕΤΑΛΑ—ΠΑΤΡΙΝΟΥ, νηπιαγωγού: «Ἀγωγὴ τοῦ παιδιοῦ» (προσχολικὴ ἡλικία), Ἀθήναι 1963.

ΣΤΥΛ. Σ. ΜΠΑΛΡΑΚΤΑΡΗ: «Ἐρεῦνα καὶ πειστευς», Ἀθήναι 1963.

Σεβασμ. ΥΑΚΙΝΘΟΥ: «Ἡ κακολογία», Ἀθήναι 1963.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: «Πρεσβύτερον σέβου», Ἀθήναι 1963.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ, Δρος Οικονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, βουλευτοῦ Πειραιῶς καὶ Νήσων: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην κοινωνιολογίαν». Πειραιεὺς 1963.

ΝΙΚ. Ι. ΖΟΡΜΠΑ, βουλευτοῦ Χίου: «Ἑλλάς, τὸ φῶς τοῦ κόσμου», Ἀθήναι 1963.

ΙΩΑΝ. Ν. ΞΥΡΟΥΤΥΡΗ, καθηγητοῦ τῆς Κοινωνιολογίας: «Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν». Ἐκδόσις Ἀνωτάτης Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1963.

Ἄρχιμ. ΑΛΞ ΚΑΝΤΩΝΗ: «Ἀπαντῶ στοὺς δισταγμούς σου», Ἀθήναι 1963.

Ἄρχιμ. ΙΩΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, δ. Θ. «Γολγοθὰς», Ἀθήναι 1963.

Ἄρχιμ. ΠΑΥΛΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΟΠΟΥΛΟΥ: «Ποῖοι εἶναι οἱ Χιλιασταί», Ἀθήναι 1963.

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ: «Πρακτικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὕδροβιολογικοῦ Ἰνστιτούτου». Τόμος VII, Ἀθήναι 1963.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ: «Ὁ ἱππότης Ἰωάννης Γαβριὴλ Ἐυνάρδος», Ἀθήναι 1963.

Κ. ΞΕΝΟΓΙΑΝΝΗ, θεολόγου: «Ὁ Μ. Ἀντώνιος καὶ ὁ Μοναχικὸς θεσμός», Θεσσαλονίκη 1963.

ΑΝΤ. ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ, καθηγητοῦ Φιλολογίας: «Ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ Χίος», Ἀθήναι 1963.

ΤΑΣΗ Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: «Τῆς ἀνέμης» (ποιήματα γιὰ τὰ παιδιὰ), Ἀθήναι 1963.

ΔΑΔΛΟΥ: «Περιπλανήσεις», Ἀθήναι 1963.

ΣΤΟΥ Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ: «Μανώλης Καλομοίρης» (Μελέτη). Ἀθήναι 1963.

ΖΑΧ. ΚΩΤΣΙΚΗ: «Πρὸς νέαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν παιδείων», Ἀθήναι 1963.

ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: «Τότε πού πολεμοῦσαμε» (ποιήματα), Κύπρος 1963.

ΠΑΝ. ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗ: «Αὐτοκρατορικαὶ προσεγγίσεις εἰς τὴν Εὐβοίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας», Ἀθήναι 1962.

ΤΑΣΟΥ ΛΙΓΝΑΔΗ: «Ἡ ἐπανάστασις τῶν ἀγγέλων» (Συμβολὴ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐγκληματικότητος τῶν ἀνηλικῶν), Ἀθήναι 1963.

Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: «Σπασμένα κλώνια». Τόμος 6'.